

падшах цар *СБ, Г, К*.

падшахлых царство *СБ, Б, Г, СГ*; йары падышахлых шорбажлик *этий* править половиною царства *Б*; падшахлыга *т'ит'іти* на царство, царствувати *Г*; падшахлыхтан *чых-* йти у відставку з царства *СГ*; падшахлых *эт-* царювати *Г*.

падыша 1. цар *ВН, П, СМ, СК*.

2. держава; падышаа *чхарыш сат-* продавати державі *П*; *башха* падышаларға в інших краінах *СМ*.

падышалых царство, держава *О*.

падышах цар *ВН, Б, У, К*; падышах *күнү* день тезоіменитства *М*; падышахымызын *күннери* царські свята *М*; падышах *хой-* ставити на царя, царем *К*.

падышахлых (*-ғы*) царство, держава *СБ, СМ, Б, ГГ, СЛ, К*; падышахлых *сүр-* *ГГ*, падышахлых *эт-* *К* царювати; падышахлыхтан *чых-* відмовлятися від царствування *К*; йары падышахлых половиною царства *Б*.

пазвант дворянин, лицар, панич, принц *СЛ, К, СК*; бен сени пазвант сандым я вважала тебе шляхетним *[СК]*; пазвант *т'ибик йаш эдиң* — наз сийарғансы ти був квітучим, як панич, — як ти тепер посинів *СЛ*.

пай частка, пай, частина, наділ; халды пайына Ашых Ғариб Аших Ғаріб лишився сам *СЛ*; Арзы сенин пайындыр Арзу назначена для тебе *СГ*; пай бич- наділяти, оцінювати, давати оцінку *СМ*; *өзүңе көре пай бичме* не суди по собі *НМ*; пай олун- ділитися *ГГ*; пай *эт-* ділити *СБ, СМ, Б, СЛ, К*; пай-пай ол- ділитися, розділятися, паюватися *СЛ*; пай-пай олун- ділитися на пайки *У*; пай-пай *эт-* ділити, паювати *СБ, У, СК*.

пайапиш *vulva Б*.

пайгамбер адам вішун, людина, наділена пророцькими здібностями, пророк *[Кб.]*; *пор. бейгамбер, бейгампер, пейгамбер*.

пайла- ділити на частини *О, К*.

пайлаш- ділитися з ким-небудь, ділити між собою, розділятися *СБ, О, К*.

пайляш- *сл. СМ, Б*.

пайсыз без частини, частки, паю *О*; пайсыз бол-/ол- *О/К* лишитися без частки, пайки.

пайын сам *СБ, СМ-К*; бен пайныма халырым я лишуся сама *Б, Г, СЛ*; пайныңа ти сам *У*; пайынжына на самоті *Г*; пайынма мен сам я *СБ*; меним пайынма бир анам, бир дэ хардашым у мене самого є тільки мати й одна сестра *Г*; *өзү пайынма халдым* я лишився сам *К*; пайынмыза *т'итмеек* ми самі не підемо *Г*; пайынна ти/він сам *СБ, БТ, К*; пайынна *йүр-* ходити самому *СМ*; пайынна отур- жити самотньо *У*; пайынна хал- лишитися на самоті *СБФ*; пайынна шорбажи чаресин табамай сам, окремо господар ради не дасть *СМ*; о пайынна бир дэне — тахым ишлетий він сам-один — усім дає роботу *СМ*; *т'ечий пайынна* проходить сам, само *СБ*; *йа нед'е сен пайынна т'етэжес?* а чому ти поїдеш сама? *Б*; о айванымыз пайынна та наша тварина сама *Г*; *хыз пайынна эвдэ* дочка сама вдома *СГ*.

пайыш частка, пай, наділ *О*.

пайыш- ділити між собою *К*.

пак чистий, охайний, чепурний, акуратний *СБ, О, [М]*; пак *йүрек илен шүкүр эт-* дякувати щирим серцем *ГГ*; пак *урба* чистий одяг *ГГ*; пак *эт-* чистити *О*; *тэмиз-пак* чистьоха, чистуха, чистун, чистюк, чепуруха, чепу-

рун, *СБФ*; *пор.* ап-пах, паглан-див. ап-пак.
 пакисмет сухар *ВН*.
 пакла-чистити *О*.
 паклан-очищатися *О*.
 паклат-чистити, очищати *О*.
 паклы чистий, судо, власне *[М]*;
 бени о калабалыкта кӧндӧрди-лер, дагларда татарын паклы аскери вар мы, дийӧ мене в тий катавасий послали розвидати, чи е в горах власне татарськи вийська *[М]*.
 паклых (-гы) чистота, охайнисть, акуратнисть, порядок *О*, *[Г]*.
 палав полова *К*.
 паламар паламар *[М]*.
 палаш див. чалаш.
 Палашка *прізв. О*.
 палехмахер перукар *СГ*.
 памух (-ғу) вата, бавовна *ВН, СБ, СМ-К, СК*; памух балачығым мое м'якеньке дитя *СМ*; ағач памуғу пух з дерева *СБ*.
 памухла-набивати, підкладати вату, підбивати ватою *О, К*.
 памухлу ватний, пухнастий.
 пана святий *[Г]*; беңзер панайа подібний до святого *[Г]*.
 панайа пресвята, Богородиця *Б, [Г]*; панайа Мевлутуаллах пресвята Богородиця *[Г]*.
 Панайалых кисле церква Богородиці *Б*.
 Панайана Богородиця.
 панайер *О, К К, панайир ВН, СБ, [Г], СГ, М, СК, панайур СБФ, НКД, панайӧр СБ, СЛ, панайыр НМ, СЛ-СК, панайырыс СЛ* храмове свято, народне гуляння; Байрам панайыры свято Пасхи *М*; *пор.* паныйер.
 Панайотчух *прізв.*
 панахида панахида *М*.
 пангар прилавок у церкві *Г*.
 Пандази *прізв.*
 Панду храмове свято в селі Великий Анадоль улітку *Г*.

пандыр-пандыр *насл. гулоту СГ*.
 Панеа Богородиця *О*.
 панжа лапа *СБ, СМ, Г, СЛ*; *пор.* пенже.
 Панжар *прізв.*
 панжажых лапка *СМ*.
 панжала-хапати лапами, дряпати *СМ, Б, К*.
 паниеротата ваше первосвященство *[М]*.
 Паниотов *прізв.*
 Пантазьев *прізв.*
 Панфель *прізв.*
 паныйер храмове свято, народне гуляння *О*; *пор.* панайер.
 Панышев *прізв.*
 пападйа попадя *П, Г, К, СГ, М*; *ент.* божа корівка, червона блощиця *Г, К*; *пор.* папача.
 папаз піп, священник; папаз урбасы ряса *НБЕ*.
 Папаз *прізв.*
 папазлык *[М]*, папазлых *ВН-СК* попівство, священництво, сан, посада, обов'язки священника.
 Папайани *прізв.*
 Папакин *прізв.*
 папаха папаха *О*.
 папача *ент.* божа корівка, червона блощиця *НМ*; *пор.* пападйа.
 папи I качка *СБ*; ата папи селезень *СБ*; папи бала каченя *СБ*; *пор.* папий, пепий.
 папи II дит. хліб *О*.
 папиавуз плоскогубці *СБ*.
 папий качка; папий бала каченя *СМ*; папий хуроз селезень *О*; *пор.* папи I, пепий.
 папийавуз 1. плоскогубці *НМ*. 2. шука *ВН*.
 папийағыз плоскогубці *К*.
 папийоту *бот.* перстач *БК*.
 Папин *прізв.*
 папирос цигарка *К*; папирос т'а-ат цигарковий папір *К*.
 папу старий дід, дідусь.
 Папу *прізв.*
 Папунов *прізв.*

папуч черевики, розтоптане взуття *ВН, СМ, Б, К, СГ*; в'язані вовняні шкарпетки, капці, чув'яки *СМ, О*; папуч чыхар- знімати черевики, роззуватися *СМ, У*.

Папуч *прізви*.

папуччу чув'ячник *О*.

пара I частина, шматок, уривок, трохи, небагато *Б, СК*; элиме тахта парасы у мене в руках шматок дошки *СЛ*; бирер пара по одній частині *П*; айда барайых тав чине, пара лафланайых ходімо до лісу, трохи поговоримо *Б*; бир пара дэли дурнуватий, дуркуватий *СБ*; пара ахчам бар эди у мене було трохи грошей *У*; вахта пара йи-санға беңзер эм в ту пору я подобалася деяким чоловікам *У*; пара даа ще трохи *У*; пара отурдлар трохи посиділи *П*; пара отурған сона як трохи посидиш *У*; пара т'ечт'ен сона через деякий час *У*; пара узланғансы ти трішки покуштував *Б*; бирер пара потроху *П*; парасын сандуғуче хойай дещо з того кладе до скрині *СМ*; пара-пара шматочками *СМ*; пара-пара олбути роздертим на шматки *К*; *пор.* паре I.

пара II гроші, купюра, монета (пара *[НМ, Б, У]*) *СБ, СМ, У, [Г], СЛ, СГ, СК*; *пор.* паре II, пере. параватис руйнівник *[Г]*.

паразна борозна, межа *К*.

параклісе *[Г]*, паракліси *[Г, М]*
1. молебень, служба, молитва; паракліси охунсун щоб читалася молитва *[Г]*; параклісе етслужити молебень *[Г]*. 2. молитовня, каплиця; ве бу манастирин паракліселери ичердэ ве чыхарда 22-дир і в цім манастирі двадцять дві молитовні всередині й зовні *[Г]*; паракліси йап-будувати молитовню *[Г]*.

парала-рвати на шматки, розбивати, рубати *Б, М*.

паралан-ламатися, розбиватися *[Г]*.

паралы грошовитий, який має гроші *О*.

парам-парча розбитий ущент *О, К*.

паранда прізвисько *СБ*.

Параскева *прізви*.

парасыз без грошей, безгрошовий, бідний *О, К*.

парасызлых безгрошів'я *О*.

параход пароплав *СМ, Б*.

парарых трішки *У*; бир парарых трішки, трішечки *СБ*.

Паращевин *прізви*.; *пор.* Параскева.

пардой *Г*, пардос *НБЄ*, пардош *ВН, П, О, БТ, У, Г*, парду *П, Г, К* кіт.

паре I шматок, трохи *[Г, СЛ]*; паре-паре булут чыхмыш де-неде з'явилися хмари *[Г]*; *пор.* пара I.

паре II (паре *[СМ]*) гроші *[ВН, СБ, СМ, Б, Г, СЛ]*; *пор.* пара II, пере.

паре дўня тлінний світ *[Г, СЛ]*; *пор.* бари дўня, фари дўня.

пареле-рвати *[СЛ]*; *див.* парла. паридўня тлінний світ *[СГ]*; *пор.* баридўня, варедўня, фаны дўня, фаридўня.

парийи *зн. в. ім.* пара гроші *[СБ]*; *див.* пара.

парими(й)а порада, порадиця *[Г]*.

Парйаз *прізви*. розлучений, розведений *О*.

парла- I блищати, сяяти, виблискувати, вилискувати *Г, СК, [Кб.]*.

парла- II рвати, рубати на шматки, ламати, розбивати, трошити *СБ-СК*; буз парла-рубати лід *СМ*; йер парла-рвати землю, нервувати, злитися *Г, К*.

парлан- бути розірваним, розрубаним, розламаним, ламатися, розбиватися, розриватися *СБ, Б, СЛ, К, СК*.

парланых розірваний, рваний, розламаний, розрубаний, подертый *СБ, О, СЛ, К*; **парланых** картоз подертый картуз *СК*.

парлат- дати розламати, розірвати, розрубати, розбити *СБ, О, СЛ, К*.

парлах I блискучий, яскравий [Г]; **парлах** кўнеш ясне сонце [Г]; **парлах-паслах** блискучий, яскравий, сліпучий, пишний [Г].

парлах II розбитий *О*.

пармажых пальчик *К*.

пармах (-ғы) палець, ріжок вил, палець грат, перегородка в віконній рамі, зубець борони, граблів, виделки *СМ-СГ, [КБ.]*; **баш пармах** великий палець *НМ, Б, У, К, СГ*; **бўйўк пармах** вказівний палець *НМ, Б, К*; **кичик пармах** мізинець *К*; **орта пармах** середній палець *НМ, Б, К*; **г'еличе, г'ельче пармах** *СМ*, **чельче пармах** мізинець *НМ, Б, У*; **чет пармах** безіменний палець *К*; **ўч пармах** аґач **сенек** дерев'яні вила з трьома ріжками *СМ, К*; **пенжереси беш пармах** вікно з рамою на п'ять перегородок *М*; **пронун пармағы** зубець виделки *К*.

пармахла- мацати, коvirяти, чіпати пальцями *О, К*.

пармахлы з пальцями, зубцями *О*; **ўч пармахлы сенек** вила з трьома ріжками *К*.

пармачых пальчик *К*.

парник парник, теплиця *У*.

парт *насл.* пердь *К*.

партик-етик обірваний, неохайний *СК*.

парт-пурт бух, бах, трах *О, К*.

Партэн *прізви.* цнотливий *О*.

Парфенти ч.

парча шматок, частина, частка, уламок, осколок, клапоть, деталь; частково; **парча өкмек/экмек** шматок хліба *Г/СГ*; **бир парча** трохи, скільки-небудь, небагато *О, СЛ, К*; **бир парча йип** шматок нитки *СМ*; **бир парча писмет** шматок сухаря *Б*; **баштан бир парча нестэтийлерди...** нестэтмийлерди, а шини — **рыз йох** раніше щось собі дозволяли, щось не робили, а тепер сорому немає *М*; **бет'им зенд'ин парча** може, хоч трохи багатий *СК*; **парча бол-** розбиватися на шматки *О*, **парча т'ес-різати** на шматки *СМ*; **парчалар** осколки *К*; **парча эт-** шматувати *Г, СЛ*; **дөрдүнжүн бир парчасы** одна четверта *К*; **парча-парча** шматками *ВН, Б, СЛ, СК*; **парча-парча өгрөндим** частково навчилася *СК*; **парча-парча т'ес-розрізати** на шматочки *ВН*; **парча-парча эт-** розривати на шматки, шматувати *Б, СЛ*; **див.** **парам-парча, харча-парча.**

парча-кесек ол- бути пошматованим *[М]*.

парчала- ламати, рвати на шматки, розламувати, кришити, мучити *СБ, О, Б, Г, К*.

парчалан- розламуватися, розбиватися, бути розбитим *О, К*.

парчалаш- розривати одяг один на одному, розбивати речі один одного, шматувати *О, К*.

парчалы із шматків, шматковий, із клаптів *О, К*.

парчасыз без шматків, цілий, цілісний, з одного шматка *О, К*.

парчачиклар шматочки *У*.

парылда- сяяти, ясніти, блищати, виблискувати, яскріти *Г, К*.

пас іржа [Г]; **див.** **кир-пас.**

паска паска, великодній хліб; **Пасха** *ВН, СБ, Б, СЛ, К*; **паска оху-** святити паску (про свяще-

ника) *К*; паска охут- спон. носити святити паску *К*, *СГ*; пенир паскасы сирна паска *ВН*. паскаля пасхалія, пасхальні, великодні дні *М*; энди чыхты ме-эм паскалям/питти бизим паскалямыз уже моім/нашим великоднім — щасливым дням прийшов кінець *М*.

паслы іржавий *СМ*; пор. пасылы. паста каша *СБ*, *СМ*, *БТ*, *У*, *К*; туй пастасы пшоняна каша, куліш *НМ*.

Пастажу *прізь*.

пасур penis (у дитини) *К*.

Пасхал *прізь*.

пасылы іржавий *Г*; пасылы хылыч ржава шабля *Г*; беним йүречигим-жид'ерим пасылы я зовсім заслаб здоров'ям, занепав духом *Г*; пор. паслы.

пат I трава *ВН*; пат чине у траві *ВН*.

пат II насл. удару гуп, геп, стук *СЛ*; пат ону да, пат буну да стусонув лапою одного, стусонув другого *СЛ*; пат дэвирлий аттан гепається з коня *СЛ*; пат-пат тўпший аждарын башлары гуп-гуп — падають голови дракона *СЛ*; пат ондан, пат мындан стук звідти, стук звідси *Г*; паттажах тўштү йере гепнувся на землю *Г*; див. пат-сат.

пат III див. т'ат.

пата лапа, педаль у ткацькому верстаті *ВН*; пор. паттэ.

Пата *прізь*. нічия (у грі) *О*.

патильжан: маву патильжан баклажан *ВН*; пор. патлижан, патлыжан, патылжан.

патин устілка *К*; пор. патма, патна.

патинне- вклости устілку *К*.

патинни з устілкою *К*.

патла-лопатися, луснути, тріскатися, розриватися, стріляти, вибухати *ВН*, *СБ*, *СМ*, *Б*, *Г-СГ*; йү-

реги патлай у нього розривається серце *П*; патлап чамла-лопнути, тріснути *СБФ*; севддан йўреги патлай серце в нього розривається від кохання *П*; сав бол патлаған харпуз тарзы будь здоровим, як лопнутий кавун *СБЧ*.

патлавжу стрілець *К*.

патлавух лопнутий, тріснутий, луснутий *СБ*, *К*.

патлавуч бот. бузина *СЛ*; пукавка з бузини *Г*, *К*; пугач, хлопавка *О*, *К*.

патламах тріск, постріл *О*, *К*.

патлан-розтріскатися *О*, *К*.

патлат-стріляти, ляскати, стука-ти, підривати, робити вибух *ВН*, *СБ*, *НМ*, *Б*, *Г*, *К*.

патлаттыр- спон. *О*, *К*.

патлах потрісканий, облуплений, розпатлений *О*, *К*; патлах кбз витрішкуватий, вирячкуватий, вирлоокий, банькатий, булькатий, балухатий, лупатий *О*, *К*.

патлижан баклажан *ВН*; патлижан долмасы ікра з баклажанів *ВН*; пор. патильжан, патлыжан, патылжан.

патлыжан томат, помідор *О*, *БТ*, *НКД*, *СГС*; баклажан *ВН*; пор. патильжан, патлижан, патылжан.

патма устілка *О*, *Б*; пор. патин, патна.

патмалы з устілками *О*.

патмасыз без устілок *О*.

патна устілка *СБ*, *Б*; пор. патин, патма.

патозла-тягти пісню *Кам.*; ша-рошланып патозлайых нап'е-мося й тягнемо пісні *Кам*.

патрик патріарх, єпископ *[Г]*.

патриклик патріарший *[Г]*.

Патрича *прізь.*; див. патырча.

пат-сат дуже рідко, дрібниці, дрі-б'язок *О*; пор. пат II.

патэ лапа, педаль у ткацькому верстаті *СМ, БТ, Г*; *пор.* пата.

патылжан томат, помідор *СБ, Б, У, СЛ-СГ*; баклажан *СБФ*; патылжан долмасы фаршировані томати *Б, У*; мор патылжан баклажан *СБ, СЛ*; *пор.* патильжан, патлижан, патлыжан.

патырда- гупати, грюкотіти, стукати *СБ, К*, тріцати, бахкати, бабахати *О*.

патырдат- строчити, стріляти *ВН*, гюркотіти, грюкотіти, учиняти грюкіт *О, К*.

патырдаш- гупотіти, грюкотіти разом *О, К*.

патырды грюкіт, тріск, гупання *О, К*.

патырдылы шумний, гюркотливий *О, К*.

патыр-патыр *О, СЛ, К*, патыр-пуртур *О, К* *насл. гупоту, тупоту, лопотіння*; патыр-патыр чыхты алма дирей тэпесне чап-чап — він виліз на верхівку яблуні *Г*; йағмур патыр-патыр этти дощ залопотів *СГ*; *пор.* пытыр-пытыр.

патырча милиця, костур *Г*.

патэрес, патэрос отець [*Г*]; азиз патэросларымыз наші святі отці [*Г*]; *пор.* педэр.

пахла квасоля *СГ, СК*; *пор.* бахла.

пахлава вид листового пирога *Г*.

пахыл заздрість, заздрісний, завидющий; бығадар да пахыл күчүк болмах це ж треба бути настільки заздрісним псом *СБЧ*; пахыл тўш- починати заздрити, удаватися до заздрощів *Б*; пахыл эт- заздрити *СБ*.

пахылла- заздрити.

пахыллат- дати привід для заздрощів *О, К*.

пахыллы заздрісний; бири ахыллы, бири пахыллы один розумний, другий заздрісний *СБЧ*.

пахыллы заздрість.

пача нутроші, тельбух, тельбухи, потрухи *СБ*; сырыттың пишкен пача тарзы чого розлибився, як печений кендюх *СБЧ*; пачамы авурлатый він гнітить мені душу *СБФ*; пачамы ашады він мені дошкулив *СБФ*.

пачавра *СБ, СМ, Б, К*, пачавура *НЛ* ганчірка мити посуд, віхоть, лахміття; пачаврадан йавлух болмаз із ганчірки рушника не буде — із хама не буде пана *СБА*; пачавра т'ибик йабушуй липне, як віхоть *СМ*.

Пачарыз *прізви.*

пач-пач цмок-цмок *О*.

пачылда- плямкати, чвакати під час їжі *К*.

паша паша, генерал; Осман паша *Г*; Мухтар паша *Г*.

пашты шкарпетки *Б*; йўн пашты вовняні шкарпетки *Б*.

пе післяйм. з, і, орудний інструментальний; тэк сўйек пе тэри тільки шкура та кістки *ВН*; таш пе ур-бити камінкою *ВН*; *пор.* бе, биле I, билен, бле, блен, илан, иле II, илен, илең, инен, -нен, пле, плен.

педэр отець [*Г*]; *пор.* патэрес.

пей завдаток, застава *О*; пей ахчасы грошовий завдаток *О*.

пейғамбер пророк [*Г, М, Кб.*]; *пор.* бейғамбер, бейғампер, пайғамбер.

пейд ол- див. пейдол-.

пейд эт- див. пейдэт-.

пейда поява, з'ява; пейда ол- *У*, пейда олун- *Г* з'являтися, являтися, виникати; *пор.* бейдах.

пейдалан- з'являтися *СМ*.

пейдол- з'являтися *Б, К, СК*.

пейдоса як(що) з'являється *СК*.

пейдэт- придбавати *СМ, Б, Г, СК*.

пейит куплет, строфа *О*; *пор.* пиит.

пейитчи поет, пісняр *П*.

пейле- давати завдаток *О*.
 пейлен- отримувати завдаток *О*.
 пейрик курча *СБ*; *пор.* перик, фейрик, ферик.
 пек дуже; міцний; даштан-дәмир-дән пектир хайыхчын да йүреги серце човняра твердіше заліза й каменю [*СК*]; пек авур дуже боляче *СБ*; пек йаш дуже молодий *Г*; пек паалы дуже дорогий *Г*; пек совух дуже холодно *М*; пек пахыл дуже заздрісний *СК*; пек пүсүр дуже поганий *СГ*; пек унутханым дуже багато забуваю *Б*; пек хорх-дуже лякатися [*КБ*.]; пек чох дуже багато *СЛ, К*; пек чохтан дуже давно *СК*; пек әйи дуже добре *Г*; *пор.* бек *П*, пег'ит-пекана бабуся *СМ*; *пор.* пукана.
 пекисмет сухар *СБФ*; *пор.* пексимек, песмет, писмет.
 пекле- I замикати *СК*.
 пекле- II очікувати *СК*.
 пекли замкнений *СК*.
 пексимек сухар *НБЕ*; *пор.* пеки-смет, песмет, писмет.
 Пелаш ж.
 пелван богатир, велетень, силач, богатир *О, Б, СК*; *пор.* пельван.
 пелеш vulva *О*.
 пелин бот. полин *Г*; *пор.* ажыпелин, ажыпель, ажыпенир.
 Пелит тарама назва балки *Г*.
 пельван велетень *ВН*; пельван өгүз йектирсин хай запряжуть велетенських волів *ВН*; *пор.* пелван.
 пельтә петля *П*; *пор.* петла.
 пельтэк заїка, шепелявий, недорікуватий *О, СК*; пельтэк-мельтэк лафет-говорити затинаючись *СК*.
 пельтәкле- заїкатися, шепелявити *О*.
 пельтәклик заїкуватість, шепелявість *О*.

пенже лапа [*СЛ, СК*]; бен фелеге пенже чалдым — авжуйум, авадайым я кинув виклик долі — я мисливець, я на волі [*СК*]; *пор.* панжа.
 пенжере вікно; пенжере жам/көз шибка, віконне скло *СМ/НКД*; пенжере өртү фіранка, завіска *НМ*; пенжере түбү підвіконня *Б, К*; пенжере хапах/хапағы віконниця *О, У, К*; пенжере шипше шибка *К*; пенжере чатхы/чаты *Б/К* віконна лутка; пенжере өпсүн сени щоб тебе вікно поцілувало *СМ*.
 пенжережи майстер, що виготовляє вікна, віконник, скляр, тесля *О*.
 пензия пенсія *СК*.
 пенир 1. сир, сирний; пенир аш варяниці ромбиками із сиром *ВН, НКД*; пенир майа закваска для бринзи, сичужний фермент *О, К*; пенир селе цідило для сиру *НКД*; пенир тиши сирний зуб — останній зуб у старої людини *К*; майалы пенир вид солодкого сиру *ВН*. 2. молозиво *К*; сүт арыный бир афтадан сон пенирдән молоко очищається від молозива через тиждень (як корова отелилася) *К*.
 пениржи сировар, продавець сиру *О, К*.
 пениржилик сироваріння, сироварництво *О, К*.
 пенирле- начиняти сиром *О, К*.
 пенирли з сиром *О, К*.
 Пентикости П'ятдесятниця [*Г*].
 пепейти корж *СБ*; хатмер пепейти печені коржі з прісного тіста, заливаються маслом зі сметаною й складаються стосом *НБЕ*; *пор.* пита, питә.
 пепий качка *СБ*; пепий бала каченя *СБ*; ата пепий селезень *СБ*; *пор.* папи *І*, папий.
 Перан прізви. в'ялене м'ясо *О*.

первама нічний метелик; **первама бол-/ол-** приставати, дошкуляти, допікати, невідступно переслідувати, як нічний метелик летить на світло [ВН]; **ич та первама дүгүль артымдан гүленнери [ВН], ич первама дүгүль ардымдан күленнери [Б, У, К]** ті, хто насміхаються з мене поза спиною, зовсім мені не дошкуляють; **ич первама дүгүльдү мў ардымдан гүленнери?** хіба мені не байдужі ті, хо сміються з мене поза мою спиною? [СГ, СК].

первой перший СЛ, СК; **эн первой** найперший СК; **первойдэн т'ель-** приходити найпершим СЛ.

Первой(жа) прізви.

перда СБ, П, К, **пердэ** ВН-СК завіса, штора, портьєра, ширма, фіранка, занавіска, завіска, плівка, мембрана, перегородка між пальцями гуски, качки; **перда őr-** закривати завісою П; **пор. перда.**

пердэле- завішувати, загороджувати шторою О, К.

пердэлен- завішуватися, бути завішеним О, К.

пердэли завішений, із фіранкою, завісою, закритий перепонкою, діафрагмою О, К.

пере гроші [СБ]; **пор. пара** П, **паре** П.

перєжки пиріжок, пиріжки БТ, Г; **пор. перєшки.**

перес бродяга, бурлака, волоцюга, прибулда, заволока, зайда, мандрьоха, блудяга, блудько О; **перес киши** волоцюга О.

переслен- волочитися, бурлакувати, віятися, вештатися, швендіти, блудити, бути розпусним СМ, К; **пересленип йўр-** блудити, віятися, волочитися, жити розпусно, курвувати СМ.

переслет- дати волочитися, розбещувати О, К.

перєшки пиріжки СГС; **пор. перєжки.**

пери пері, фея [СЛ]; **див. мелексиз ал пери.**

перик доросле курча СБ, П; **пор. пейрик, фейрик, ферик.**

перитоми эт- обрізати (хлопчика) [М].

перка плавник риби О.

перт- вивихнути, вивернути К.

пертаф брутальний НМ.

пертиль- бути вивихнутим У.

пертин- підвихнутися, вивихнутися К; **пор. пыртын-**

пертиндир- вивихнути, вивернути К.

петїе горщик НБЄ.

петла петля, петелька для гудзика, гаплик П, СМ, Б.

Петр-Павлу Петро й Павло НБЄ.

перчем пасмо волосся, чуб, чубок, чубчик, чілка, локон, кучері П, О, Г-СГ.

перчемли з чубчиком, кучерями, локонами О, К, СК; **перчемли хыз** дівчина з локонами СК.

першембе четвер НМ, БТ, Г-К;

першембе кўнў четвер [Г].

пес фєска СБ; **пор. фєс.**

пєсик волосся на скронях, пейсик К; **пєсиклєри догру йа хы-йыш ал-** підрізати скроні рівно або навкоси К.

пєсмєт сухар О, К; **пор. пєкєсмєт, пєксимєк, писмєт.**

пєтла петля, петелька П, Б, К, СГ; **пор. пєлтэ.**

Петр-Павло барйамы свято Петра й Павла Г.

пєт'ит- укріплювати, замикати Г, К; **őзўн пєт'ит-** брати себе в руки Г; **пор. бєк** П, **пєк.**

пєфат ол- помирати [Г].

пєфти четвер НБЄ.

Пєфтиєв прізви.

пєч піч СМ, У.

печатлан- бути запечатаним *Г*.
 печатлы запечатаний *СБ*; *пор.* пичатлы.
 печатлых эт- запечатувати (домовину) *СК*.
 печена печиво *СЛ*.
 пеш 1. пола, борт одягу, поділ *ВН, СБ, О, Б. 2. карт.* взятка *Г, К*; пеш ал- брати взятку *Г, К*; ◇ дуйдулар да пешим сыра хойдулар вони дізналися й послали за мною погоню *Г*; пешиме тўштўлер вони напали на мене *М*; тўштў пешлерине переслідував їх *[Г]*; ажель дўштў/тўштў пешиме мені випала нагла смерть *ВН/Б*; ажель тўшер пешине нагла смерть спіткає тебе *СМ*; бу не йаман ажель дэ тўшмўш пешиме що за люта смерть спіткала мене *СЛ, К*.
 пешик (-ги) колиска *Г, К*; *пор.* бешик.
 пешкеш дар, подарунок *[Г, М]*; *пор.* пешт'еш, пешчеш.
 пешкир серветка, рушник *[Г]*; *пор.* кескир, пешт'ер.
 пешман покаяння, каяття, покута, печальний, сумний, хто кається, шкодує *О, К, М*; пешман бол- каються, шкодувати *О, К*.
 пешманлых *О*, пешманных *[Г]* покаяння, каяття, розкаяння, розчарування, печаль, журба.
 пешмелейе (=беслемейе) годувати, доглядати *[Г]*; *див.* бесле-.
 пешт'ер серветка *О*; *пор.* кескир, пешкир.
 пешт'еш дар, подарунок *ВН, П, СМ, Б, Г-СК*; пешт'еш чек- дарувати подарунок *СЛ*; пешт'еш эт- дарувати *О, К*; *пор.* пешкеш, пешчеш.
 пешчеш дар, подарунок *СМ*; *пор.* пешкеш, пешт'еш.
 пива пиво *СБ, СЛ, СГ*.
 пидметка підметка *У*; *пор.* падметка, падмитка.

пийадэ піхота *Б, Г, К, СК*.
 пийаз пестоці, ласка *О, К*.
 пийазла- гладити, пестити, голубити, милувати, лащити, заспокоювати *СМ, У, Г, К*; *пор.* пийазла-.
 пийазлан- пеститися, милуватися, бути пещеним, пестуваням, ластитися, лащитися *О, К*.
 пийазлат- робити ласкавим *НМ, К*.
 пийала келих *О*.
 пийдэт- набувати, заробляти, придбавати *У, К*.
 пийит куплет, строфа, рядок, пісня, вірш *СБ, Б, СЛ, К*; пийит йырла- / айт- співати пісню *СБ*; пийитин бағламасы слова для зв'язування в пісні *Кам.*; йырның пийитлери слова пісні *СБ*; *пор.* пейит.
 пийитчи пісняр *П*.
 пилаф плов *О*; *пор.* пиляв, плов *П, пулов П*.
 пильта плита *Г, СГС*; пильтаан тэшиги піддувало *Г*.
 пиляв плов *СГ, СК*; *пор.* пилаф, плов *П, пулов П*.
 пиняра гудзик *О*.
 пипер перець *ВН, СБ, СМ, Б*; дамлы пипер солодкий перець *СБ*; йахкан пипер гіркий, пекучий перець *ВН, СБ, СМ, Б*; толу пипер фарширований перець *СМ*; хара пипер чорний перець *ВН*; хызыл пипер червоний перець *СМ*.
 пиперле- перчити *О*.
 пиперлен- злитися, виходити з себе *О*.
 пиперли перчений *О*.
 пиперлик перечниця, грядка перцю *О*.
 пир I напівлюдина-напівдух *СГ*.
 пир II *насл.* удару *СЛ*; пир — тэпме уруй чохраға гуп — буцає ногою по джерелу *СЛ*.
 пир III *див.* т'ир-пир.

пире блоха, запальний, дратівливий, дразливий, дразливий, гарячкуватий *О, Г, К, СГ*.

пирелен- заблошитися, завести бліх, гніватися, виходити з себе, гарячкувати *О, К*.

пирели блохастий *О, К*.

пиринч рис *СБ, Б, У, Г*; *пор.* принц, принц.

пир'яа пір'я *О, К*; *пор.* п'яра.

пирох (-ғу) пиріг *СБФ*.

пис брудний *К*; пис боғаз ненажера *К*.

писмет сухар *Б, СГ*; бир парча писмет шматок сухаря *Б*; *пор.* пекисмет, пексимек, песмет.

писмилла в ім'я бога, слава богу — мусульманське в ім'я аллаха *СЛ*; *пор.* мисмилла.

пис-пис киць-киць *О*.

пист брись *О, БК, К, СГ*; *пор.* пишт, фышт.

писька, писа *дит.* киця *О, К*.

пит блоха *СК*; *пор.* бит.

пит-І (питий) 1. закінчуватися [*Г*], *СГ-СК*. 2. досягати завершення *СГ-СК*; жеззи питэн д'елин д'ибик отруйсун сидиш, як наречена, в якій вже зібрано посаг *СГ*.

пит-ІІ рости *СГ-СК*; мезарьма питэн отлар сөleşир трави, що ростимуть на моїй могилі, розмовлятимуть між собою [*СК*].

пита корж *ВН, Г-К, СК*; ахче пита корж із запеченою на щастя монетою *К*; хатмер пита корж із листового тіста *НКД*; *пор.* пепейти, питэ.

питир- (питрий) закінчувати *ВН, СЛ-СК*; *пор.* битир-.

питирт- давати доробити, завершити, зробити остаточно *СК*; бин алтына питиртмиштим хафтанын сайасы(н) за тисячу золотих я замовив прострочити стьожки на кафтані для неї [*СК*].

питэ 1. корж, коржик, перепічка, плескач *СБ, П, О, [Кб.]*, пряник *СБФ*. 2. щільник, стільник [*Кб.*]; бал питэсийнен мед у щільниках [*Кб.*]; *пор.* пепейти, пита.

Питэжи *прізв.*

пит'е молодша сестра чоловіка, жениха, зовиця *Кам., СК*; анасын пит'еси материна зовиця, зовиця його матері *СК*; *пор.* бит'е, биче, бичече, пиче.

пич байстрюк, безбатченко *О, К*; пич — йолдан таплан д'ибик байстрюк — ніби знайдений на дорозі *СК*.

пич- різати, кроїти *Б, СЛ, М*; хойун пичерик заріжемо вівцю *Б*; чохрах пич- перекивати воду в криниці *СЛ, М*; *пор.* бич- пичатлы запечатаний *СБ*; *пор.* печатлы.

пичах (-ғы) ніж *П, СМ, Г-М*; пичах ойнят- грати ножем, ножами *СЛ*; *пор.* бичах, пчах, пычах.

Пичахчы *прізв.*

пиче зовиця *НБС*; *пор.* бит'е, биче, бичече, пит'е.

пичен сіно; пичен чал- косити сіно; *пор.* пчен.

пиченлик *ВН-СМ*, пиченник *Б-СК* сіножать; сінник.

пичи вертка, непосидюча, тямуща мала дитина *К*.

пиш- (пиший, пший) готуватися, варитися, пектися; достигати, дозрівати; чырламалар пишийлер йымпачых чебуреки готуються м'якесенькими *У*; башлай пишмейе заре збіжжя починає дозрівати *П*; бек пиштен перезрілий *О*; алмалар дан экши — пишмеэннер яблука ще кислі — не дозріли *НКД*. пиший що-небудь, дещо, щось *СЛ, СГ-СК*; пиший йох нічого немає, нічого, все гаразд *СГ*; *пор.* бирший, бишей, биший, бший, пший.

пишик зварений, зрілий, стиглий *О, К*.

пишир- (пишрий) готувати, варити, пекти, смажити, шкварити, обпалювати (цеглу, горщики), гріти (про сонце); аш пишир- готувати їжу, варити юшку; өкмек пишир- пекти хліб *СЛ*; кўн пишрий сонце пече, припікає *К*; *пор. пшир-*.

пишириль- варитися, пектися, готуватися, бути обвареним, обшпареним, обпеченим, обпаленим, спектися, згоріти на сонці.

пишрий *див. пишир-*.

пиширим достатнє на варку *О, К*; бир пиширимим вар я маю продукти на одну варку *К*.

пиширт- змусити варити, готувати їжу; сприяти досяганням *К*.

пишкен зварений, готовий, стиглий, зрілий *СБ, К*.

пишкенлик зрілість, стиглість, довареність, стан готового *СБ*.

пишли зварений *СБЧ*; чийлипишли недоварений *СБЧ*.

пишмиш варений, печений *О*.

пишт брись *БК*; *пор. пист, фьшт.*

пиштоф пістоль, пістолет *У*.

пишт'ен зрілий, варений *О*.

Пйата тарама *назва балки Г*.

пйатах п'ятак *Б*.

пкана бабуся *СГС*; *пор. бекана, букаана, букана, пукана.*

план садиба, план *ВН*.

Платон *прізви.*

платох (-ғу) хустка *СБ, Б*.

пле *П*, плен *ВН післяйм.* з, і, *орудний інструментальний*; ат пле конем *П*; ат плен йез- місити кіньми *ВН*; *пор. бе, биле І, билен, бле, илан, иле П, илен, илец, инен, -нен, пе.*

плетин йапу өр- плести тин *У*.

плита плита *К*; плитаан кичик тэшии піддувало *К*.

плов І полова *СМ*; *пор. булов, булу, пулов І.*

плов II плов із рису й курятини *К*; *пор. пилаф, пиляв, пулов II.*

площадка широкий віз *Г, К*.

пневма дух; Аюн Пневма Святий Дух *[Г]*.

пневматикос духівник *[Г]*.

поворка вірєвка, поворозка *О*.

Повсем *прізви.*

подушка пухова подушка.

пой *див. той-пой.*

Покрова Покрова Богородиці *П*.

пол підлога *О, К*.

полла- настилати підлогу *О, К*.

полфайтон вид фаєтона *СМ*.

помада: сийаһ зилиф пек чезиль- мез... помада, помада чорні локони не дуже розплітаються... помада, помада *У*.

понч пунш *К*; *пор. пунуш, пунч.*

поплук эт- бути попом *[М]*.

Попов/Папаз *прізви.*

портакал помаранч.

портакаллы помаранчовий *О, К*.

поруп (-бу) погріб *СБ*; *пор. пөрүп.*

посаға поріг *СК*.

посамах поріг, ганок *СГ*.

посах повненька дитина, карапуз, пузанчик *К*.

Посах *прізви.*

пост повесть, кошма *У-К*.

постан баштан *СБ, ВН, СБ, К*; *пор. бостан.*

Постол *прізви.*

потиріон потир, келих *[Г]*.

Потрес *прізви.* душевний *О*.

пошта почта *У, СГ*.

пошу жіноча квітчаста шовкова (/шерстяна *СГ*) хустка з торочками, бахромою; кашмер пошу кашемірова хустка *К*.

пөрүп (-бү) погріб; *пор. поруп.*

праньк пряник *Г, НКД, СГС*; *пор. пряньк.*

прапыш ключка, хокей, свинка *Б*; прапыш ойна- грати в свинку *Б*.

прасол різник *СБ, СК*; *пор. просол, хасап.*

предеду прадід У.
 прес змагання на приз Б.
 прим: прим боби-пуп чарівна фраза, сказана мавпою М.
 принц ВН, принч СБ, СМ, БТ, НКД, СГ, М рис; пор. пиринч.
 принчли рисовий, з рисом О.
 проб эт- пробувати, випробовувати СБ.
 проба бах- пробувати, випробовувати СК; проба эт- випробовувати Б.
 пробала- пробувати, куштувати БТ, СГ.
 Продан *прізви*.
 прон виделка СБ-У, СЛ-М.
 проскинис эт- поклонитися [Г].
 проскинисис эт- падати долілиць, припадати ниць, ницьма [Г].
 просмонариос преподобний [Г];
 ве жўмле кешишлерин ризасыйлан бир йеромонахос тайын эттилер, ки просмонариос дэрлер, ки онда ахшам саба параклиси охунсун жўмле кешишлердэн өтүрү ве бүтүн ортодоксос християннардан өтүрү і зі згоди всіх ченців обрали вони одного еромонаха, котрого називають преподобним, щоб там увечері й уранці правився молебень за всіх ченців і за всіх православних християн [Г].
 просол різник СК; пор. прасол, хасап.
 простатис заступник, захисник [Г].
 просмомен помолімося [Г].
 протоереос протоерей [М].
 протопапаз протопоп [М].
 протопоп протопоп [М].
 протопопослук эт- служити протопопом [М].
 провеси проскомідія [М].
 пручкала бородавка СБ; пор. пурчкала, пырчыкла, пырчыхла.
 прыдан придане, віно, посаг ВН, Б, У; прыданнар придане Б;

придан билен хыз олсаң якшо ти раптом дівка з дитиною ВН.
 прытка Г, прытыка Зп. притика, шворінь; пор. пыртка, пыртыка.
 прычылка, прычылка причілок, бокова стіна хати, бокова частина двосхилого даху НКД.
 прынык пряник СБ, СМ; пор. пранык.
 псал вид подушки П.
 псалтир псалтир [Г].
 псалтыр НКД див. псатыр.
 псаль псалом Б, псаль эт- співа-ти псалми Б; пор. псель.
 псатир Б, СЛ див. псатыр.
 псатыр ВН, О, Б, Г-СГ, псалтыр НКД, псатир Б, СЛ, псетир СБ, псятыр ВН вид пасхального печива із дріжджового тіста з начинкою — у вигляді хреста ВН, СБ, Б, Г-СГ, шестикутної сніжинки К, решітки О.
 псель псалом СБ; псель эт- співати псалми СБ; пор. псаль.
 псетир СБ див. псатыр.
 псофиа слабкий, нетривкий [Г].
 псёр поганий, погано Г-СГС; пор. пўсёр.
 псятыр ВН див. псатыр.
 птах гілка, сучок НБЕ, НМ, БТ; пор. будах, бутах, путах.
 пувахуш сова, пугач СМ.
 Пуву *прізви*.
 пудлух вагою з пуд К.
 пудра пудра СК.
 пудреле- пудрити Б.
 пудру пудра СК.
 Пуды *прізви*.
 пудэрле- пудрити Б.
 пудэрлен- пудритися СК.
 пуй-дуй з усіх сил К; йа не олажах ондан? хожа да пуй-дуй шлесин дэ ишлесин бу да йырлап-йырлап т' ечиний, эв дэ хыдырмай, биший дэ а што буде з неі? чоловік хай працює й працює з усіх сил, а вона живе спі-

ваючи, ні за хатою не дбає, ні про що інше *К*.
пукана бабуся *СМ, У-СЛ, СГ, М*; *пор.* бекана, букаана, букана, пкана.
пукушар свати *ВН*.
пул луска, блискітки, пух, дрібна монета; **балы** пулу риб'яча луска *СК*; **не хадар пул арж этти-низ бу беним ғарип эшхума?** скільки грошей ви витратили на це моє нещасне кохання? *Г*; **бир пула сатгын мени ти продав мене нізащо — за копійку *СЛ*; пуллар блискучий головний убір, корона *[Г]*.**
пуллу з лускою, лускатий, пухнастий, з блискітками; **башы пуллу чал хороз голова** в нього з блискітками *М*.
пулов I полова *ВН, СМ, СГ*; *пор.* булов, булу, плов I.
пулов II плов *НМ*; *пор.* пилаф, пиляв, плов II.
пун- псуватися, слабнути, стомлюватися, занепадати, непритомніти, паморочитися *Б-СЛ*; **ава пунған** погода зіпсувалася *У*; **не тайып пундуң?** чому ти заточився? *Б*; **пундух энди ми розхворілися, занепали *СЛ*; *пор.* пын-**
пунар джерело, криниця *[Г, СГ]*; **пунар дашы *[Г]*, пунар ташы *[СГ, СК]*** цямрина; *пор.* фунар.
Пунар дағы назва гори *[Г]*.
Пунгас *прізв.*
пунжа гроно винограду *СБ*.
пунуш *[СЛ, К]*, пунч *[СЛ, К]* пунш; **бир пунуш шарабыны ичтим я випив пуншу *СК*; бир пунчундан/бунчу чайындан ичтим я випив пуншу й чаю *[СЛ, К]*; *пор.* понч, пунуш.**
пул пух *Б*; *пор.* пуф I, пух.
пу-пу *насл.* голосу одуда, зозулі *Г*.
пупуп 1. одуд *НБЕ, Г*. 2. зозуля *Г*.

пур-плар *насл.* стрясання крилами, хурчання *Г*; **бир даа т'ель-лер үч тәне гөгержин, башладлар сайлямаа бу боғдайы; пур-плар! — хахындлар, башладлар ойнымаа** трохи згодом прилетіли троє голубів, почали перебирати цю пшеницю; **хур-хур — обтрусилися, почали танцювати *Г*.**
пурчкала бородавка *НБЕ* *пор.* пручкала, пырчыкла, пырчыхла.
пус більмо *СБ*.
пус- пригинатися до землі, нагинатися, присідати *Б, К*; **пусуп йўр-** іти пригнувшись *Б, К*.
пуска сечовий міхур, пухир, мазоль, булька, повітряна куля *СБ, Г-СГС*; **пуска т'ибик** надутий, бундючний, як міхур *К*.
пускала- пускати бульки *О, К*.
пускалан- пузиритися, пухиритися, випускати бульки, бульбашки, укриватися пухирями, надиматися, пундючитися *О, К*.
пускалат- *спон.* *О, К*.
пускальх мильний розчин, щоб пускати бульки *К*.
пустур- нагинати, нахилити, схилити *К*.
пустурт- *спон.* *К*.
пусух зігнутий *К*.
пусуш- *вз.* *К*.
пусуштур- *спон.* *К*.
пусуштурт- *спон.* *К*.
пусундур- прихилити голову *[К]*.
пуста *те саме, що й пуска *Б*.*
пута- пускати гілки, галузитися *У*; **шефтали** пута-пута персик розпускає гілки, розгалужується *У*; *пор.* бута-, пыта-.
путарла- ламати, шматувати *О*.
путарлат- *спон.* *О*.
путарлатгыр- *спон.* *О*.
путах (-ғы) гілка *СБ-У, СГ*; *пор.* будах, бутах, птах.
путахла- обрізати гілки *СБ-У, СГ*.
путачых гілочка *СМ*; *див.* путах.

путрах *бот.* нетреба, зобник, туриця, овечий ріп'ях *Г, БК*; *пор.* йапушах.

пуф I пух, дрібне пір'я *СБ, СГ*; *пор.* пуп, пух.

пуф II *насл.* повіу вітру *О*; пуф эт- дуги, віяти, гасити *О*; пуф-пуф эт- пихтіти, пухкати, пхукати, пхикати *Г*.

пуфулда- хропти, хропіти *СГС*.

пух пух *СГ*; пух тошек пухова перина *СГС*; *пор.* пуп, пуф I.

пухов путо; дэмир пухов залізні закови, кайдани *К*; дэмирдэн зенжир пухов хой- заковувати в ланцюги й кайдани з заліза [*СК*]; т'ийиге пухов хойулмаз на дику тварину путо не надінеш *СК*; *пор.* буфов.

пушт киши дотепна, жартівлива, насмішувата людина *СМ*.

пүк- згинати вдвое, згортати, багати, складати; мед'ер бунун аслы олса, пүктү белими якщо це правда, мені зламано поперек *СК*; *пор.* бүк-.

пүклен- бути спакованим, згорнутим *СГ*.

пүкүль- згинатися, хилитися додолу; анени сорарсан, бойну пүкүльмиш ти запитуеш про свою матір — вона зовсім занепапа, зігнулася вдвое [*СК*].

пүртүк прищ *СГС*; *пор.* бүртүк.

пүскүллү *Б, У*; *див.* пүскүльлү.

пүскүль торочки, бахрома, китиця, кінець хвоста *СБ, Б-Г, К*; йыбрьшымдан пүскүлү, сырма гүмүшү у неї китиці з шовку й срібної нитки *К*.

пүскүльлендир- пришивати торочки, китиці *О*.

пүскүльлү з торочками, китицею *СЛ, К*; пүскүльлү хушах пояс із китицями *К*.

Пүскүльлү *привз.*

пүскүр бризки *К*.

пүскүр- бризкати *СБ, СЛ, [Г]*.

пүскүрүк бризки *СБ, О*; оббризканий *К*.

пүсүр поганий, непристойний, мерзенний, мерзотний, лихий; погано *СМ, Б, Г, К, СГ*; пүсүр ашав погана їжа *НМ*; пүсүр ишле- погано працювати *СМ*; пүсүр лаф брутальне, непристойне слово *СМ, К*; пүсүр шийд'е хошул- брати участь у непорядних справах *Б*; *пор.* псүр.

пүсүрлү з поганими рисами *О, К*.

пүсүрлүк неохайність *СМ*.

пүсүрче погануватий *СМ*.

пүтүн цілий *СГ-СК*; пүтүн д'еже ціла ніч, усю ніч *М*; *пор.* бүтүн.

пх *насл.* пхикання, пухканья *У*.

пхадар стільки *Г, СГ, СК*; пхадар алтын стільки золота *СК*; пхадар шорбажилик таке за розміром господарство *Г*; *пор.* буғадар, бухадар, бығадар, быхадар, пыхадар; *див.* бу, хадар.

пчач ніж *СБ, П, О, БТ, К-М*; пчач йарасы ножова рана *О*; пчачбатых *див.* шан; *пор.* бичах, пичах, пычач; *див.* канжа.

пчакла- різати, краяти, бити, ранили ножем *О, К*.

пчаклат- *спон.* *О, К*.

пчаклаш- битися на ножах *О, К*.

пчаклаштыр- *спон.* *О, К*.

пчаччы ножар, ножівник *О, К*.

пчен сіно *НБЕ, О, К*; пчен жый- збирати сіно *О, К*; *пор.* пичен.

пченлик сіножать, сінник *О*.

пчок гроно винограду *К*.

пший що-небудь, щось *У-СЛ, СГ*;

о чох пшийлер йазайды він багато писав *СГС*; пший дэ гөрмейик ми нічого не побачимо *М*; пший тапмай нічого не знайде *Г*; пшийи дэ йохтур у нього нічого немає *Б*; *пор.* бирший, бишей, биший, бий, пший.

пший-пший що-небудь *СМ, Б, Г*.

пшир- варити *НБЕ, СМ, БТ, Г-К*; *пор.* пишир-.

пыдпыдах перепілка *О*; *пор.* пыт-пыдах.
 пыйзазла- гладити, пестити, заспокоювати, умовляти *СБ*; *пор.* пыйзазла-
 пылав плов *СБ*.
 пын- слабнути, стомлюватися *Б*; *пор.* пун-
 пыр'я пір'я *П, К*; *пор.* пир'я.
 пыр-пыр пухкий, розсипчастий *Г*.
 пыр-пыр эт- пухкати *К*.
 прытка притика, шворінь *К*; *пор.* прытка, прытыка, прытыка.
 пыртглас ледачий *СБ*; т'ерильдин, пыртглас хой т'ибик розлігся, як ледача вівця *СБЧ*.
 пырты лахміття, ганчір'я, дрантя, мотлох, лахи *О*.
 пырыка притика, шворінь *Г*; *пор.* прытка, прытыка, прытка.
 пыртын- бути вивихнутим, вивернутим *О*; *пор.* пертин-
 пырх *насл.* пердь.
 пырхылда- фуркати, порскати, пирхати, порхкати *О, К*.
 пырчах град *СГС*; *пор.* бурчах *І*.
 пырчыкла *СМ, Б*, пырчыхла *Б* бородавка *пор.* пручкала, пурчкала.
 пыс- принишкнути, сховатися, засісти, залагати, причаїтися, зачайтиса *К*; пысып отур- сидіти нишком, зачайтиса *К*.
 пысылда- сопти, сопіти *О, К*.
 пысылдав сопіння *О, К*.

пысылдат- дозволити сопіти *К*.
 пысылдаш- сопіти разом *К*.
 пыта- обрізати гілки, сучки *О*; *пор.* бута-, пута-
 пытав обрубубання гілок, сучків *О*.
 пытал- бути обрізаним *О*.
 пыталы очищений від сучків *О*.
 пытах гілка *СБ, СМ, СГ*, сучок *О*.
 пытахла- обрізати гілки *СБ*.
 пытахлан- галузитися, розгалужуватися, розпускати гілки *О*.
 пытахлы гіллястий *О*.
 пытныдах перепілка *СБ, СМ, К*; *пор.* пыдпыдах.
 пытырда- шурхотіти, човгати, шерехтіти, шуміти *О, К*.
 пытырды шурхіт, шерех, шум, човгання *О, К*.
 пытыр-пытыр *насл.* дощу, легких кроків *О, К*; *пор.* патыр-патыр, патыр-путур.
 пыхадар стільки *СЛ*; *пор.* бугадар, бухадар, быгадар, быхадар, пхадар; *див.* бу, хадар.
 пыч- пиляти *СГС*; *пор.* быч-
 пычах (-ғы) ніж *ВН, СБ, СМ, Б, Г-СГ*; *пор.* бичах, пичах, пчах.
 пычахла- різати, краяти ножем *СЛ, СГ*.
 пычахлаш- битися на ножах *СБ*.
 пычахчы ножар, ножівник *К*.
 Пычахчы даг назва лісу *СГ*.
 пычхы пилка *СГС*.
 пышпылда- шепотіти *НБЄ*.
 пышт-пышт *насл.* човгання ніг *О, К*.

Р

раабет пошана [*Г*]; раабет вер-пошанувати [*Г*]; раабет эт-шанувати [*Г*]; *пор.* ирабет, рабет.
 раат спокій, спокійний, спокійно *Г-К, СК*; раат вер-давати спокій *СК*; раат ол-бути спокійним, заспокоюватися *К*; раат отур-жити спокійно *Г*; т'ит-

ти раатна спокійно пішов *Г*; раат эт-відпочивати, заспокоюватися *К*; *пор.* ираатсыз, рагат, ыраатлыx.
 раатлан-відпочивати, заспокоюватися *У-СГ*.
 раатландыр-дати відпочити, заспокоювати, утішати *К*.

раатлат- спон. *К*.
 раатлаш- сп.-вз. *К*.
 раатлы I спокійний *Г, К*.
 раатлы II споряджений, прибораний, оздоблений [*Г*]; раатлы хушанмыш оперезаний ремнями, латами [*Г*]; пор. рахтлы.
 раатлых спокій, відпочинок, тихе, мирне життя *К, СГ*; раатлых бул- знайти спокій [*Г*].
 раатсыз неспокійний, стурбований, збентежений *Г-СГ*; раатсыз ол- непокоїтись, турбуватися, переживати *Г-СГ*; раатсыз эт- непокоїтись, турбувати, засмучувати, завдавати прикроців *СЛ*.
 раатсызлаң- турбуватися, непокоїтись, бентежитись, тривожитись *Г, К*.
 раатсызландыр- турбувати *К*.
 раатсызландырт- спон. *К*.
 раатсызлаш- турбуватися, непокоїтись *К*.
 раатсызлаштыр- спон. *К*.
 раатсызлаштырт- спон. *К*.
 раатсызлых неспокій, стурбованість, збентеженість *Г-СГС*.
 рабби бог *О, [Г, М]*; йа раббим о боже мій *СК*; пор. раби.
 раббитуале бог-творець, господь бог [*М*].
 рабет повага, пошана, шаноба, уважність, симпатія, прихильність, милість, ласка, ніжність *О, СЛ, К*; рабет саа йапайых ми тебе вшануемо, пригостимо, почастуемо *К*; рабет көр- бути шанованим, відчувати піклування *Б*; рабет эт- віддавати шану, шанувати, догоджати, годити *Б, К*; шинжик рабет зенд'инийнен гүзеле зараз шанують багатих і гарних *СК*; пор. ирабет, раабет.
 рабетле- виявляти повагу, пошану, шанувати, догоджати, доглядати, дбати, піклуватися, турбуватися *СМ, Б, К*.

рабетлен- бути шанованим, догляданим *О, К*.
 рабетлет- викликати повагу, увагу, піклування *О, К*.
 рабетлеш- шанувати один одного, дбати один про одного *О, К*.
 рабетли шанований, шанобливий, ввічливий, уважний, ласкавий *О, К*; гостинний *БТ*.
 рабетлик эт- виказувати милість, вшановувати, догоджати, доглядати, дбати, піклуватися *СМ*.
 рабетсиз нешанований, позбавлений уваги, поваги *О, К*; нечемний, непоштивий *К*.
 раби бог *Г*; раби боже *Г*; йа рабим о боже мій *Г*; мисмила йа рабим господи боже мій [*СЛ*]; пор. рабби.
 рабильаллах господь бог, господи боже [*М*].
 раван: йол раван олуп т'иттилер вони вирушили в дорогу *СГ*.
 раға карт. король *СМ, Г, К, СГ*.
 рағат спокійний, безтурботний *СБ, П, О*, здоровий *СБФ*; рағат бол- бути спокійним, заспокоюватися *О*; рағат эт- дати змогу заспокоїтись, відпочити *О*; пор. ираатсыз, раат, ыраатлых.
 рағатла- заспокоювати, вгамовувати, утихомирювати *О*.
 рағатлаң- заспокоюватися, вгамовуватись, відпочивати *СБ, О*.
 рағатландыр- заспокоювати, дати змогу відпочивати *О*.
 рағатлат- заспокоювати *О*.
 рағатлаш- сп.-вз. *О*.
 рағатлаштыр- спон. *О*.
 рағатлаштырт- спон. *О*.
 рағатлы спокійний, мирний, заспокоєний *О*.
 рағатлых спокій, тихе, мирне життя *СБ, О*; рағатлых бермей не дае спокою *СБ*; дэли башха бола айахларға да рағатлых йох за дурною головою ногам немає спокою *СБЧ*.

раґатсыз неспокийний, стурбований, бентежний *СБ, О*; раґатсыз бол- турбуватися, бентежитися, не мати спокою, утіхи *О*. раґатсызлан- турбуватися, тривожитися, бентежитися *СБ, О*. раґатсызлых неспокий, стурбованість, бентега, тривога *СБ, О*. развор розвір *П*. разхуба *ірон.* красуня, любка *О*; *пор.* рахуба.

разы задоволення, задоволений, удоволений, згодний *СБ, СМ, Б, СЛ*; разымыз бар ми задоволені *Б*; разы бол- *СБ*, разы ол- *СМ* бути задоволеним *СБ, СМ*, погоджуватися *О*; алла разы олсун лафына спасибі на добромому слові — хай бог буде вдоволеній твоїми словами *СЛ*; разы болмаса якщо невдоволений *СБ*; разын жетсе якщо твоя совість дозволяє *Б*; алла разы осун спасибі *СЛ*; *пор.* азы.

разылаш- згоджуватися, домовлятися, прощатися *К*.

разылых згода, задоволення, вдоволення *О*.

райат ласка, увага, пошана, шаноба *СБ*; оғурсуз кўндэ туған, райат-рабет кўрмегэн він народився в нещасний день, не зазнав ні ласки, ні ніжності *СБЧ*; *пор.* ирайет, райет.

райет пошанування, відданість *ГГ*; райетиндэн хорхту боявся за свою відданість; райет этшанувати, дотримуватися *ГГ*; кешипшлер чох райет икрам етилер онлара ченці виявили до них велику пошану й шанобу *ГГ*; *пор.* ирайет, райат.

рамет (вічний) спокій, милосердя, милість, вдячність; спасибі *О, К*; рамет бол- бути спокийним *О*; рамет болсун/осун жанна // рамет мир його душі *СМ/К*; рамет эт- висловлювати вдячність,

дякувати *О*; *пор.* рахмет, рамет.

раметли покийний, блаженної пам'яті *ВН, СМ, Г, НКД*; раметли осун мир йому, хай упокоїться за миром *ВН, НКД*.

рап полиця для хліба *НКД*; *див.* раф.

рапка грабки *СБ*.

расгель- *[М]*, раскель- *[Г]*, расткель- *К, [М]* зустрічатися, траплятися; *пор.* ирас кель-, ирасд'ель-, ираст'ель-, раст'ель-.

раст'еий зустрічається *Б*; *див.* раст'ель-.

раст'елиш випадкова зустріч *СБ*.

раст'ель- зустрічатися кому, стрінутися, трапитися, траплятися *СБ-СГ*; раст'елий она бир тэрек трапляється їй дерево *СМ*; раст'ельлер бир йере вони десь зустрілися *Г*; *пор.* ирас кель-, ирасд'ель-, ираст'ель-, расгель-, раскель-, расткель-.

раст'ельмек зустріч, випадок, нагода, привід *К*.

раст'етир- нагодитися, з'являтися, перестрівати, зустрічати, натрапляти, надібати, здібати *СБ, СМ, Г-СГ*.

раст'етириль- зустрічатися, траплятися *О, К*; бути зустрінутим.

ратовать эт- рятувати *СМ*.

раф полиця для хліба, стінна шафа *СБ, СМ, Б, Г, К, СГ*; өксүз баланың рафы өксек для сироти полиця (з хлібом) завжди високо *СБА*; т'ийевниң рафы салта да өксек становище зятя е завжди високе *СБФ*, күйевин рафы салтытэ дә өксек зять ніколи не догодить, зятеві ніколи гідної пошани не буде *К*; *пор.* рап.

рахим милостивий *ГГ*; рахим тэрахумуну итираф этэриз ми цінуємо твоє милостиве милосердя *ГГ*.

рахйалы запашний [K].
 рахм милість [M]; рахм әйле-жаліті, співчувати [M], очищати [Г].
 рахмет спокій Г, М; ғалибиме рахмет дүшүр, йа рабим дай спокій мой души, о боже Г; рахмет ал-дістати помилування, прощення [Г]; әбедийадак рахмет вічний спокій [M]; пор. рамет, раһмет.
 рахметли покійний М.
 рахтлы споряджений, прибраний, оздоблений [K]; алтын рахтлы хушанмыш споряджений у золоті лати [K]; пор. раатлы II.
 рахуба ірон. красуня, любка О; пор. разхуба.
 рахы горілка; рахы хойдум шишейе я налив горілки у пляшку II; баллы рахы медовуха М; рахы-шарап — тиздэн соған хабух, ашамах-ичмек — ачтан хырылмах вино та горілка — по коліна цибуляче лушпиння, їсти та пити й нічого не робити — померти з голоду СБ; пор. ирахы, ырахы.
 раһмет ал-упокоїтися [Г]; пор. рамет, рахмет.
 раһметли покійний [M].
 рвант рвант — хомут, що кріпить залізний обруч на дерев'яному ободі колеса СБ.
 ргах клочка СБ; пор. ырґах.
 ребаанет божество, божественність [Г]; ребаанет мелеклери ангели божи [Г].
 рейин: рейин атәшине йахтын да йандырдын бени ти спалила мене у пекельному вогні [Г].
 ренж эт-кривдити [Г].
 ренг (ренд'и) ? [Г]; хырмызы гўль тахмыш ренд'ине ти приколол червону троянду собі до ..? Г.
 ренчпер землероб, селянин [Г], СГС.

ресм оздоба, прикраса [Г]; атларынын кўмўш ресмлери срібні оздоби їхніх коней [Г].
 ресўллийе апостольський [Г].
 речель варення О.
 ригает розслабленість [Г]; ригает этәр тўш розслабляющий сон [Г].
 рижа прохання, клопотання Г; пор. иржа, ирижа, ыржа.
 риза задоволений [Г].
 робой: бол робой тужуркасы простора робоча (?) тужурка Б.
 роспу повія СМ, НМ пор. ороспу.
 росплан-розпусничати НМ.
 роспуҗа дещо розбещена, розпусна СМ, НМ; азна роспуҗа трохи розпусна НМ.
 роспулан-розбеститися СМ; бек бетәр росп(у)ланса, кахпелийлер якщо ще гірше розбестяться, то курвують НМ.
 роспулух розпуста СМ.
 Ростын прізви.
 Ротто прізви.
 рохпан чернецтво; рохпанлар ве кешишлер ченці й монахи [Г].
 руба одяг [M]; пор. урба, уруба.
 рубель рубель НКД.
 рубле карбованець [Г, М].
 рум грек СБ; пор. урум.
 румин румун К.
 румка чарка СЛ.
 рус русіянин, російський СМ, [M]; рус аскери російське військо [M]; рус тили російська мова СМ; пор. урус.
 русча по-російськи [M].
 руф дух, душа [Г].
 рух дух [M]; Азиз Рух Святий Дух [Г, М]; пор. урух, уруһ.
 рух-турух эт-перекидати СЛ.
 рўзг'ар вітер [Г]; пор. лўзйар, ўзг'ар, ўрўзд'ар.
 рылда-гарчати НБЄ; кучук рылдай пес гарчить НБЄ; пор. ырылда-.

рыз совість, честь, сором *СМ-У, К, М*; хитрун, проноза, пролаза, пройдисвіт *О*; кишини рыз тутай совість стримує людину *НМ*; рызы йох совісті в нього немає *СМ*; рыз сахла-приховувати совість *Б*; *пор. ғырызсыз, йырызлы, ырыз.*

рызлы совісний, чесний, порядний *СБ, СМ, К*; забобонний *БТ.*

рызсыз безсовісний, безчесний, безсоромний, безстидний, нахабний *ВН, СМ, Б, У, Г, К*; рыз-

сыз кишид'е бир ший дэ этамас безчесній людині нічого не зробиш *НМ*; рызсыз рыссызга рыз сорған, эт'иси дэ олар рыз жойған безсовісний у безсовісного добивався совісті, хоча совість втратили вони обоє *НМ.*

рызсызла-стидити *СМ.*

рыссызлы безсоромний, безчесний, підступний *БТ.*

рыссызлых безсоромність, безчесність, безстидність, нахабність, нахабство *О, К.*

рысвай гулящий *СК.*

С

-са *спон. енкл. -но*; тарт-са потягни-но *СМ*; *пор. -сана, -се, -сене, -сеэ, -шуну.*

саа тобі *П, СМ, У-СЛ, СГ, СК.*

сааби *див. саап.*

саадэтлик I умови для щастя, блаженства *[Г].*

саадэтлик II *див. шаадэтлик.*

саалы вівторок *[Г]; пор. салы.*

саалых (-ғы) здоров'я *Г, СЛ, СК;*

саалых брах-лікувати, зціляти (про знахаря) *СЛ*; саалых вервиліковувати, зціляти, оздоровлювати *[Г]*; саалых стэ-свататися — просити здоров'я *[Г]*; буну йазанын элине саалых здоров'я рукам, що це написали *[Г]; пор. саалых, саах, савлух, савлых, савух, сағлык, сағлых, салых I, сауклык.*

саансын (=саныйсын) вважаєш, здається *Г; пор. сан.*

саап господар, господь *Г*; өкүм сааби эфенди всевладний господь *[Г]; пор. сайып, сахип, саһп, эвсабу.*

саат 1. годинник. 2. година; саат хач? *К / хач саат? СМ, СГС* котра година?; не саат? о котрій годині? *О, СГС*; саат бир йеже ми, эт'и йеже ми перша чи друга

година ночі *Г*; саат бир эт'иже приблизно до другої години *Г*; о саат дөрттэ д'елийдир вона прийде, напевно, годині о четвертій *М*; саат онда о десятій годині *Г*; саат онда — он бириндэ годині о дванадцятій — о першій *Г, СЛ*; саат он эт'иже до дванадцятої години *Г*; саат сет'издэ о восьмій годині *СМ*; даа саат тохуз йох іще немає дев'ятої години *Г*; саат үчтэн со-ра саат сет'изе дэ сағайлар після третьої години доять також о восьмій годині *СК*; саат эт'ид'ерек йеже до другої години ночі *СМ*; үч саатха йеже о третій годині ночі *ВН*; дөрт саатта саба туражас мусиш вставати о четвертій годині ранку *У*; үч саатта йеже туруй *У. 3.* час, момент; хайтмаа вахыт т'ельди, сааты прийшов час, момент прощатися *Г*; саатында сана дарылырса — йарын сени махтар якшо в ту мить він на тебе і розгнівається, то завтра він тебе похвалить *[Г]*; ве саатында мезарын ичиндэн чыкып киттилер і в ту ж мить вони вийшли з кладовища й пі-

шли геть [Кб.]; о саатчесне в ту ж хвилину *Б*; аз саатын ичиндэ за короткий час [Г]; бир саат чине в ту ж мить *У*; бу саат зараз *Г*; бу саатта зараз, тепер *П*; не саат коли *Г*; о саат зразу, відразу *Г*; аман о саат *К*, о саат да *СМ, Б, [Г]* зразу ж, у ту ж мить, тоді ж, тут же, тієї ж миті; о саат, ао, хайсы чапхалай сєэң артыңа, ону т'ерек эди алмаға в той час, саме тоді, коли він бігав за тобою, треба було його брати *У*; о саат бльдүрдүлер ону в той момент вони убили його *Г*; о саатта *СГ, [Кб.]*, ол саатта *СЛ* в ту ж хвилину, в ту ж мить; *пор. сағат.*

саатла- міряти, робити годинами *О*; саатлап погодинно *О*.

саатлы годинниковий, із годинником *О, К*.

саатлых протягом години, протяжністю в годину *Г, СГС*; беш саатлых иш работа на п'ять годин *СГС*; йохтур саатлығым немає в мене ні години часу *Г*.

саатчы годинникар *О, К*.

саатчых 1. годинничок. 2. годинка *О, К, СГС*.

саах здоров'я *Г*; саахне хал — саахне вар бувайте здорові: лишайтеся здорові — ідіть здорові *Г*; *пор. саалых, савлух, савлых, савух, сағлык, сағлых, сальных 1, сауклык.*

саба ранок, вранці; саба ачылды настав ранок *У, СЛ*; саба немазы/эмазы *Г*; саба туруй устгає вранці *СМ*; сабаға йахын під ранок *НБЄ*; сабада вранці, на світанку *СЛ*; сабадан зранку *К*; сабадан ахшамаже зранку до вечора *К*; саба ола, хайыр ола вранці буде видніше *ЧЗ*; саба сна/сне *Б/У* під ранок; т'етий саба сна хардашы ишт'е під ранок його молодший брат іде

на роботу *Б*; саба сне этиштим я встиг до ранку *СБ*; саба эртэ рано вранці *СБ, К*; саба хайыр (осун) *Б, Г, К, СГС, СК*, сабаң берет'егли болсун *О*, сабаныз хайыр о(л)сун *СМ, СЛ, СГ*, сабалар хайыр олсун *СЛ*, сабаларыңыз хайыр олсун *Г* доброго, успішного вам ранку; сабалар хайыр ола, бет'им бөгеже түш көрүм ранок покаже (ранком буде видніше), може, вночі мені щось присниться *СЛ*; *пор. сабах, себа.*

сабағачек до самого ранку *ВН*. сабағаэрек на ранок *СБ*.

сабадат'и ранковий *НМ*.

сабад'ерек *СМ*, сабайерек *СБ* до ранку, під ранок.

сабала- не спати до ранку *О, К*. сабаллар плуги *СБ*; *див. сабан.* сабалы ранковий *О*.

сабалых 1. до ранку, на ранок, під ранок *Б, Г, СЛ, К*. 2. сніданок *НБЄ*.

сабан плуг, соха; рілля, оранка; йылбашлых сабан йүрүтүйлер на Новий рік носять плуга *Б*; сабан сүр-орати землю; ағач сабан соха, дерев'яний плуг *СЛ*; сабан тэмир (дэмир *О*) леміш *К*; сабан хурйух(-ғу) чепіга, чепіги *Б, Г, К*; ◇ сабан берет'ет урожайної ниви — новорічне побажання *СМ, Б*.

сабанжы плугатар, землероб *СБ, О, К*.

сабанжылых плугатарство, землеробство *О, К*.

сабанлых рілля, орне, зоране поле *СБ, О, К*; поле, призначене під оранку *К*.

сабан-савут кухонне начиння *СБ*. сабанчы плугатар *М*.

сабарек раніше, раненько *У*.

сабах ранок *Б, Г, К, [М], СК*; сабахнен ранком *К*; сабах олмадан эвель до світанку [Кб.]; са-

баха йакын під ранок [М]; сабахта вранці БТ; сабахтан зранку СБ, У, Г, СК, [Кб.]; сабах олсун Г, сабахыңыз хайыр олсун [Г] доброго ранку; *пор.* саба, себа.

сабахлайын вранці [Г].

сабахтын вранці СЛ.

сабе цабе (праворуч, направо) К.

сабийлен- втрачати розум, божеволіти, здитинитися ВН; *пор.* себилен-.

сабр *эт- див.* сабрет-.

сабрет- терпіти, очікувати, ждати СБ, НМ, Б, Г, СЛ, К, СК; *пор.* сабур, сабыр.

сабун мило; бир парча сабун брусок мила Б; сабун йап- робити, виготовляти мило Г; сабун хуту(су) мильниці Г, К.

сабунжу миловар О, К.

сабунжух миловарство, миловаріння О, К.

сабунла- намилювати СБ, О.

сабунлан- намилюватися СБ, О.

сабунлат- намилювати О.

сабунлаш- *спон.* О.

сабунлу намилений, мильний О.

сабунлук мильниці О.

сабунна- намилювати К.

сабуннан- намилюватися К.

сабуннат- намилювати К.

сабуннаш- *сп.-вз.* К.

сабунну намилений, мильний К.

сабуннук на мило К.

сабунот *бот.* лобода НБЄ.

сабур терплячість, терпіння, витримка, терплячий, витриманий, стриманий СМ, У, [Г], К; сабур айле- [Г], сабур *эт-* СМ, У, [Г] терпіти; *пор.* сабрет-, сабыр.

сабурлаш- терпіти О, К.

сабурлу терплячий, стриманий, статечний СБ, У, [Г]; сабурлу йисан стримана людина СБЧ 222.

сабурлук (-фу) терпіння, терплячість, витривалість, витрим-

ка, стриманість ВН, СМ, У, [Г]; мевлам сабурлук версин хай бог дасть мені терпіння [ВН].

сабурсуз нетерплячий, непосидючий О, К.

сабурсузлан- непокоїтися, втрачати терпець О, К.

сабурсузлук нетерплячість, нестриманість О, К.

сабыр терплячий Б; *пор.* сабрет-, сабур.

сав I правий ВН-У, [К]; *пор.* сағ.

сав II 1. здоровий ВН-У, [К]; сав бол парланған таш чанах тарзы будь здоровий, як розбитий горщик СБЧ; сав эдиң ми? як твоє здоров'я? ти не хворів? П. 2. живий ВН-У, [К]; о өлий — мен сав він помирає, я жива П; оланлар сав сини живі П; хасевет өлдүге т'ерек — т'ечиниш савына т'ерек убоління потрібне мертвому — живому треба жити СМ; сав олғаннен дә севинмемиз ми не раді навіть, що живемо Б. 3. цілий ВН-У, [К]; сав хал- лишитися цілим У; сав йер йүзүлмей, байли йери йүзүлдү у цілому місці не рветься, розпустилося у зв'язаному місці СМ; ◇ сав бол/ол спасиби — будь здоровий ВН, СБ-У/БТ; сав олун будьте здорові БТ; сав осун на здоров'я У; сав осуннар спасиби ім Б; *пор.* сағ, *див.* сап-сав.

сав III дійний О; сав сыйыр дійна корова О.

сав- (савай) доїти ВН-У; т'им саввай ону? хто її доїть? Б; *пор.* сағ.

Сава Сава Г.

Саваман *прізв.* прокурор, звинувачувач, обвинувач, позивач О.

савап (-бы) добродійність [К]; падышах илен патрик халдырдылар липсаносу саваплары ичин (себаблары ичүн [Г]) еклисейе кәтүрдүлер цар і патрі-

арх підняли тіло покійника і понесли до церкви, щоб довершити благочинні дії [K]; *пор.* себап I.

савболлаш- прощатися *О*.

Саввату *прізви*.

Саввин *прізви*.

савґатла- дарувати, обдаровувати, нагороджувати *О*.

савґатлы милосердний *О*.

савдур- давати доіти, доїтися *О*.

савдурт- *спон.* *О*.

савлат- лікувати *СМ*.

савлух (ґу) здоров'я *ВН-П, Б, СЛ*;

савлух *бе* хал *ВН, Б*, **савлух**

б(и)лен халың *СБ*, **савлух** илен

халыңыз *ВН*, **савлухнен** халы-

ңыз *СЛ*, **савлуғунен** халын *СЛ*

— **савлух** билен (*биле*, *блен* *СБ*,

бе *Б*) *бар* *СБ, СМ*, **савлухле** ба-

рың *СМ*, **савлухнен** варыңыз

СЛ *бувайте* здорові: *лишайтеся*

здорові — *ідіть* здорові; *пор.* са-

алых, *саах*, *савлых*, *савух*, *сағ-*

лык, *сағлых*, *салых* I, *сауклык*.

савлухлан- одужувати, видужувати, виздоровляти *О*.

савлухлаш- прощатися *ВН, СБ, СМ, Б*.

савлухлу здоровий *НБЄ, О*; **сав-**

лухлу *бол* будь здоров *СБ*.

савлухсуз нездоровий, хворобливий *СБ, О*.

савлухтур- лікувати, зціляти *О*.

савлых (ґы) 1. здоров'я *СМ, У*;

савлыхле хал — **савлыхле** *бар*

бувай здоров: *лишайся* здоровий

— *іди* здоровий *У*. 2. живий, *при*

здоров'ї *СМ*; *бльд'ени* *бле*

савлығы, *сав о*, *савлығы* *бир*

табутха *йатамайляр* *разом* *із*

покійним *його* *живі* *родичі*, *бо*

вони *ж* *живі*, *ці* *його* *живі* *ро-*

дичі *з* *одну* *з* *ним* *труну* *лягти*

не *можуть* *СМ*; *пор.* *саалых*, *са-*

ах, *савлух*, *савух*, *сағлык*, *сағ-*

лых, *салых* I, *сауклык*.

савмах доїння, надій *СБФ*.

саврул- *бути* *розвіяним*, *розвію-*

ватися, *розвіватися* *ВН, Б, У, К,*

СГ, СК; *күлү* *көкке/көкт'е* *сав-*

рулсун *хай* *його* *попіл* *розвіе-*

ться *по* *небу* *ВН/У*.

савса- ставитися *недбало*, *запус-*

кати, *занедбувати* *О*.

савсах повільний, недбалий, недбайливий *О*.

савселамет здоровий, щасливий, благополучний *О*.

савсузлан- ставати хворобливим, розхворюватися *О*.

савсузлук хворобливість, незду-

жання *О*.

савсыз нездоровий, хворий *О*.

савсызлых слабість, безсилля *О*.

савтурул- одужувати *О*.

савтурулма одужання *О*.

савул- доїтися, *бути* *видоєним*

СБ, Б; *т'елий* *эвдэ* — *савулған*

сыйыр *приходить* *додому* — *ко-*

рову *видоєно* *Б*.

савул- *бути* *здоровим*, *одужувати*,

уціліти, *врятуватися* *СБФ, О*.

савулт- лікувати, зціляти, *зажив-*

ляти *СБ, СМ*; *йара* *савулт-*

лікувати *рану* *СМ*.

савун дійний *О*; **савун** *сыйыр* *дій-*

на *корова* *О*.

савур- підкидати, *віяти*, *розвіюва-*

ти *СМ, Б, Г-К*; *топрах* *савур-*

зді-

ймати *кураву* *Б, К*; *көзд'е* *топ-*

рах *савуруй* *кидає* *землю* *в* *очі*

СМ; *сычан* *тэпме* *савурур* *ми-*

ша *хвицає* *ногами* *Г*.

савурлан- *знятися*, *підвестися*, *здійнятися* *О, К*.

савурлуй *див.* *савурул-*.

савурул- (-рлуй) *розвіюватися* *Г,*

К, СК; *переплутуватися* (*про*

пару *коней* *тощо*) *К*; *савурлуй*

т'итий *зривається* *й* *утікає* *СК*.

савут *посуд*, *посудина*, *начиння*,

інструмент, *знаряддя* *ВН-Б, Г-*

К; *йағ* *түшүрен* *савут* *маслоро-*

бка, *збивачка* *масла* *Г*; *сыйыр*

савған *савут* *дійниця* *Б*; *төкүлен*

савут толмай розлиту посудину не наповнити *СЛ*; див. савут-сабан, сила-савут.

савутлу з посудом, начинням *О*. савут-сабан кухонне начиння *СБ*. савутсузлан- втратити посуд *О*. савух здоров'я *Б*; савухне бар до побачення *Б*; пор. саалых, саах, савлух, савлых, сағлык, сағлых, салых *І*, сауқлык.

савуш- спадати, минати *[Г]*. савуштур- пережити, перенести, витримати (хворобу) *М*.

савылы- доїтися *У*; сыйыр савылы- корова доїться *У*.

савым доїння, надій *О*; савым мал дійне стадо *О*.

савымлы дїйний *О*.

сав-есен живий-здоровий *СБЧ*.

сағ *І* правий *[ВН]*, *Г-СК*; сағ айах права нога *ВН*; сағ дизимдән сол дизиме миндирдим я пере-кладав саз з правого колїна на лїве *Г*; сағ йан правий бїк *К*; сағ тараф правий бїк, права сторо-на *СК*; сағ тарафында на право-му боці, праворуч *[Г]*; сағ тиз праве колїно *Б*; сағ эль права рука *Б*; йастычығым саға-сола хойсуннар хай покладуть менї подушки справа і зліва *[К, СГ, СК]*; пор. сав *І*.

сағ *II* 1. здоровий *[ВН]*, *Г-СК*; сағ айах үзерине на здорових ногах *[Кб.]*. 2. живий *[ВН]*, *Г-СК*; хатыны сағдыр жїнка його жива *ВН*; сағ киби нїби живий *[Г]*; мен өлүрүм, сен сағ халажаан я помру, ти залишишса жити *СЛ*; сағ ым сен?— сағ чи ти живий?— живий *СЛ*; сағ ол- бути живим *Б*; сағ хал- лишитися живим *СГ*; сағ халдыр- лиша-ти живим *СК*. 3. цілий *[ВН]*, *Г-СК*; < сағ ол а) спасибї; б) від-повідь гостя на запрошення-привїтання господаря: ош т'е-льдин — сағ ол благополучно

прийшли, ласкаво прошу — здрастуйте, спасибї *У, Г-СК*; сағ ол айтханына спасибї тобі за твої слова *Г*; сағ олунуз, вар олунуз і на тому спасибї *СЛ*; пор. сав *II*.

сағ- (сағай) доїти *[ВН, Б]*, *Г-СК*; пор. сав-.

сағал- одужувати *[Кб.]*.

сағанах дощ *К*; кичик сағанах невеликий дощ *К*; буйүк сағанах великий дощ *К*.

сағат 1. годинник *ВН, СБ, СМ-Г, К*. 2. година *ВН, СБ, СМ-Г, К*; сағат бир бучух пів на другу *У*; сағат он бир одинадцята годи-на *У*; Миля сағат йедийе чығыр-ды Міля покликкала на сьому го-дину *К*; эт'и сағат йежедә о другїй годинї ночї *У*; сабрет бир сағат хадар зачекай годин-ку *[Г]*; он сағатта о десятий го-динї *У*; не сағат? котра година? *СБФ*; не сағатха? о котрїй го-динї? *СБФ*; о сағат зразу, мит-тю *БТ*; хач сағат? котра годи-на? *У*. 3. час; *ВН, СБ, СМ-Г, К*; пор. саат.

сағатчы годинникар *У*.

сағже здоровенький, ціленький *Г*. сағлам здоровий, цілий, неушко-джений, міцний *О, СК*; бен бир сағлам хыз едим — дертсиз дертлере оградьм я була здо-ровою дівчиною — зазнала стра-ждань без хвороби *[СК]*.

сағламла- зміцнювати *О*.

сағламлан- бути, ставати здоро-вим, міцним *О*.

сағламлаш- сл.-вз. *О*.

сағламлаштыр- спон. *О*.

сағлык здоров'я *[М]*, сағлых (-ғы) *Г, М* здоров'я; аллах сағлығын версин дай тобі боже здоров'я, хай бог дасть тобі здоров'я *Г*; пор. саалых, саах, савлух, сав-лых, савух, салых *І*, сауқлык.

сағлыхлы здоровий, який має здоров'я *СЛ*.

сағ-селим благополучний [*Кб.*].

сағыз жуйка, мастика, смола *СБ*;
пор. сахыз.

сағызла- смолити *О*.

сағыл- поправлятися [*Г*].

сағыл- бути доеним, доїтися *К*.

сағылт- виліковувати [*Г*].

сағылтыр- зціляти [*Г*].

сағын тоскний, сумний, тужливий *О*; сағын бол- нудьгувати, сумувати, скучати *О*.

сағын- скучати по кому, журитися за ким, нудьгувати, жадати, згадувати, здумати, забажати, забагнути, закортіти *ВН-СГ*; анесин сағыныр эди скучае по своїй матері *ВН*; ач тапханда, зендін сағынғанда голодний їсть, як знайде, багатий — коли забагнеться *СБА*; үйүнү сағыный вона сумуе по своєму домові *СМ*; сағындых биз балларны ми дуже скучили по дітях *Б*; сағындым өгретмейе мені дуже захотілося навчити [*Г*].

сағындыр- нагадувати, змушувати скучати, нудьгувати, сумувати *СБ, О, К*.

сағынлан- ставати нудним *О, К*.

сағынмалых спогад про жадану людину *СБ, К*.

сағынч спогад, сум, нудьга, тужливий, тоскний *СБ, О, К*.

сағынчлы який сумуе по комусь, тужливий, журливий, зажурений *О, К*.

сағынчлых сум, журба *О, К*.

сағыныш сум, журба *О, К*.

сағыныш- сумувати одне по одному, тужити разом *О, К*.

сағынышлан- сумувати за улюбленою людиною, журитися, тужити *О*.

сағыр глухий; сағыр Осман глуха тетеря *НЛ*; сағыр шитмесе дэ уйдуруй, сохур гөрмесе дэ ду-

йай глухий не почуе, то вигдае, сліпий не побачить, то відчуе *СГ*.

сағырлан- глухнути *НБЕ, О, К*.

сағырлых глухота *О, К*.

Сағыров *прізви*.

сағышлы сумтний, сумний, журливий *О*.

садаға [*Г*], садака [*М*] пожертва, милостиня; пор. садаха.

Садах *прізви*. сагайдак *О*.

садаха пожертва, милостиня [*М*]; пор. садаға, садака.

садэ просто, лише, тільки [*М, Кб.*], завжди *О*; садэ кефини йалыңыз вар мезарын ичиндэ лише сам саван був у могилі [*Кб.*].

садэ завжди *О*.

садэф перламутр *ВН*; пор. седэф, сидэф.

саж саж (для свиней) *О*.

сажа саж *СГ*; чочха сажасы свинячий саж *СГ*.

саз I болото, мокре, грузьке місце, мокрий, багнийстий *СБ, П, Б, У, СГ-СК*; чөлүн сазлары степова грязь, болото *СК*; йатсам, йастых саз/сез олур гөз йашымдан як ляжу, моя подушка стае мокрою від моїх сліз [*Б*].

саз II муз. саз — чотириструнний щипковий інструмент *СБ, Г-СГ, СК*; труба з рога *Б*; йай саз смичковий саз *СК*; сазы саллай, эглений грае на сазі, розважається *СК*; саз чал-/чек-грати на сазі *К/Г*; ♦ шең саз йисан весела людина *СБЧ*.

саз III: сөз-саз слово й таке інше, якісь слова, розмови; не сөзүм вар, не сазым вар у мене немає (до неї) ні слова, ні півслова *К*.

сазан *іхт*. сазан *К*.

сазжы музикант, музика, який грае на сазі *СБ, Г-К, СК*.

сазжылых эт- бути музикантом, музикою *Г, СЛ*.

Сазла Василь *Г*.

сазлав мул, багно *НМ*.
 сазлавлых замулене, багнисте місце *НМ*.
 сазлы болотистий, багнистий *О*.
 сазлых болото *О*.
 сазыман ол-бути враженим, зачарованим [*Г*]; ону көрдүктэ сазыман олдулар побачивши його, вони були вражені [*Г*].
 саир: ве саир та інші [*Кб.*].
 саири інший [*Г*].
 сай мілкий, неглибокий *СБ, СМ, БТ, СГС*; сай түрен/сабан *СБ/К* мілкий, неглибокий плуг; сай халош мілка калоша *СБФ*; пор. сий *П*, сый *П*.
 сай здається, певно, мабуть, напевно, вважай *О*; алай сай здається, так *О*; див. сай-.
 сай- (сайар, сайай) рахувати, лічити, здавати карти, вважати, шанувати; өзү чине сай- рахувати про себе *НБС*; сайамай не може підрахувати *СБ*; нас сайайсы? як вважаєш? *К*; сайыс вважеш, вважай, нібито *НБС*; саймай бишийд'е дэ сени він тебе нітрохи не шануе *Б*; бир бирин саймайлер не шанують одне одного *ВН*; у да өзүн киши сайай — түкүрсең, көзлери чыхай він також вважає себе за людину — плюнеш, то очі йому вилізуть (від сорому) — про людину безсоромну *СБЧ*.
 сайа смуга, смужка, поздовжня складка *К*, заготовка з тканини *О*; бин алгына питиртмиштим хафтанын сайасы(н) за тисячу золотих я замовив прострочити стьожки на кафтани для неї [*СК*].
 сайав шило *СБ, П*.
 сайала- розташовувати поздовжніми рядами, складками *К*.
 сайғы повага, пошана, шаноба, увага, уважність *ВН, О, К*; сайғы дэгер гідний поваги *О*.

сайғылы поважний, поважаний, шановний, шанований, уважний, ввічливий, делікатний, поштивий *СБ, СМ, К*.
 сайғысыз невічливий, неуважний, непоштивий, нешанований, неповажний *СБ, О, К*.
 сайғысызлых неповага, непоштивість, неуважність, невічливість, нешанованість *О, К*.
 сайғыш число, рахунок, підрахунок, номер *О*.
 сайдыр- змушувати рахувати *ВН, У, [Г], К, СК*.
 сайиль- (сайлий) рахуватися, вважатися *П, Б-Г, К*; пор. сайыл-.
 сайла- вибирати, перебирати, обирати *Б-Г*; рахувати *У, НКД, СГС*; сайлап ал- вибрати, відібрати, дібрати, обрати *О, К*; пор. сейле- *П*.
 сайлав вибір, вибори *О, К*.
 сайлавлы добірний *О, К*.
 сайлама добірний, вибраний, обраний *О, К*.
 сайлан- I ставати мілким, неглибоким *О, К*.
 сайлан- II вибиратися, обиратися, добиратися, бути вибраним, обраним *Г, СЛ, К*.
 сайлат- I робити мілким, неглибоким *О, К*.
 сайлат- II дати змогу, змусити обирати, вибирати *О, К*.
 сайле- вибирати, обирати, віддавати перевагу *СБ*.
 сайлен- бути вибраним, обраним *СБ*.
 сайли добірний *СБ*.
 сайлий див. сайиль-.
 сайлых мілина, мілководдя *О*.
 сайля- обирати, вибирати, перебирати *ВН, СМ, Б-СГ, СК*; баштан бек сайлярмыш спершу вони нібито дуже шанували *СК*; сайляп ал- добирати *СМ*; сайляй ашай вибирає й їсть м'ясо *Г*; пор. сайла-.

саймазлых неповага, зневага *О*.
сайта ткацький човник *О*; *пор. сайыта*.

сайувлу полічений, порахований *СБ, К*.

сайы 1. число, кількисть, номер, рахунок, перепис, податок *О, ГГ, СЛ, К*. 2. справді *О*. 3. *післяйм*. а) що-, кожного; **афта сайы** щотижня, кожного тижня *СБ*; **ахшам сайы** щовечора *ВН, У, К*; **балаға берийлер ашых сайы** бир жевиз дитині дають по горихові за бабку *СМ*; **жумартэ сайы** щосуботи *Б*; **жумартэ сайы** щоп'ятниці *Б*; **саба сайы** щоранку *СБ, Б*; **йеже сайы** щоночі *У*; **йыл сайы** щороку *К*; **төбе сайы йель тэрмен бар эди** по всіх узвишнях були вітряки *СБ*; б) в міру того як; **варған сайы** підходячи, чим ближче підходить *СЛ*; *пор. сайын*.

сайыжы рахівник, обліковець, рахувальник, лічильник *О, К*.

сайыл- бути порахованим, рахуватися, нараховуватися, вважатися *СМ, Б, Г-К*; *пор. сайиль-*.

сайылы порахований, поважний, поважаний, шановний, іменитий *О*.

сайыль- *див. сайиль-, сайыл-*.

сайын післяйм. 1. що-, кожного; **афта сайын** щотижня *Г*; **саат сайын** щогодини *О, К*; **саба сайын** щоранку *СЛ*; 2. в міру того як; **ашаан сайын чинилер толай** скільки не їсть, посуд наповнюється *СЛ*; **лахырды сайын** за кожним висловом *Г*; **бу йердэн о йере кочкен сайын толу чанах төкүлүй** поки переїздиш звідси туди, повна посудина розливається *СЛ*; *пор. сайы*.

сайынчлых шаноба, пошана, пошанівок, пошанування *СБ*; **мисефирниң сайынчлығы** *див. мисефир*.

сайып господар *О*; *пор. саап, сахип, сайп, эвсабу*.

сайыпсыз без господаря, безгосподарний, покинутий *О, К*.

сайысыз незчислений *О, К*.

сайысызлых незчисленність *О, К*.

сайыта ткацький човник *ВН, СМ*; *пор. сайта*.

сайыш рахування, підрахунок, рахунок, перелік, число, номер, повага, пошана *СМ, К*; **сайышы йохтур өксүз балаан** сироту ніхто не шанує *СМ*.

сайыш- розраховуватися між собою, шанувати разом, шанувати один одного *П, СМ*.

сайышла- поважати, шанувати *К*.

сайышлан- бути поважаним *К*.

сайышландыр- *спон. К*.

сайышма сплата, розрахунок, відшкодування *О, К*.

сайышлы шанований *СМ*.

сайышлых повага, пошана *К*.

сакин ол- мешкати, перебувати *ГГ*.

сакла- ховати, переховувати *[М]*; *пор. сахла-*.

саклан- ховатися *[М]*; *пор. сахлан-*.

саклы схований, захований *[М]*; *пор. сахлы*.

сакын- остерігатися *[М]*; *пор. сахын-*.

сал пліт *О*.

сал- пускати, кидати *Б*; **салып т'ечир-** переганяти *ВН*.

сала I село *О, К*; **Йаны Сала** Велика Новосілка *К*; *пор. села*.

сала II сало *ВН-СМ, К*; **байат сала** старе сало *К*; **домуз саласы** свиняче сало *НКД*.

Салазлы *прізв*.

салалы I сільський *О*.

салалы II із салом *СБ, К*.

саламра *К*, **саламура** *О* розсіл.

салачых сільце *О*.

салғым гроно винограду *О*; *пор.* салхым *І*.

Салғыр су річка Салгир [*СК*].

салдат солдат; салдат альнды його взяли у солдати *ВН*.

салдатлых солдатчина, становище солдата *СК*.

салдыр- відкладати *СГ*; бүгүнтги ишин йарына салдырма сьогднішню роботу на завтра не залишай *СГС*.

Сали *прізви*.

салих праведний [*К*]; *пор.* салых *ІІ*.

салихет праведність [*К*].

салихетлих праведність [*К*].

салихлых праведність [*К*].

салла- махати, розмахувати, гойдати, колихати, колисати, хитати, теліпати, виляти (хвостом), ворущити, віяти (віялкою); саллар башын хитае головою *ВН*; сазы саллай грае на сазі *СК*.

саллан- гойдатися, теліпатися, погойдуватися, розгойдуватися, хитатися, ворущитися, тинятися, вештатися; салланьш йүрүй швендяе, тиняється, вештається, волочиться *ІІ*; нек салланьс? чому вештаешся? *СМ*; айляный-салланый крутиться-хитається, теліпається *СБЧ*.

салландыр- гойдати, розгойдувати, розколихувати, розкачувати, хитати, розхитувати, розмахувати, хилитати *ВН, СМ, Г-К*.

саллат- *спон.* *О, БТ, К*; падшах кўмүш тайах саллатыр бана цар змусить мене розмахувати срібним скипетром [*ВН*]; саллат холуну погойдай руку, помахай рукою *СМ*.

саллынжах гойдалка *СБФ*; *див.* салынжах.

салма варяниці *ВН*.

салмахла- розмахувати *СМ*.

салмаш варяниці зі шкварками у сметані *Б*.

салпра- зношуватися, в'янути, гложнути, слабнути, занепадати, виснажуватися, старіти *СБ, К*. салпрай- гнітити, пригнітати, глушити; өсий ортаға бир обур көген, эт'исни эт'и йанга салпрайий — солий халий виростае посередині між ними чортополох, давить їх урізнобіч, глушить — і вони в'януть *СБ*.

салпран- зношуватися *О, К*.

салпрат- зношувати *О, К*.

салт якраз [*Г*].

салта *1.* завжди, весь час, постійно *СБ, СЛ*; салта да ташый, төкей алый, төкей алый, ўлеже пичен ташыды весь час носить, накидае — прибирае, накидае — прибирае, до самого обиду сіно тягала *СЛ. 2.* тільки, лише [*Г*]; салта бир исана вердим я дав лише одній людині [*Г*]; *пор.* салтэ, салъта, салътэ.

салтанат розкіш [*Г*].

салтэ звичайно *ВН*; *пор.* салта, салъта, салътэ.

салхым *І* гроно *СБ, У*; салхым дрек виноград (рослина) *К*; салхым йүзүм гроно винограду *СБ, У*; *пор.* салғым.

салхым *ІІ* холодний, прохолодний, холодно, прохолодно *СБ, У*; энди аның артындан салхым су ич тепер попий за ним холодної води *СБЧ*; *пор.* салхын *І*.

салхым-сачах розкиданий, розсипаний, розпорошений *ІІ*.

салхын *І* холодний, прохолодний, прохолода, затінок, холодок; түбү пек салхын на дні дуже холодно *СЛ*; нас салхын як холодно *СМ*; салхын сув *ІІ, СМ*, салхын су холодна вода *ІІ, Г, СГ*; энди оон ардындан салхын су ич тепер попий за ним холодної води — забудь і заспокійся *СБ, СМ*; хойайсы салхына ставиш у прохолодне місце *К*;

дэрек салхынна у затінку дерева *Г*.
салхын II: салхын йүзүм виноград *К*, гроно винограду *НКД*.
салхынла- студити, охолоджувати *О*.
салхынлан- студитися, охолоджуватися, застуджуватися *О*.
салхынлат- застуджувати *О*.
салхынлаш- охолоджувати один одного *О*.
салхынлы прохолодний *О*.
салхынлых затінок, прохолодне ставлення до роботи, недбалість, недбалість *О*.
салхынна- студити, охолоджувати *К*.
салхыннан- студитися, охолоджуватися, застуджуватися *К, СГС*.
салхыннат- застуджувати *К, СГС*.
салхыннаш- застуджуватися *К*; затіняти разом *СЛ*.
салхынны прохолодний *СГ*.
салхынных затінок, прохолода *СЛ, К*.
салы вівторок; *пор. саалы*.
салым зважування *СЛ*.
салымсыз яким не можна зважити *СЛ*; **алымсыз-салымсыз** хантарлары не чүн гартарсыз? навіщо ви тягаєте безміни, з допомогою яких ні зважити, ні купити? *Г, СЛ*.
салын- гойдатися, колисатися *О, Б, К*.
салындыр- гойдати, розгойдувати, колисати *Б, К*.
салындырт- змусити гойдати, розгойдувати, колисати *О, К*.
салынжах *СБ, СМ, Б, саллынжах* *СБФ* гойдалка.
салыплы здібний, досвідчений *О*.
салыплых спритність, досвідченість *О*.
салыплылых спритність, досвідченість *О*.
салыпсыз безпомічний, невмілий, недосвідчений *О*.

салыпсызлых безпомічність, недосвідченість, невмілість *О*.
салых I (-ғы) здоров'я *Г-К*; **салых истә** просити здоров'я — руки чиєї дочки [*СЛ*]; **бу йавлуғу ишлейене, элине салых, көзүне йарых** здоров'я рукам того, хто вишив цей рушник, світла його очам [*СК*]; **салыхне(н) халыңыз** будьте здорові *Г, СЛ*; **салығыйлан/салыхнан хал** — **салығыйлан/салыхнан вар** — до побачення: лишайтесь собі здорові — ідіть здорові *СК*; *пор. саалых, саах, савлух, савлых, савух, сағлык, сағлых, сауқлык*.
салых II [=салий] праведний [*Г*]; **салых досту** товариш праведних [*Г*]; *пор. салих*.
салыхетлик (-ги) звіщання, сповіщання [*Г*].
салыхлаш- прощатися *Г-К*; **салыхлашан софра** прощальний стіл *К*.
салыхсыз нездоровий, хворобливий *СГС*.
сальта У, сальтә завжди *СБ, НМ, У, К*; **сальтә дә йалан айтый** він завжди бреше *СМ*; *пор. салта, салтә*.
самавар самовар *СЛ*.
саман солома *СБ, К, М*.
самсах Г, СЛ; *пор. сарымсах*.
самур соболь [*Г*]; **самур эфенди** пані-соболу [*Г*].
самут мовчазний *СБФ*.
сан эт- вважати, припускати [*Г*]; *пор. занет-, санет-*.
сан- (**саный**) рахувати, вважати, зауважувати, помічати; **саныз** вважайте, здається *К*; *пор. саансын*.
сана дав. в. займ. сен тобі *П, Г, М, СК*.
-сана спон. енкл. -но; **йув-сана** випери-но *Г*; **сай-сана** порахуй-но *К*; *пор. -са, -се, -сене, -сеэ, -шуну*.

сандал 1. ковадло *СГС*. 2. кальян *ВН*; сандал хахтым я викурив кальян *ВН*.
 сандра примарний *[Г]*; залым фелек, сандра фелек жорстокий рок, примарна доля *[Г]*; *пор.* сандрах, сандырах.
 сандрах марення, маячіння *СБ, К*; *пор.* сандра, сандырах.
 сандрахла-марити, маячити *СБ, К, СГС*.
 сандужух скринька *Б*.
 Сандулов *прізв.*
 сандур сантур — вид цимбал *[К]*; *пор.* сантрач, сантырач.
 сандух (-ғу) скриня *СБ, СМ-У, СГС*; *пор.* сандых, сундух.
 сандучух скринька *Б*.
 сандырах марення, маячіння *О*; *пор.* сандра, сандрах.
 сандырахла-марити, маячити *О*.
 сандырахлат-викликати марення, маячіння *О*.
 сандых (-ғы) скриня *Г-СК, саркофаг [Г]*; *пор.* сандух, сундух.
 санд'им ніби *ВН*; санд'им бен дэ йар сардым нібито й я пригорнув кохану *ВН*.
 санет-вважати, припускати, гадати, думати; *пор.* занет-, сан эт-санжайах таган, триніг *К*.
 санжы кольки *СЛ*; *пор.* санчхы, санчы.
 сантиметыр сантиметр *СЛ*.
 сантрач *[Г, СК]*, сантырач *[СК]* 1. шахи, шашки; сантрач ойнаграти в шахи *Г*. 2. у клітинку; хойун жобу сантырач нагрудна кишеня в клітинку *[СК]*. 3. цимбали *[Г, СК]*; *пор.* сандур.
 сантых з'їди *СМ, Б-Г, К, СГ*; сантых чыхар-вередувати під час їжі *У, НКД*.
 сант'и вважай, припустімо як, приміром *[Г, М]*.
 сант'им мовляв, нібито, наче, не-наче, буцімто *П, Б, У, К, СК*, напевно *К*; сант'им, бар эди ба-

шы певно, голова в нього була *СМ*; сант'им, мени ташладың — лиштиң бир ташламаға отже, мене ти покинула — причепилася до якогось покидька *У*.
 санч-шпигати, колоти, штрикати, застромлювати, устромляти, пронизувати *СБ, Б, У, СЛ, К*; санчай йер чине устромляе в землю *СМ*; йуре(г)им санчай у мене шпигае серце *Г*.
 санчахла-шпигати, штрикати *Б*; санчахлай эт'и кзўм чиндэн мені шпигае в обох очах *Б*.
 санчла-колоти остю, тризубом *О*; *див.* санчы.
 санчтыр-спон. *О, К*.
 санчтырт-спон. *О, К*.
 санчхы ость, остень, спіса, тризуб *О, К*; *пор.* санжы, санчы.
 санчы кольки в животі, поясниці, хребті, радикуліт *К*; ость, остень, спіса, тризуб *О*; *пор.* санжы, санчхы.
 санчыл-бути пронизаним, проколотим, простромленим *НБЕ, О*.
 санчыла-устромитися *О*.
 санчыш війна, бій, битва *О*.
 санчыш-сп.-вз. *О, К*.
 саңа дав. в. займ. сен тобі *ВН-У*; саңа не болса берейим — т'ет үйдэ я дам тобі що слід — їди додому *СМ*; *див.* сен.
 сап (сабу, сапу; сабы *СБ*) 1. ручка, держак; күрегин сапу держак лопати *Г*; орах сабунен серп із ручкою *СЛ*; пычах/пычаан сапу колодочка, ножовище, ручка ножа *Г*; тырнавучун сабу держак граблів *СМ*; чакуч сап *О*, чакуш сап *П* ручка молотка; чалғы сап(ы) кісса *СБ, У*; чახын сапы колодочка, ножовище *СБ, СЛ*; хамчи/хамчы сапу кнатовище, батожище, пужално, пужак *СГ, СК/ВН-СК*. 2. плодоніжка, стовбур трав'янистої рослини; алма са-

пу хвостик яблука *Г*; кўнайлян сапу стебло, стовбур соняшника *СЛ*. 3. стерня *СБ*.

сапа-сағ цілком здоровий [*Г*].

сапла- 1. насаджувати ручку, держак. 2. колоти, устромляти, застромляти, заганяти, проколювати, простромляти, настромляти, насаджувати; **саплап** ольдўрзаколоти *СБ*, *Г*; **сўнгўнен сапла-** пронизувати шпагою *Г*.

саплав прокол, стібок, штих *СБ*; **бир саплав йип** нитка на один стібок *СБФ*.

саплан- втикаться, встромлятися, заганятися, застрявати *СБ*, *О*, *К*, *СГ*; **йине сапланды** элимче голка загналася мені в руку *НКД*.

саплат- спон. *О*, *К*.

саплаттыр- спон. *О*, *К*.

саплух стерня, стернище *НМ*.

саплы з ручкою, держаком *О*.

сапон супонь *СБ*.

сап-сав цілком здоровий *О*.

сап-сағ цілком здоровий *К*.

сап-сары зовсім жовтий, жовтісінкий *ВН*, *СБ*, *О*, *СЛ*, *К*.

сар- (**сарай**) загортати, згортати, обгортати, пов'язувати, пригортати, оточувати, обмотувати, обплутувати, обплітати, обв'язувати, обвивати, охоплювати, обхоплювати, обнімати; **чулғов/сарғы сар-** намотувати онучі *П*, *К*; **алмасан, алма** — севда́йа сарма якщо кохаєш, не змушуй мене страждати через кохання *К*.

сарай палац; **сарайынын ихти-йарлары** старі з його палацу [*Г*]; *пор. серай, серей*.

саракинос сарацин [*Г*].

сарандалитурғи сорокоуст [*М*]; **сарандалитурғи эттир-** замовляти сорокоуст [*М*].

сарар- жовкнути, бліднути.

сарарт- спон. *О*, *К*.

сарат гнідий, рудий кінь *СЛ*, *СГ*; *див. ат, сары*.

сарғал- жовкнути *СБ*.

сарғы онуча, обмотка *Г-К*, пов'язка, перев'язка, перев'язь *О*; **сохма сарғы** валяна онуча *Г*, *К*. **сарғылт** жовтуватий *О*; **ағ-сарғылт** світло-жовтий *О*.

сарғылтла- робити жовтуватим *О*. **сарғылтлан-** дещо пожовкнути *О*. **сарғылтлы** з жовтизною, пожовклий *О*.

сарғылых матеріал для перев'язок, тканина на онучі *О*, *Г-К*.

сарғыч мотовило, моталка — палиця з роздвоєним кінцем для намотування ниток *О*.

Сардар *прізви.* начальник, полководець *О*.

сардыр- спон. *О*, *К*.

сарйағ масло *Г*; *див. йағ, сары*.

сарлайым горнуня *У*; *див. сарылы-*

сарлығ горнеться *СГ*; *див. сарылы-*

сарма голубці *О*, *БТ*, *Г*, *К*.

сармала- намотувати, обмотувати *СМ*, *У*.

сармалан- обвиватися, обплутуватися, плутатися, заплутуватися, видряпуватися *СБ*, *Б*, *У*, *К*. **сармах** голубці *СГС*.

сармаш- витися, обвиватися *О*.

сармашың бот. повитиця, березка, повійка *СМ*, *У-СГ*; **плющ** *О*; *пор. хырмавух, чармавух, чырмавух, шармашың*.

сарна- читати святе письмо, святити *СБ*, *О*, *Б*, *К*.

сарнав читання, освячення *К*.

сарнавлы освячений *О*, *К*.

сарнал- святитися *Б*.

сарналы освячений, свячений *О*.

сарнат- дати святити *СБ*, *О*, *Б*, *К*.

сарош п'яний *СБ*; **т'ор сарош** зовсім п'яний *СБ*; *пор. сархош, шарвуш, шарош*.

сарпе *СБ*, *СМ*, *Г*, *К*, **сарпи** *К* оже-ред, скирта, копиця, стіг *НКД*.

Сарры *прізьв.*

сарс- трясти *Г, К*; **эв сарсты** трясоуло хату *Г*.

сарсы- трясти, розхитувати *О*.

сарсыв колиханья, розхитування, трясіння, стрясання *О, К*.

сарсыл- трястися, дрижати, здригатися *О, К*.

сарсыла- трясти, потрясати, торсати, розбурхувати *О, К*.

сарсылан- *пас.-зв. О, К*.

сарсылат- *спон. О, К*.

сарсылмаз непохитний, несхитний, непорушний, стійкий, міцний, тривкий, плавний *О, К*.

сарсылмазлых непохитність, стійкість, міцність *О, К*.

сарсылт- потрясати, змушувати здригнутися *О, К*.

сарсыт- потрясати, змушувати здригнутися *О*.

сарсых тряскый, хиткий, тремтячий, хисткий, дряхлий, слабкий, немічний *О, К*.

сарсыхлых квоість, немічність, дряхлість *О, К*.

Сартис *прізьв.*

сарх- звисати, звішуватися, висіти, протряхати, сохнути, просихати, пропікатися *ВН, Б, Г, К*.

сархош п'яний [*М*]; *пор. сарош, шаруш, шарош.*

сархын- протряхати, просихати *Б*.

сархыт залишки їжі, об'їдки, з'їди, продукти, що їх дають гостям на дорогу *СБ, О, К*.

сары жовтий, рудий; **сары алтын** жовте золото *Б, У, К*; **сары ат** рудий кінь; **сары бабуч** жовті черевики *СК*; **сары балчых** жовта глина *П*; **сары йағ** *Г, К, СГ*; **сары май** *ВН, НМ* топлене вершкове масло; **сары тильт** и рудий лис *К*; **сары сахал** пожовкла борода *ВН*; **сары чичек** жовті квіти *СК*; **йымыртаан сарысы** жовток яйця *К див. сап-сары.*

Сарыбей *прізьв.*

Сарыбаш *прізьв.*

сарыжа жовтуватий *О, К*.

сарыл- (**сарлый, сарылый**) збиратися докупи, згуртовуватися, обгортатися, накручуватися, горнутися, пригортатися, бути загорнутим, оточеним, обвиватися, чіплятися; **йўрген айахка чырмавух сарылый** на ноги, котрі ходять, намотується березка *СБЧ*; **сарылды бойунна** *Г*, **сарылды бойундан** *СГ* пригорнулася до нього, обняла його за шию, повисла йому на шию; **сарылыр баца** пригорнеться до мене *Б*.

сарылан- жовтіти, жовкнути *О, К*.

сарылат- робити жовтим, фарбувати в жовтий колір *О, К*.

сарылғач ластівка *НБЕ, СМ, У*; *пор. харылғач.*

сарылы загорнутий, обгорнутий, обмотаний, намотаний, скручений, пригорнутий *О, Г*; **йўрект'е сарылы** запало в серце *Б*.

сарылых жовтизна, жовтяниця, жовтуха *СБ, О, Г, К*.

сарымсах часник; **сарымсах та ашамаған, авузу да сасымай** і часнику він не їв, і з рота в нього не смердить *СБ*; *пор. самсах.*

сарымсахла- приправляти, натирати часником, базікати, теревенити *СМ, К*.

сарымсахлан- набувати запаху часнику *О, К*.

сарымсахлы з часником *О*.

сарын- закутуватися, обвиватися, обмотуватися *О, К*.

сарыот *бот.* дмин пісковий *БК*.

сарытит'ен *бот.* нетреба колюча, страхополох *СЛ*.

сарых шаль, тепла хустка *СЛ*.

сасув *СБ*, **сасы** *К* сморід, чад; *пор. сасыв, сасых.*

сасы- смердіти, протухати, гнити; набридати, обриднути, спротивитися, остогиднути; грубити.

сасыв сморід *О*; *пор.* сасув, сасы, сасых.

сасыт- дати засмердітися, зіпсувати, згноїти *О, К*.

сасых (-ғы) смердючий, гнилий, протухлий, набридливий, смердюк, покидьок; сасых ағач непридатна для обробки деревина *Г*; *пор.* сасув, сасы, сасыв.

сасыхкүзен тхір *О*; *пор.* күзен.

сат- (сатай) продавати, торгувати, зраджувати; сатып ал- купувати *СБ*; лаф сат- базікати, пліткувати *НКД*.

саташ- мати справу з ким, зв'язуватися, чіпати, чіплятися до кого, шукати привід для сварки, набридати, заздрити *СБ*; саташма аңа не чіпляйся до нього *СБЧ*; саташманыз маа не чіпляйтеся до мене *СК*.

саташтыр- *спон.* *О, К*.

сатин сатин; сатиннер різний сатин *К*.

сатлых продаж, продажний, приготований на продаж *СБ, БТ, К*; *пор.* сатылх.

сатмах продаж *СБ, К*.

сат-пат зовсім рідко, де-не-де, так-сяк, ледь-ледь *СБ, Г*; диреклер сне фишнелер халған энди сат-пат вишні на деревах лишилися де-не-де *Г*; сат-пат лaxyрды этий ледве говорить *СБ*.

сатыр- *спон.* *О, К*.

сатув продаж *СБ*; сатувға на продаж *СБФ*; *пор.* сатыв.

сатув-алув торгівля *СБФ*.

сатувчу продавець, торгувальник, торговець *СБФ*.

сатыв продаж, торгівля *О*; *пор.* сатув.

сатывлаш- торгуватися між собою *О*.

сатыжы продавець *О, Г, К, СГС*.

сатыжылых заняття продавця, торгівля з рук *О, К*; сатыжылых ал- купити з рук *К*.

сатыл- бути проданим, продаватися; бирер күмүшт'е сатылыр продаються по карбованцю, гривні *СМ*; мум сатылан йер місце, де продають свічки *Г*.

сатылы продажний, призначений на продаж *О, К*.

сатылх (-ғы) призначений на продаж, продажний, приступний ціною *СБ, О, Г, К*; йохтур сатылығым у мене немає нічого на продаж *Г*; *пор.* сатлх.

сатым продаж, торгівля *О, Г, СЛ*.

сатым-алым торгівля *О*.

сатын продаж, торгівля; сатын ал- купувати; папазын сатын алды він підкупив пона *Г*.

сатыналыжы покупець *О, К*.

сатыр великий кухонний ніж кришити продукти, сікач *О*.

сатырла- кришити, сікти сікачем *О, К*.

сатырлат- *спон.* *О, К*.

сатырван хрещальня [*Г*]; ол сатырван, ки хубеси эки хаттыр та хрещальня, баня над якою є двоярусною [*Г*].

сатыш продаж *О, К*.

сатышлы продажний *О, К*.

сатыштыр- розпродувати *О, К*.

сауклык здоров'я [*М*]; *пор.* саалых, саах, савлух, савлых, савух, сағлых, сағлых, салых *І*, сауклык.

сафалны *див.* крыч сафалны.

сафи чистий [*КБ.І*].

саха *І* 1. діжка для води, сака *Г, СЛ*; бир саха шарап діжка вина *Г*. 2. кісточка з задньої ноги барана, теляти, паця, битка, гайка *Б, Г-К*; хушум сахасы свинцева битка *СГ*. 3. хвороба коней, від якої пухнуть ноги *К*.

сахав *І*. зайка *О*. 2. сап — хвороба коней *СМ*.

Сахав *прізв.*

сахал борода, підборіддя; сахал ал- голити бороду *СБ, К*; сахал

тўп підборідник у скрипки *НМ*;
сыйғырын сахалы воло, підгорля, підгорлина корови *НМ*; **хороз сахалы** сережки в півня *Г*.
сахаллан- обрости бородою *О, К*.
сахаллы з бородою, бородатий; **сачлы-сахаллы** бородатий; **дорослий** *О*.
сахал-сач рослинність на обличчі *О*.
сахат каліка *СБ, О, БТ, К, СГС, СК*, безрукий, безногий *К*; **башым да сахаттыр** голова в мене також зовсім хвора [*М*].
сахатла- калічити, робити калікою *СБ, О, К, СГ*.
сахатлан- калічитися, ставати калікою *СБ, К*.
сахатландыр- калічити *К*.
сахатлат- калічити *О, К*.
сахатлых каліцтво *О, К*.
сахип (**сахбу**) господар [*М*]; *пор. саап, сайып, саһп, эвсабу; див. дэрт сахбу ол-*.
сахла- берегти, захищати, боронити, ховати, захищати, зберігати, приховувати, хоронити, очікувати *ВН, СБ*; **олў сахла-** ховати померлого *У*; **не сахлайым?** чого мені очікувати? *ВН*; **аллах сахласын чыхары халған-** ны боронь боже тих, що лишилися надворі *ВН*; *пор. сакла-*.
сахлав збереження, охорона *О, К*.
сахламажа піжмурки *К*.
сахламжы хованки, схованки, піжмурки *СМ*.
сахлан- ховатися, критися, укриватися, таїтися, остерігатися, побоюватися; бути потайним.
сахландыр- спон. *О, К*.
сахландырт- спон. *О, К*.
сахланчах хованки, схованки, піжмурки *О*.
сахланыл- бути захищаним, прихованим *О, К*.
сахлат- дати зберігати, заховати, перестерігати, застерегти *О, К*.

сахле- *СК*; *див. сахла-*.
сахлы захищений, схований, прихований, таємний, який захищався *Б, У, [Г], К, М*; **сахлы отур-** сидіти у сховку *У*; *пор. саклы*.
сах: **сахне хал(ыныз)** — **сахне(н) вар(ыныз)** будьте здорові: лишайтесь здорові — ідіть здорові *СЛ*; *пор. саалых, саах, савлук, савлых, савух, сағлык, сағлых, салых І*.
сахный остерігається *У*; *див. сахын-*.
сахратуллах *епітет бога [Г]*; **сахратуллаға көктән азых көтүрен бу иди** це він приносив манну небесну богові (в пустині ?) [*Г*].
сахт ол- бути обачним *Г*.
сахыз жуйка, мастика, деревна смола *СЛ, К, СК*; **ағзына чейнейен, йар, дилейен, сахызын олайым** я стану мастикою в твоїх устах, яку ти жуєш і якої хочеш [*СК*]; *пор. сағыз*.
сахызлы з жуйкою, мастикою *СЛ*.
сахын- (**сахный; сахний** *У*) берегтися, остерігатися, стерегтися, лякатися *ВН-П, У-К*; **сахын** стережися, обережно *О, К*; **шинди энди сахынмайым бу т'ирамит** тепер я вже не боюся за цю черепицю *П*; *пор. сакын-*.
сахындыр- остерігати, перестерігати, застерігати, попереджати *О, К*; **замахнутися** *К*.
сахынлы обережний *О, К*.
сахыншы обережність, обачність, настороженість *О, К*.
саһп (**сахбу**) господар [*М*]; **еклисе саһбу** господар церкви [*М*]; *пор. саап, сайып, сахип, эвсабу*.
сач І. волосся на голові, коса; **сачларым титьленди / сачым-башым халхты** волосся в мене на голові встало дибом *СЛ*; **сийа**

сач чорне волосся *ВН*; сач бавлары коси *ВН*; сач баву коса *Б* (пор. сачбав); сач тара-розчісувати волосся *П*; сач сибирт'и этзанедбати волосся — перетворити на віник *СБЧ*; сач(ын) тэли волосина *Б, СЛ, К*; сачы тэлы волосся в неї розсипається [*ВН*]; сачлармызы тэль-тэль ёрўп башымызы ачмадых ми не розчісували волосся й не відкривали голів [*СК*]; ах сачлы біловолосяй, сивий *СЛ*. 2. коса, завиванець — вид печива, печеться для дітей разом із псатирями *ММ*.

сач- (сачар, сачай) сипати, розкидати, сіяти, висівати, садити; сачай бостан засіває баштан *СМ*; сачтик ми посіяли, посадили *ВН*; аттых сачтых туз ми покидали-посіяли сіль *Б*.

сачах I край даху, острішок, карниз, торочки, бахрома, прозир, лиштва, мереживо на подолі, покривалі; платох сачахнен хустка з торочками *НКД*; т'ертикли сачах зубчатий карниз *Г*; сачах хутусу коробка, карниз даху *К*; пор. чатах.

сачах II див. салхым I.

сачахла- робити карниз, оборку, пришивати торочки, бахрому, прозир, лиштву, обрізати краї зубцями, одягати хустку, насуваючи її на лоба; алмайы пычакладым, чевресини сачахладым I розрізав яблуко ножем I по колу поробив зубчики [*СЛ*].

сачахлама стріха *К*.

сачахлан- підрізатися острішком, підшиватися лиштвою, торочками, одягатися, насуваючи хустку на лоба *К*.

сачахлат- спон. *О, К*.

сачахлы з острішком, карнизом, торочками, лиштвою; сачахлы урба сукня з торочками *Г*.

сачбав коса *ВН, Б*.

сачиль- сіятися, садитися, бути посіяним, посадженим *ВН*; сачильген посіяний *ВН*; пор. сачыл-

сачлы з волоссям, волохатий *О, СЛ, К*; ах сачлы папу сивий дід *СЛ*; сачлы-сахаллы бородатий, дорослий *О*.

Сачлы прізва.

сачма 1. бахрома, торочки *П*; сачмалардан салхым сачах, алем; урду да йўрегиме пичах/бичах торочки розсипалися, мій милий; серце мое — немовби пробито ножем *П*. 2. шріт, дрібні кульки *НМ*.

сачмек сівба *ВН*.

сачра- розкидати, розбризкувати *О, К*.

сачрат- спон. *О, К*.

сачтыр- спон. *О, Г, К*.

сачув сівба, саджання, обсіпання (молодих цукерками, монетами) *НБЄ, П, М*; сачув сач- виконувати сівбу *П*; пор. сачыв.

сачхыран волосяний лишай, волосоріз *Г*.

сачыв сівба *О, К*; пор. сачув.

сачыжы сівач *О, К*.

сачыл- розсипатися, розкидатися, сіятися, засіватися, посіватися, бути розсипуваним тощо *СБ, СМ, У, ПГ, К*; пор. сачиль-

сачын- (сачный) посіяти самому, обсіятися, закінчити сівбу *СМ*.

сачыр- розбризкувати *О*; змушувати сіяти *К*.

сачырт- спон. *О, К*.

сачыш- сп.-вз. *О*.

сачыштыр- розсипати, розкидати *О, К*.

свалчан дощовий черв'як *О, К*; пор. сувалчан, сывалчан.

сван на воді, пісний *К*; сван аш пісна юшка *К*; сван амур пісне тісто *К*; пор. суван.

сванных пісна їжа, піст *К*.

свар- поливати, напувати *К*; *пор.* сувар-

свардыр- *спон.* *К*.

сварылл- поливатися, напуватися *К*.

сват місце на річці для прання, напування худоби, купання, замочування конопель, набирання води тощо *К*; *пор.* суват.

сдэ- бажати, прохати, благати, вимагати *СБФ*.

сдэйим бажання, прохання *СБФ*; *пор.* здэ-

-се *спон. енкл.* -но; алма, пиш-се, авузума (авузма *Б*) тўш-се яблучку, дозрїй і впади мені до рота *У*; *пор.* -са, -сана, -сене, -сеэ, -шуну.

себа ранок [*Г, СЛ, СК*]; *пор.* саба, сабах.

себап I (-бы) [*Г, К*] винагорода, відплата; сизин бундан отўрў себабларныз/себабыныз чох олажахтыр ваша винагорода за це буде великою [*Г/К*]; *пор.* савап.

себап II (-бы) причина [*Я*]; себап ол- послужити причиною неприємностей, страждань [*Я*]; *пор.* себеп I.

себеле- мрячити, мжити, накрapati *О*; *пор.* сепеле-

себелет- викликати дрібний дощ *О*.

себеп I (-би) причина, привід, підстава; шейтан себебийлен через диявола [*Г*]; инсан себебийнен ольдў він помер через людей [*М*]; номос Мусанын себебийнен верильди закон був даний через Мойсея [*М*]; исмин себебице в ім'я твоє [*Г*]; не себепнен? з якої причини *Г*; не себептэн эглендин? чому ти затримався? *Г*; себеп ол- змушувати, спонукати, спричинювати, перешкоджати, шкодити, завадати страждань *ВН, Б, У, К, СК*; себеп олманыз, лешим

чольлердэ калмасын не доводьте до того, щоб моє тіло лишилося серед степу [*М*]; себеп олан онмасын нехай не повезе тому, хто став причиною моїх мук *СК*; ама кимсе бильдигини истэмез иди себебим/савабым чох ола але в мене багато причин для того, щоб про це ніхто не довідався [*Г/К*]; *пор.* себап.

себепли який має причину, мотивований, обгрунтований *О*. себепсиз безпричинний, безпідставний *СМ*; себепсиз киши людина, яка обурюється без причини *СМ*.

себерка цеберка, відро *Б, К, СГ*; *пор.* сиберка, цеберка, чеберка, чыбырка.

себет бесіда *У*; *пор.* сөбет, сөрпет. себилен- не володіти собою, бути непритомним, безтямним, вижити з розуму, здитинитися *СБФ*; *пор.* сабийлен-

себиль- сипатися, висипатися *О*; *пор.* сепиль-

сев- (севой *СМ, Б, СГ*, севий *СМ, К, СК*) любити, кохати [*СБ*] *СМ-СК*; *пор.* сў-, сўй- I.

севги кохання, любов, ніжність *О, К*.

севгили коханий, любий, милий *СБ, [Г], К*.

севгүлү улюблений [*Кб., М*].

севгүльлү коханий, любий [*К, Г*]. севда кохання, любов, нездоланий потяг, пристрасть, муки кохання, кохана, коханий, милий, закоханий; севда тұркүлер пісні про кохання *К, СГ*; йаш бек севда эт'ен хызға хлопець був дуже закоханим у дівчину *П*; мен севдайым гўльмез падшаан индэмез хызна, йа сен т'име севдайсын? я закоханий у мовчазну дочку царя-несміяна, а ти в кого закоханий? *СГ*; севдан кохання до тебе [*ВН,*

СК]; севдана дайанамам я не могу витримати кохання до тебе [*СК*]; севда ол- закохуватися *Г, СЛ, СГ*; севдалара салдын бени ти змусив мене страждати від кохання *У*; севсен, бени/мени севдай сарма якщо кохаеш, не змушуй мене страждати через кохання *К*.

севдалан- закохуватися *Г*.

севдалы приемний, милий, симпатичний, привабливий, закоханий, жаданий *О, К, СГ*.

севдалых (-гы) кохання, закоханість; севдалыгындан öлий помирае від кохання *П*.

севдалыхчи закоханий *СЛ*.

севдигим мій коханий *СМ*; див. сев-.

севдир- закохувати, змусити полюбити, намагатися сподобатися, залищатися *О, Г-К*.

севдирт- спон. *О, К*.

севдичик [*СК*]; севдүжүк *Г*; севдүчүк *СЛ*, севдэжик *Г*; ласк. коханий, милий, миленький, коханенький; ич олур му севдичигин тэрд'етмек? невже можна покинути свою миленьку? [*СК*].

севд'или коханий, любий, улюблений *СМ, Г-К*; севд'или дост коханий друг *Г*.

севд'ильли *БТ, [Г]*, севд'үлү [*Г*] коханий, любий, улюблений.

севижи який кохає, любить, закоханий *О, К*.

севиль- бути коханим, закохуватися *СБ, Б, Г, К-СК*.

севим кохання, пристрасть *О, К*.

севимли коханий, любий *О, К*.

севимлик привабливість *О, К*.

севин- радіти, утішатися, веселитися, милуватися *Б-СК, [Кб.]*; пор. сүйүн-.

севиндир- радувати, утішати, веселити, розважати *О, Б, СЛ, К*.

севиниш- радіти разом *СЛ*.

севинт- спон. *О, К*.

севинч радість, утіха, веселощі, тріумфування *СБ, О, Б, Г-СК*; севинч-хуванч велика радість *Б, У, СЛ, К*.

севинчли радісний *Г*.

севинчлик радість [*Г*].

севирт- швидко побігти *К*; пор. сегирт-, сед'ирт-, сейирд-, секирт-, сийирт-, шекирт-.

севиш кохання, любов *О, К*; друг, приятель *О*.

севиш- любити один одного, кохатися, милуватися *СМ, У, СЛ, К*.

севиштир- спон. *О, К*.

севиштирт- спон. *О, К*.

севле- (севлий) говорити, казати, розмовляти *ВН, П, О, Б, У*; пор. сейле- I, селе-, сөвлеш-, сөзле-, сөйле-, сөле-.

севлен- говоритися *У*.

севлет- розговорювати, змушувати розмовляти, заохочувати до розмови *У*; сен светлетмедин — мен лафламадым: т'елинде светлетмеэ т'ерек ти не спонукала мене розмовляти, я й не розмовляла — невістку треба заохочувати до розмови *У*.

севлеш- розмовляти, домовлятися *ВН, Б, У*.

севмев неприязнь, нелюбов *СЛ*.

севмезли нелюбий, противний, ненависний *О, К*.

севмезлик нелюбов *СГС*.

сегирт- побігти, кинутися, бігти підстрибцем *СБ, Б, Г*; сегиртип йальйа дүштүм/чыхтым *Г/СБ* я вибіг на берег; пор. севирт-, сед'ирт-, сейирд-, секирт-, сийирт-, шекирт-.

седа звук, голос [*Г*], *СК*; хорхулу бору илан седа версин щоб той засурмив у страшну сурму [*Г*]; сес-седа голоси, звуки [*СК*].

седре- обтріпати, подерти, розідрати *ВН, У*.

седеф перламутр *СБ, Г, СК*; пор. садэф, сидэф.

сед'ирт- швидко побігти, кинутися *СЛ*; сед'иртип йальйа вардым я вибіг на берег *СЛ*; пор. севирт-, сегирт-, ейирд-, секирт-, сийирт-, шекирт-.

сежда айле- кланятися [*Г*]; айагына сежда айледи він уклонився йому в ноги [*Г*].

сежда эт- молитися, поклонятися [*Г, М*].

сеждалан- бути об'єктом поклоніння, обожнюватися [*Г*].

сеждэ эт- молитися, кланятися, уклонятися [*Кб.*].

сез ол- див. саз I.

сезиклен- передчувати, підозрювати, остерегатися *О, СЛ*.

сезиклендир- викликати підозру, побоювання *О*.

сеин род. в. займ. сен тебе, твій *Г, СЛ*; сеин йолун твій шлях *Г*.

сейер I видовище, видіння, сновидіння *У, Г, СГ, СК*; сейер бах-спостерігати, споглядати, дивитися видовище *Г, СГ*; сейер көр- роздивлятися, розважатися видовищем *Г*; сейер эт- спостерігати, роздивлятися *СК*; пор. сейир, сийер, сийир II.

сейер II ранок, зоря [*У*]; сейер йылдызы ранкова зірка, Венера [*У*]; сейер йылдызы ольмедэн айырылдын бендэн перш ніж зайшла ранкова зірка, ти розлучилася зі мною [*У*].

сейерлен- дивуватися, дивитися зачудовано, спостерігати із захопленням *Г, СЛ*; сейерленип-сейерленип ичти падшах цар вишив, спостерігаючи з явним захопленням *Г*.

сейерли цікаво, інтересно *Г*.

сейир видовище, видіння, сновидіння *Г-К, [Кб.]*; сейир олсун сельви дүбине йатмайа що за примха лягти в усіх на виду під

кипарисом *СЛ*; беле сейире, беле өкүме т'имселерин ахылы йетишамаз на таке диво, на таку владу ні в кого не вистачить розуму *СЛ*; хорхулу тўше бенземей көрдүгү сейирин бачене тобою видіння не схоже на страшний сон *СЛ*; бу не хейалдыр, ве не сейирдир, ве ахыл эрмеэжек хекметли ишлердир це не мрія, і не видіння, і не чудеса, які не може осягнути розум [*Кб.*]; сейир бах- роздивлятися *Г, К*; сейир эт- розглядати, пильно спостерігати, розважатися видовищем [*Г*], *СЛ*; пор. сейер I, сийер, сийир II.

сейирд- кидатися [*Г*]; пор. севирт-, сегирт-, сед'ирт-, секирт-, сийирт-, шекирт-.

сейирлен- спостерігати, розважатися видовищем *СЛ*.

сейирли дивний, цікавий *Г, СЛ*; сейирли лафлар дивні слова *БК*; сейирли тўш дивний сон *СЛ*.

сейирчи глядач, спостерігач, споглядач [*Г*].

сейле- I казати *СБ*; пор. севле-, селе-, сөвлеш-, сөзле-, сөйле-, сөле-.

сейле- II вибирати, обирати, перебирати [*СБФ*]; пор. сайла-.

сейман вершник, кавалерист *Г*.

секиз вісім [*Г, М*], *СК, [Кб.]*; пор. сет'из.

секизер по вісім [*Г*].

секизинчи восьмий [*Кб.*].

секирт- пориватися, швидко бігти, кидатися; секиртэрек китти побіг [*Г*]; секиртип мезара варды побіг на кладовище [*Кб.*]; пор. севирт-, сегирт-, сед'ирт-, сейирд-, сийирт-, шекирт-.

Секлета ж.

сексен вісімдесят; сексен түрлү кожного разу новий — вісімдесяти видів *ВН*; сексен — ны оту-

рус, серсем? вісімдесят — чому-сидиш, пришелепку? *СБА*. **сексенжи** вісімдесятий *НБЄ*, *О*. сел потік [*СЛ*]; хара ханлар ахар ґарип йўректэн, мор села да хавушсун чорна кров тече з мого нещасного серця, нехай вона зіллється с бурими — каламутними потоками [*СЛ*]; *пор.* сель. села рідний край [*СЛ*, *СК*]; **вардым дўштўм ғурбет элине** — **көзўм селада** я потрапив на чужину — я так нуджуся по батьківщині, *буков.* мої очі в селі [*СЛ*]; **д'ендим дэ ғурбет эльдэ, гөзлер селада** сам я на чужині, а очі в рідному краю *СК*; **ондан бильдим өлежегим, гөзлерим дэ селада** халды я зрозумів з цього, що я помру, так само сумуючи за батьківщиною *К*; *пор.* сала. **села** привітання, привіт, уклін, вітальний, прощальний марш; **села** ал-вітатися — приймати привітання; **села** альт'им здрастуйте, мир вашому дому *СЛ*, *СГ*; **села** бер-*ВН-У*; **села** вер-*[ВН, Б]*, *Г-СК* вітатися, приходячи; **села** йазып йоллардым я б написав і послав привітання [*СК*]; **села** чал-грати вітальну, прощальну мелодію *Г*; **села** эт-переказувати привітання, бажати щасливої дороги, прощатися, вітатися *К*; **села**мы варвітання від нього *Г*; **Димократисин сөйлейени киби, дўнйа бир чадыр, өмүр йолчудур:** кельдин, көрдүн, киттин **ве села**м як сказав Демокріт, світ — намет, життя — мандрівник: прийшов, побачив, пішов — і привіт [*Г*]. **села**даш: **вардым дўштўм ғурбет элине** — **гөзўм селадаш** (=селамада) я потрапив на чужину — а мої очі в моему селі, я дуже тужу по батьківщині [*Г*].

селамет благополуччя, спасіння [*М*]; **сағ мы йохсам села**мет ми? чи здоровий він, чи з ним усе в порядку? *СЛ*; **села**метэ чых-спасатися, виплутуватися [*Г*]; **аллах, бизе села**мет спаси нас, боже *ВН*; **села**метэ гедир-дове-сти до благополучного здійснення [*М*]; **хору** **ве ағыр хазеп-лери милайим села**метэ кетирті нещастя й тяжкі пригоди милостиво поверни на добро [*Г*]. **села**мла-вітати *О*. **села**млат-спон. *О*. **села**млаш-здороватися, прощатися, вітатися *СБ*, *О*. **села**млаштыр-спон. *О*. **села**мнаш-здороватися, прощатися, вітатися [*СБ*], *Г-СК*. **селе** цідило (для сирю) — прямокутне звужене донизу коритце з поперечинами на дні *У*, *Г*, *К*, *СК*; **пенир селе** цідило для сирю *НКД*. **селе**-казати *У*; *пор.* севле-, сейле-*І*, сөвлеш-, сөзле-, сөйле-, сөле-. **селемчек** бот. соя або рицина *Б*. **селиплен**-колихатися, похитуватися *О*; *пор.* сельплен-. **сель** потік; **көзўм йашы сель-сель** олду мої сльози лиються потоками *Г*; *пор.* сөль. **сельби** [*СБ*, *У*, *СК*], **сельви** [*Г*, *СЛ*, *СГ*, *М*, *СК*] тополя; кипарис; **сельби** тэрек кипарис [*НМ*]; **сельви** диреги [*СГ*], **сельви** дэреи [*Г*], **сельви** дирек [*М*] кипарисове дерево; **белин инже**, **живан**, **бензер сельвин** далына твій стан тонкий, мила, мов пагін кипариса [*СК*]; **узундур сельвин** далы — йетишмез хызларын эли гілкі в тополі довгі й високі — дівочим рукам не дотягнутися [*СК*]. **сельпин**-відскакувати, сахатися *О*; **сельпинип** т'ит-відбігати *О*.

сeльплен- колихатися, похитуватися *О*; *пор.* сeлиплен-.

сeлям вітання, привітання *ВН*. сeма молитва; сeма дэ-, сeма сөйле- проказувати молитву [*Г*]. сeметсиз вар-/т'ит- *Г* піти, іти без певного напрямку; *пор.* сeмитсиз, сeмт.

сeмиз жирний, повний, пишний, угодований; сeмиз айван жирна тварина *О*; *див.* сeп-сeмиз.

сeмизле- відгодовувати на сало *К*. сeмизлен- жирніти, повніти, набирати сало *К*.

сeмизлендир- відгодовувати *К*. сeмизлет- відгодовувати *О, К*.

сeмизлик жирність, угодованість, повнота *СБ, О, К*.

сeмир- жирніти, товстіти, повніти.

сeмирт- відгодовувати *О, Б, К*.

сeмитсиз безлюдний *СГ*; сeмитсиз чегерлер глухі чагарники *СГ*; *пор.* сeметсиз, сeмт.

сeм-сeм ваніль *Б*; *пор.* сeн-сeн.

сeмт 1. край, територія, напрямок [*Г, СЛ*]; Арабістан сeмтиндэн араплар чыхмыш з Арабістану виступили араби [*Г*]; 2. розділ; үчүнжү сeмтиндэ китабын у третьому розділі книги [*Г*]; ◇ оғратырлар, йар, сeмтими/сeмтини вони нападатимуть на мене / на тебе [*СЛ/Г*]; *пор.* сeметсиз, сeмитсиз.

сeмтли помітний, видний, привабливий, мальовничий [*Г*]; пек сeмтли йер иди місце було дуже мальовничим [*Г*].

сeн ти; сeниң *ВН-У* / сeнин *Г-СК* / сeэң *СБ, СМ, У* / сeэн *СМ, Б, К, СГ, СК* / сeин *Г, СЛ*; саңа *ВН-У* / сана *П, Г, М, СК* / саа *П, СМ, У-СЛ, СГ, СК*; сeни; сeндэ; сeндэн.

сeне рік; сeне бин сeт'из йүз йетмиш дөрт сeнедэ тисяча вісімсот сідeсят четвeртого року

ВН; йирим биринжи сeне т'ельди ачлых двадцять першого року стався голод *СМ*; отуз бeшинжи сeнедэ доғду він народився тридцять п'ятого року *ВН*; эвлeндим сeт'из сeнедэ я одружився восьмого року *СБ*; сeт'изинжи сeнедэ восьмого року *СМ*; хырх бир сeнедэ дөғүш чыхты війна розпочалася сорок першого року *К*; д'ирим алты сeнедэ доғду він народився двадцять шостого року *М*; он үч сeнесиндэ доғдум я народився тринадцятого року *ВН*; бин дохуз йирим дөрдүнжи сeнесиндэ тисяча дев'ятсот двадцять четвeртого року *П*; мен озүм йирим үч сeнедэн сам я двадцять третього року *У*; отуз эт'и сeнедэн хырх бир сeнед'ерек з тридцять другого по сорок перший рік *Б*; эльли эт'и сeнейерек до п'ятдeсят другого року *П*; ◇ сeне толду *СБ*, сeнелер толду *СБ, Г, СЛ* вoповнилися літа, роки, настала пора; *пор.* сине *І*.

-сeне спон. енкл. -но; вер-сeне дай-но *М*; *пор.* -са, -сана, -се, -сeэ, -шуну.

сeнек вила *ВН, СБ, У, К*; үч пармах (плeн) сeнек *ВН, У, К*, үч чаталлы сeнек вила-трійчата *СБ, К*; сeнек сап держаквил *О, К*; *пор.* цeнек.

сeнжылайын як ти *СГ*.

сeни зн. в. займ. сeн тебе; ах сeни а щoб тебе *Г*.

сeнин род. в. займ. сeн тебе, твій *Г-СК*; сeнин чү для тебе *К*.

сeнинжас *К*, сeнинжес *Г* по-твоему.

сeнинт'и той, що в тебе, твій *К*. сeниң род. в. займ. сeн тебе, твій

ВН-У; сeниң дүгүл не твій *П*; сeниң тутхан тавуғуңы мен көптэн йулхтум курку, яку ти спі-

ймав, я давно обскуб *СБЧ*; сениц уланьц твій син *СМ*; сениц үчү для тебе *СБФ*.
сениндайы як ти *Б, У*.
сенинт'и той, що в тебе, твій *О*.
сенинче *СБ*, **сенинчес** *ВН* по-твоему.
сен-сен ваніль *НМ, Б, СЛ, К*; *пор. сем-сем*.
сентир центр *СК*.
сенче по-твоему *НБЕ*.
сентя мистецтво [*Г*]; **сентялары-**мызын эвельки йыхылмасыны халдырдын ти піднесла наше занепале мистецтво — обновила наші зруйновані творіння [*Г*].
сенде цинга *СБ*; **сенде** авурурду йисаллар *СБ*.
сеп I галун, квас, дубильний розчин *Г*; **сеп т'ибик** екши кислий, як галун *Г*; *пор. сепи, шап I, шеп*.
сеп II ланцюг *СМ, К, СГС, СК*.
сеп- (**сепер, сепий**) сипати, посипати, насипати, сіяти (решетом, ситом), пересівати; **йағмур йағай сепе дэ сепе** дощ сипле й сипле, як із решета *СК*; **сийа биберим ашма сепейим** посиплю собі в юшку чорного перцю [*СК*]; *пор. серп-*.
сепеле- мрячити, мжити, мжичити, накрapati *СЛ*; розсипати *БТ*; *пор. себеле-*.
сепет кошик, корзина; **бал/балхурт сепет** вулик *Г / У, К*.
сепетлик лоза на кошик *НМ, К*.
сепетчи кошикар, корзинник *О, К*.
Сепетчи *прізв*.
сепетчилик кошикарство *О, К*.
сепи галун, квас, дубильний розчин *О, Г*; *пор. сеп I, шап I, шеп*.
сепижи чинбар *О*.
сепижилик чинбарство *О*.
сепилен- кваситися, дубитися *О*.
сепиль- сипатися, висипатися *Г, К*; *пор. себиль-*.

сепирт'е віник *Г*; *пор. сибирт'е, сивирт'и, сипирт'е, спирт'е*.
сепкиль веснянки, конопиння, пігментні цятки, плями на обличчі *СБ*; *пор. септ'и, септ'иль*.
сепкильли веснянкуватий, конопатий *СБ*.
сепле- квасити, дубити; **тэрилери сеплийлер** квасять, дублять шкури *Г*.
сеплен- кваситися, дубитися *О, Г, К*.
сеплет- *спон. О, К*.
сеплеттир- *спон. О, К*.
сеплийжи чинбар *К*.
сеп-семиз дуже жирний, жирночій, товстелезний *О*.
септемвриоз вересень [*М*].
септир- розсипати *О, К*.
септирт- *спон. О, К*.
септ'и веснянки, конопиння *К*; *пор. сепкиль, септ'иль*.
септ'илен- укриватися веснянками, конопинням *К*.
септ'илендир- викликати появу веснянок, конопиння *К*.
септ'илеш- укриватися конопинням, веснянками *К*.
септ'иль веснянки, конопиння, пігментні крапки на обличчі *О*; *пор. сепкиль, септ'и*.
септ'иль- укриватися веснянками, конопинням *К*.
септ'ильлен- укриватися веснянками, конопинням *О*.
септ'ильли веснянкуватий, конопатий *О, К*; **септ'ильли** бет веснянкувате обличчя *О*.
сер голова [*К*]; \diamond **д'ечелим сериндэн-севдандан** я відмовлюся й від тебе, й від кохання до тебе [*Г*].
сер- стелити, розстеляти, розтягати, напинати, збивати з ніг, бити щосили, лупцювати *Б, У, Г, СК*; **серин** тóшеги постелить постіль [*Г*]; йолуна гўльлер се-

- рейим я застелю їй дорогу квітами [СК].
- серай палац [ВН-СК]; дост үчүн серай йапайым [Г]; *пор.* сарай, серей.
- серар- жовкнути, бліднути [Г, СЛ, СГ, СК]; серарып солмушсун ти зблїдла й зів'яла [СЛ]; *пор.* сарар-.
- серас ? [Г]; *ве* серас та 1 кōй бағышлады і ..? подарував одне село [Г]; *див.* сераскер.
- сераскер командувач війська, военачальник [Г]; меляйклерин сераскери архангел [Г].
- сератулах храм [М].
- серафим серафим [Г].
- Серафимов *прїзв.*
- Сербез *прїзв.* вільний О.
- сервер мелеклер ангели-вождї, провідці, провідники [Г].
- сердир- *спон.* О, К.
- серей палац [СК]; *пор.* сарай, серай.
- сержан перехожий, проїжджий [Г]; д'елен-д'ечен сержанлара (< базирд'анлара) дүфегин дитылер він наставляє на проїжджих свою рушницю [Г]; *пор.* серйан.
- сериль- бути розстеленим, розтягтися, злягати, захворіти, бути побитим О, СЛ, К.
- серильт- відводити, примушувати розійтися, відступити, відтягтися СБ; *бу* серильтти тахым эльни бир километра авлах круғомда він змусив усіх людей відступити навсібіч на відстань в один кілометр СБ.
- серин прохолодний [Г].
- серинлик прохолода [Г]; серинлик солуғу вер тарлыхта оланара дай перепочинок — свіжий подих тим, що перебувають у скруті [Г].
- сериф (=шериф) благословенний, священний [Г].
- серйан прогулянка ВН, Б, Г, СЛ, СК; серйан эле- СБ, серйан эт-прогулюватися, спостерігати видовище, розглядати ВН, Б, Г, СЛ, СК; д'ийин, чыхаах, тэкаран сейран этээк чōльдэ одягайся, вийдемо, трохи прогуляємося в полі СК; серйана чых-виходити на прогулянку Г, СЛ, СК; шу Тиблизин хызлары чыхмыш серйана тифлїські дівчата вийшли на прогулянку СК; *пор.* сержан.
- серйанных (-ғы) розвага; серйанныға чых- виїздити на прогулянку, видовище, змагання СГ.
- серйек рідко Г-К; серйек булут рідкі хмари К; серйектэн зрїдка К; *пор.* сйрек, сирйек.
- серйекле- прорїджувати К.
- серйеклен- прорїджуватися, ставати рїдким К.
- серйеклендир- прорїджувати К.
- серйеклет- прорїджувати К.
- серйеклеш- прорїджуватися, рїдшати К.
- серйеклештир- прорїджувати К.
- серйеклик рїдкість, рїдка сївба, посадка К.
- серйек-мерйек дуже рідко Г-К.
- серйек-серпек дуже рідко Г, К.
- серйекче рїденько, рїдкувато К.
- серке баран СБ, СЛ; *пор.* серг'е, сирг'е ІІІ.
- Серкутан *прїзв.*
- серли цікавий, дивний Г; *пор.* сейрли, сейрли.
- серник (-ги) сїрник СБ, У, Г, К; серник чек- запалювати сїрника Г; *пор.* сирник.
- серп- смикнути, рвонутти, обсмикнути О; йағмур йағар серпе-серпе дощ їде поривами У; йағмур йағса серпе дэ серпе як пїде дощ, то все поривами СЛ; *пор.* сеп-.
- серпек *див.* серйек-серпек.

серпиль- бути обсмикнутим, обсмикуватися, зіткнутися *О*.

серпильт- обсмикувати *О*.

серпин- відсахнутися *О*; бути ураженим (блискавкою) *Г*.

серпиш- обсмикувати один одного *О*.

серпиштир- спон. *О*.

серптир- спон. *О*.

серсем розгублений, затурканий, спантеличений, непритомний, безтямний, розсіяний, одурілий, дряхлий, старезний *СБ, Г, К*; **сексен** — не бахайсын, **серсем?** вісімдесят — чого ждеш, пришелепкуватий? *Г*.

серсемле- збити з пантелику, приголомшити, пошити в дурні *О*.

серсемлен- розгубитися тощо *О*.

серсемлет- приголомшити, обдурити *О*.

серсемлик розгубленість, приголомшеність тощо *О*.

серсемне- збивати з пантелику, приголомшувати *К*.

серсемнен- втрачати свідомість, непритомніти *К, СГ*.

серсемнет- приголомшити, ввести в оману, обдурити *К*.

серсемник розсіяність, забудькуватість, заціпеніння *[Г], К*.

серт суворий, жорстокий, грубий, сердитий, лютий, непривітний, різкий *СМ, К*.

сертлен- лютувати, гарячкувати, ставати суворим, жорстоким тощо *О, К*.

сертлендир- виводити з себе, розлючувати *О, К*.

сертлеш- ставати суворим, жорстоким один до одного *О, К*.

сертлештир- викликати лють одного до одного, нацьковувати один на одного *О, К*.

сертлик лють, жорстокість, шаленість *О, К*.

серт'е вівця *СЛ*; пор. **серке**, **сирт'е** III.

сес голос; **сес бер-/вер-** *ВН-У / Г-СК* подавати голос, гукати, відгукуватися; **сес вер** — анда сен? подай голос — де ти? *К*; **сес дэгишлий** голос міняється *У, К*; **сес-седа** різні голоси, звуки *[Г], СК*; **сес т'есиль-** замовкати *О, К*; **сеси харьлды** голос у нього сів, захрип *К*; **сес эт-** подавати голос, гукати, кликати *СЛ, К*; **сес эттир-** змушувати гукати *К*; **йырлаган сеси харьлганчек** він співав, поки не охрип *Б*; **ағыр сес** низький голос *К*; **йуха сес** тонкий голос *К*; **манха сес** гугнявий голос *К*; **т'ескин сес** високий, дзвінкий голос *СБ*; **халын сес** низький, грубий голос *К*; **харльх сес** хрипкий голос *К*.

сескен- переполошитися, сполошитися, злякатися, бути враженим *[Г, М, Кб.]*; **сескенип уйанды** він здригнувся і прокинувся *[Г]*; пор. **сест'ен-**.

сесле- гукати, кликати, подавати голос *О, К*.

сесли голосистий *СБ, К, СГС*.

сес-седа різні голоси, звуки *[СК]*; **дағлерин сеси-седасы гййнуме эгленже** різноманітні гірські звуки — розвага для моєї душі *[СК]*.

сессиз безголосий, беззвучний *О, [Г], К, СГС*; **сессиз хал-** втрачати голос *[Г]*.

сессизлик беззвучність, відсутність голосів, безмовність, тиша *О, К*.

сессиз-седасыз хал- втрачати голос, мову *[Г]*.

сест'е- лякати *БТ*.

сест'ен переляканий, переполошений, занімілий *О*.

сест'ен- здригатися від переляку, лякатися, перепудитися *О, К*; пор. **сескен-**.

сест'ендир- злякати, змусити здригнутися *О, К*.

сест'ендирт- налякати, змусити здригнутися *О, К*.
 сест'енлик переляк, розгубленість, переполошеність *О, К*.
 сест'ет- перелякати *О, БТ, К*.
 сест'еттир- спон. *О, К*.
 сес-шамата колотнеча, сум'яття, метушня, переполох, переляк, шум, галас *СБ*.
 сетхы молитва *Г*; сетхы эйле-молитися *Г*; пор. сытхы.
 сет'из вісім; день весілля, на який запрошують старих — однолітків восьми дідів і бабусь молодих *ВН*; сет'из йашна у вісім років *П*; эт'и сет'из двічі по вісім *СБА*; пор. секиз.
 сет'изер по вісім *О, Г, К*.
 сет'изинжи восьмий *НБЕ, СМ, Б*; сет'изинжи сенедэ восьмого року *СМ*.
 сет'изле- ділити, брати по вісім *О, К*.
 сет'изли вісімка *СМ, Г*.
 сет'излик вісімка *О*.
 сет'излы вісімка *СМ*.
 сефа принада, розвага, задоволення, насолода, добре самопочуття [*Г, СЛ, СК*]; хадфе йастых сефа олур йатмайа на оксамитних подушках буде приємно лежати *СК*; сефа бул-оджувати [*Г*]; сефайа д'ельдин ґонже ґүлүме ти прийшов для утіхи до своєї нерозквітлої троянди *СК*; ош сефайа т'ельдин *СЛ*, хош сефа т'ельдиң *СБЧ* у добрий час ти прийшов, ласкаво прощу, здрастуй *СЛ*; сефа сўр-розважатися, насолоджуватися *Г, СЛ, СК*; пор. зевх.
 сефалых (-ғы) блаженство, утіха, радість [*Г*]; сефалығын хап-пису ачылды бизе для нас відчинилися ворота блаженства [*Г*].
 сефер раз *СЛ*; бир сефер одного разу *СБ*; бир сефердэн за раз *СБ*; афтада бир сефер раз на ти-

ждень *СМ*; бу сефер цього разу *СМ*; үч сефер тричі *СМ*; үч сефердэн за три рази *ВН*; үч сефердэн үч йўз чубух Алеме урулду за три рази Алімові дали триста кийв *Б*; шу сефер цього разу *П*; эт'инжи сефер другого разу, на другий раз *О*.

Сефер: Сеферин / Агофун йоллары, йоллары — даштан д'ечиль-мез шляхи Сефера/Агофа такі — через каміння не пройти *СК*.
 Сеферов *прізв*.

сефил ол- стати нещасним, зазнати лиха [*К*].

сефилик [=сефильлик] злидні, злиденність [*Г*].

сехлетар секретар [*М*].

сеч ол- бути вибраним, обраним, обиратися [*СК*]; бир менутун ичине дўньялардан/дўнялардан сеч олдун за одну хвилину тебе не стало на світі [*СК*].

сеч- (сечей, сечий, сечер) вибирати, обирати, розбиратися, розуміти, здогадуватися *СБ-Б, К, М, СК*; сечен адам здогадлива людина *К*; сечмеэн адам нездогадлива, нездібна людина *К*; сечмий бир ший да *П*, бир ший дэ сечмей *СМ* нічого не розуміє; сечкенс донузның портакалдан сечкени хадар розбираешся, як свиня в помаранчах *СБА*.

сечиль- бути видим, розрізнятися, відрізнятися, розбиратися, бути розіраним *У-СЛ, СК*; хараныхтыр — сечильмес темрява — нічого не розібрати [*Г*]; беним йарем аллар д'ийсе — хыздан да сечильмес коли моя подруга одягнеться в пурпурове — її не відрізнити від двічат [*СК*]; сечильмес даґлерин чўллери ґірських полонин не розглядіти [*СК*].

сечиш- розбиратися *П*.

сечме ид'ит добірни юнаки [Г].
сечтир- спон. О, К.
-сєэ спон. енкл. -но Г; вер-сєэ дай-
но Г; пор. -са, -сана, -се, -сене,
-шуну.
сєэн род. в. займ. сен тебе, твій
СМ, Б, К, СГ, СК; сєэн хожа
твій чоловік СМ; сєэн євиц твоя
хата Б; сєэн чў для тебе К; нас
сєэн ишлерин? як твої справи?
К; сєэн д'ибик як ти, подібно
до тебе СК.
сєэнжас по-твоєму К.
сєэнт'и твій К.
сєэн род. в. займ. сен тебе, твій
СБ, СМ, У; не бу сєэн эткєниц?
що це ти виробляєш? СБ; сєэн
чў про тебе СМ; сєєн ишиц дў-
гўль не твоя справа У.
сєэнт'и твій К, СГ.
сиберка цеберка СГС; пор. себер-
ка, цеберка, чеберка, чыбырка.
сибир: сибир нурдан із небєсних
променів [СК].
сибир- мєсти, підмітати, заміта-
ти ВН-У; витирати О; йаңы си-
бирт'и тэмиз сибирий новий
віник мете чисто СБЧ; пор. си-
пир-.
сибириль- підмітатися СБ, О; вія-
тися, вєштатися, волочитися,
гуляти, рузпусничати СБФ.
сибирин- підмітатися О.
сибириш- підмітати разом О.
сибириштир- спон. О.
сибирт- спон. О.
сибиртир- спон. О.
сибирт'є НБЄ, СМ, сибирт'и СБ,
СМ, Б, У віник, деркач, мітла;
бот. віники зелені, віниччя; сор-
го НБЄ; хыз ўйд'є т'ельсе, си-
бирт'и хапу аргына халтрап оту-
рий коли дочка приходить до-
дому, віник, трємтжя, ховаєть-
ся за двері СБФ; пор. сєпирт'є,
сивирт'и, сипирт'є, спирт'є.
сибирт'ижи віникар, мительник
О.

сивал запитання [Г]; сивал олун-
бути розпитаним [Г]; сивал эт-
запитувати [Г]; пор. суал, су-
вал.
сивир- заточуватися, загострюва-
тися К.
сивирдир- спон. К.
сивирдирт- спон. К.
сивирт- спон. К.
сивирт'и бот. віники зелені, ві-
ниччя У; пор. сєпирт'є, сибир-
т'є, сипирт'є, спирт'є.
сиври гострий К.
сиврижи точильник, гостриль-
ник, загострювач, заточувач К.
сивриле- загострювати, гострити,
нагострювати, заточувати К.
сиврилен- гостритися, нагострю-
ватися, загострюватися К.
сиврилендир- спон. К.
сиврилендирт- спон. К.
сиврилєш- гостритися К.
сиврилик гострота К.
сиғхорислик див. синхорислик.
сидельна сидіння У.
Сидорна прізв.; див. сыдыр-
сидєф перламутр БК, К, СГ; си-
дєф дўгўме перламутровий гу-
дзик К; пор. садєф, седєф.
сиз ви; сизиц ВН-Г, [Кб.] / сизин
Г-СК; сизге, сизгэ СБ / сизд'є
СМ, Б / сизє Г-СК; сизни ВН-У
/ сизи Г-СК; сиздэ; сиздэн; сиз
отуруң ви сїдайте У; сиз снє на
вас К; сиз чў для вас К.
сизге, сизгэ дав. в. займ. сиз вам
СБ.
сиздэ місц. в. займ. сиз у вас К.
сиздэн вих. в. займ. сиз від вас,
через вас К.
сиздэт'и який знаходиться у вас,
ваш К.
сизд'є дав. в. займ. сиз вам СМ,
Б.
сизє дав. в. займ. сиз вам Г-СК.
сизжас К, сизжє СБФ, сизжыла-
йын СГ як ви, по-вашому.
сизи зн. в. займ. сиз вас Г-СК.

сизин *род. в. займ.* сиз вас, ваш Г-СК; сизиннен з вами К; сизин сне на вас К; сизин чў для вас, ради вас, задля вас, про вас К. сизиндайы як ви Б.

сизиндэт'и який у вас, ваш К.

сизинжас по-вашому К.

сизиң *род. в. займ.* сиз вас, ваш ВН-Г, [Кб.]; бен сизиңилен билейим я є разом із вами [Кб.].

сизиңт'и ваш О.

сизиңча(сына) по-вашому О.

сизни *зн. в. займ.* сиз вас ВН-У.

сий I подарунок, дар, гостинець, страви, почастинок для гостей К; *пор. сый I.*

сий II неглибокий, мілкий Б; *элегин сий йаны мілкий бік сита Б; пор. сай, сый II.*

сий- (сийер, сийей, сийий) випускати сечу, мочитися, пісяти, сцяти.

сйа I чорний; сйа бибер пецец чорний Г, К, СК; сйа булут чорна хмара Г; сйа зилифине ал хыналар силинди твої чорні локони натерто червоною хною [СК]; сйа йўзўм чорний виноград СГ; сйа сач чорне волосся У; сйалар т'ий-одягати жалобний одяг, носити траур К; сйалара бат-одягатися в жалобу СЛ; *пор. сйах, сйаһ, див. сйа-хара, сим-сйа.*

сйа II блиск, спалах, мигтіння, полиск О.

сйалан- чорніти, ставати чорним О, К.

сйалат- чорнити, робити чорним О, К.

сйалы чорного кольору, з чорним О, К.

сйалы блискучий О.

сйар- чорніти, синіти П, СЛ; сйарды кўзўм у мене під оком з'явився синяк, почорніло СЛ.

сйаси: ай, адамнар, адамнар, сйаси дамнар (сахзын/сахыз-

лы дамнар [СЛ], сахызы дамнар [К, СК]), ўч йўзеле гўнўль вердим — йандым, адамнар ой люди, люди, краплі смоли / капають смолою, я віддав душу трьюм красуням і згорів [У].

сйах чорний [Г]; *пор. сйа I, сйаһ.*

сйа-хара чорний-пречорний Б, К; *див. сйа, хара.*

сйаһ чорний У; *пор. сйа I, сйаһ.*

сйидик сеча О, К; *пор. ситтик.*

сйидикли вимазаний сечею О, К.

сйидир- дати, допомогти помочитися О.

сйидирт- спон. К.

Сйид'ек *прізв.*

сййер видовище, прогулянка, розвага, забава ВН, У; сййер эт- зачудовано спостерігати, дивуватися, розглядати задля розваги ВН, У; сййер етиль- бути виставленим на огляд О; *пор. сейер I, сейир, сййир II.*

сййерле- спостерігати видовище О.

сййерлен- дивуватися, захоплюватися О, У.

сййерлет- дивувати, захоплювати, викликати цікавість О.

сййерли цікавий, дивний, чудний, допитливий СЛ.

сййир I корова ВН, НБЄ; сййирлар корови ВН; *пор. сййир I, сййыр, сығыр, сыйыр.*

сййир II видовище, прогулянка, розвага, забава, цікавість, допитливість, подив, здивування К; сййир ол- бути цікавим, викликати зацікавленість, бути виставленим на огляд К; сййир эт- розглядати К; сййир етиль- бути виставленим на огляд К; сййир етгир- зацікалювати, викликати зацікавленість К; *пор. сейер I, сейир, сййер.*

сййирле- цікавити К.

сйирлен- дивуватися *НБЄ, К*.
сйирлик 1. цікаве явище, цікавість *К*. 2. подив, здивування *НБЄ*.
сйирлы який має корову *ВН*.
сйирт- бігти вистрибцем, вискакувати, кидатися *СГ*; **сйиртип** йалыйа чыхтым я вибіг на берег *СГ*; *пор.* севирт-, сегирт-, сед'ирт-, сейирд-, секирт-, шекирт-.
сйирчых шпак *НБЄ*; *пор.* сығырчых-, сызғырчых-.
сййла- пригощати *БТ, У, НКД*; *пор.* сййла-, сййла-, сила-, сыйла-, сыйла-, сыла- II.
сййлан- бути пригощуваним *К*.
сййландыр- пригощати *К*.
сййландырт- *спон. К*.
сййлаш- *сп.-вз. К*.
сййлаштыр- *спон. К*.
сййлаштырт- *спон. К*.
сййля- пригощати *Г, СЛ*; *пор.* сййла-, сила-, сыйла-, сыйля-, сыла- II.
сйймек сеча *СБ*; *пор.* сймек.
сййпа- мазати, натирати, терти, витирати, гладити *СБ, Б, У, СЛ, СГ, СК*; бал сййпажам экмекнен вимазувати мед (залишки меду) хлібом *СГ*; *пор.* сййпа-, спа-, сыйпа-, сыпа-.
сййрек рідко, не часто *СМ, К*; *пор.* сййрек, сййрек.
сййрек-сййрек дуже рідко *Б*.
сййыр корова *СБ, СМ*; *пор.* сййир I, сығыр, сыйыр.
сик- (сит'ей) *акт. соіаге II, Б*.
сиктир- *спон. Б*.
сййла- пригощати *СБ*; *пор.* сййла-, сййля-, сыйла-, сыйля-, сыла- II.
сййлан- пригощатися, користуватися гостинністю *СБ*.
сила-савут зброя, бойове спорядження *[Б, СК]*; *пор.* сылах-савут.
силе ганчірка, утирачка *[Г]*.
сййлин- бути намазаним, натертим, намащуватися *[Г, М]*, *СК*.

силь- (сильий) витирати, терти, мазати *Б, Г-СГ, СК*; **вер** пошуну — йүзүм силейим дай твою хустку — я утру свої сльози *[Г]*.
силькин- ворухитися *СБ*.
сильме-силь повний до країв, по вінця *О, К*.
сильтэ *хім.* луг *О, К*.
сильтэле- обробляти лугом *О, К*.
сильтэли лужний *О, К*.
сим срібло *[СЛ]*; **сима** бензер эльлери її руки — як срібло *[СЛ]*.
сима *див.* сим.
симави небесний *[Г]*; **сима**ви мellaйиклер ангели небесні *[Г]*; **сима**ви падышахлых царство небесне *[Г]*.
сймар доручення, вимога, наказ, прохання *[СЛ]*; *пор.* смар, сумарла-, сймар.
сймарла- наказувати, доручати, вимагати *СЛ*.
сймек сеча *СБ*; *пор.* сйймек.
сим-сййа зовсім чорний, чорний-пречорний *Г*; *див.* сййа.
син- I (синеий, синий) всотуватися, проникати, розчинятися, щезати; сув йердэ синди вода всоталася в землю *О*; синип т'етти өгүне він різко пішов уперед *ВН*; булутларға синеийим я порину у хмари *У*.
син- II нагріватися, зігріватися *СБ, К*; су синген вода нагрілася *СБФ*.
сйнаксис громада *[Г]*; **сйнаксис** дәмектир т'и анд'елосларын жемийети сйнаксис означае сонм ангелів *[Г]*.
сингенлет- просочувати *ВН*.
сйндир- II давати всотатися, всотувати *О, К*.
сйндир- II нагрівати *К*.
сйндирт- *спон. О, К*.
сине I рік, вік *СБЧ*; період часу *О*; сине толду — йүрек солду надійшли роки — помер, *букв.* серце зів'яло *СБЧ*; *пор.* сене.

сине II груди [СЛ]; анемин сөзле-ри-сазлары синеме йохтур мені нічого сказати мойй матері — у мойх грудях жодного слова до моеї матері [СЛ].

сине III кохана, подруга [У-СЛ, СГ-СК].

сине IV дав. в. сл. ім. ўст на ньому [К]; печ сине на печі [К]; пор. сна, сне, стне, див. ўст.

синек муха [М].

синодо синод [М].

синор межа Г.

синсиле походження, родослівна [Г]; ич бир кимсе йенди синсилеси ичўн гўвенмейе чареси йохтур нікто не може покладатися на засаду свого походження [Г]; бир падышах синсилесиндэн із роду одного царя [Г].

синсле предки, рід, походження К; олар бир синсле вони з одного роду К.

синхорис прощення [Г]; синхорис айле- [Г]; синхорис эт- прощати [Г]; пор. соңхорис, суңхорис. синхорислик прощення [Г]; кешиш хардашларымдан да синхорислик (=синхорислик) алайым попрошу прощення у мойх братів ченців [Г]; див.

сипа цеп СБ; пор. ципа.

сипа- гладити, пестити СБ, Г, терти, гладити, розтирати, натирати, втирати, протирати К; пор. сийпа-, сыйпа-, сыпа-.

сипала- молотити цепом СБ.

сипалан- тертися, гладитися, розтиратися, натиратися, втиратися, протиратися К.

сипаландыр- спон. К.

сипалат- спон. К.

сипалаттыр- спон. К.

сипалаш- сп.-вз. К.

сипан- зв. К.

сипат- спон. К.

сипаттыр- спон. К.

сипаш- сп.-вз. К.

сипаштыр- спон. К.

сипир- мести, підмитати [Г], К, СГС; пор. сибир-.

сипирт'е віник; бот. віники зелені, віниччя Г-СГ; агу сипирт'е бот. полин, деревій К; немсе сипирт'е(си) бот. віники зелені, віниччя СЛ; пор. сепирт'е, сибирт'е, сивирт'и, спирт'е.

сипирт'елик бот. віники зелені СГ, сорго К; матеріал на віники К.

сипрен: синемин сипрени йохтур у мене в грудях (?) / у моеї коханої (?) уже немає снаги [Б]. сирейлен- (<сийерлен-) дивуватися, зачудовано дивитися [СБ].

сирйек рідкий, не частий, рідко, не часто ВН-БТ, СГС; сирйектэн зрідка, іноді, інколи О; пор. серйек, сийрек.

сирйекле- робити рідким, проріджувати О.

сирйеклен- рідшати, проріджуватися О.

сирйеклеш- ставати рідким, не частим О.

сирйеклештир- спон. К.

сирйеклештирт- спон. К.

сирйеклик рідкість, розрідженість О.

сирйек-сирпек зрідка Б.

сирйекча рідкувати О.

сирке оцет О, [Г], СГС; пор. сирт'е II.

сирник (-ги) сирник БТ, СЛ, НКД, СГС; пор. серник.

сирпек див. сийрек-сирпек.

сирт'а гнида СБ.

сирт'е I гнида СБ-Б, Г, СЛ, СГ; яйце воші, мурашки Б; сирт'е хабындан чыхканда хыбын бегенмеген гнида вилізла зі свого яйця і його не вподобала СБА; сирт'еге эришип/багып кӧлекни отха урмайлар розізлившись на гнид, сорочку в вогонь не кидають СБ, СБЧ; сир-

т'еэ өкеңи чыхарып көльмеңи атәше брахма гнѳаючись на гнид, сорочку в вогонь не кидай *СЛ*.

сирт'е II оцет *Б, СЛ*; *пор.* сирке.

сирт'е III баран *Г*; туш сирт'е туша барана *Г*, *пор.* серке, серт'е.

сирт'еле- розвести, напустити гнид *О, К*.

сирт'елен- завести гнид, завошивити *О, К*.

сирт'ели укритий гнидами *О, К*.

сирт'елик скопище гнид *К*.

сит- 1. грѳти *СБ*; хышта кун сит-мей, йаз кун ситий узимку сонце не грѳе, влѳтку грѳе *НБЕ*. 2. нагрѳатися *К*.

ситме пропасниця, лихоманка, малярѳа *СБФ*; *пор.* стма, сытма.

ситтик сеча [*Г*]; *пор.* сийдик.

силь-, сит'- акт. соіаге; *пор.* сик-.

сит'е penis *Б, К*.

сит'ей див. сик-, силь-, сит'-.

сит'и penis *П, Б, К*.

сит'иль- пас. соіаге *П*.

сит'ильдир- спон. *П*.

сит'иш соітус *П*.

сит'иш- сп. соіаге *П*.

сит'иштир- спон. *П*.

сит'иштириль- пас. *П*.

сифтэ спершу, спочатку, початок *О*; *пор.* зүфтэ, сүфтэ.

сифтэлик на перший раз, для початку *О*.

сифтэт'и перший, початковий, первісний *О*.

сихлет терміново, швидко *Б, К*; *пор.* сыхлет.

сихлет скрута, потреба, обмеження, сутужність [*Г*]; сихлеттэ оланнара имдат эйле пожалій тих, що перебувають у скруті [*Г*]; *пор.* сыхлет, сыхлет.

сихлетле- поспішати *О*.

сихлетлет- підганяти *О*.

сихлетли 1. який має потребу, знає скрути *О*. 2. поспішний, поспішливий, метушливий *О*.

скаме *Б-К*, сками *Г-СГ, СК*, скамли *ВН, СГС*, скамне *СМ, У* лава, ослін, стілець; скаме снен тур- уставати з лави *Б*; *пор.* искемни, скемне, ст'емле, ст'емне.

скардан бот. кардарѳа *У*.

скемне лава, ослін, стілець *БТ, СГС, [М]*; *пор.* искемни, скаме, сками, скамли, скамне, ст'емле, ст'емне.

сколиос (-зу) [*М*], сколя школа; сколя баласы школяр *НБЕ, Б*; башлавуц сколя початкова школа *СЛ*; урум сколя урумська школа *НМ*; *пор.* схолио(с).

скудийа гурт [*М*].

скүлү льон *ВН, СМ-К*; скүльлерин чыгарий виймае свѳй льон, свѳі снопи льону *СБ*; бир йумрух скүлү пук льону *Б*; *пор.* сүкүлү.

Скүлү тарама назва балки *Г*.

скүлүлүк лан льону *К*.

сла- мазати, обмазувати, мочити *Б, СЛ*; *пор.* сыла- *І*.

слав мазання *К*; слав ур- мазати, замазувати, тинькувати *К*.

слан- мокнути, намокати, промокнути; ағызна пахла сланмай у нього в роті kwasолина не розмокне *СГ*; тэмиз дэ сландым я промок наскрізь *К*.

сландыр- мочити, намочити *К*.

сландырт- спон. *К*.

слат- мочити, замочувати, змочувати.

слах мокрий, сирий, вологий *СМ, Б, Г, К, СГ*; хайда слах, анда де мокро, там *СМ*; *пор.* сылах.

слахча вологуватий *СМ*.

слагш- намокати *К*.

слет'е заїди по краях рота *К*; слет'е мараз ящур *Г, К*.

смар доручення *К*; *пор.* ситар, сумарла-, сымар.

смарла- доручати *К*.

смарлан- понадѳятися, поручитися *К*.

смарландыр- запевняти *К*.
 смирна миро, запашна олія [*М*];
 ве вердилер Христос эфендийе
 пешкеш: смирнаинен кўнлўкў
 ве алтынлары і подали госпо-
 дови Христові свої дари: ладан
 з миром і золото [*М*]; *пор.* ми-
 ро *I*, мир, мирон.
 сна *дав. в. сл. ім. ўст* на ньому *К*;
 т'елийик жап сна приходимо на
 гору *К*; *пор.* сине *IV*, сне, стне,
див. ўст.
 сне *дав. в. сл. ім. ўст* на ньому;
 сне бек коп иш эди анда сне ко-
 ло нього було багато роботи
ВН; ат сне на коні *ВН, П, СК*;
 օкмек сне дэ йьмырта хойул-
 ган а зверху на хліб покладено
 яйце *СБ*; йер сне на землі *П*;
 миний хайых сне сїдае на чов-
 на *СМ*; софра сне на столі *Б*;
 софа сне мин- залазити, сїдати
 на піл *У*; тахта сне на дошці *У*;
 таш сне отур- сидіти на камені
У; тэпе сне на даху *СГС*; хаф-
 тан сне на куфайці *У*; кўн хон-
 маа сне перед заходом сонця
СЛ; саба сне вахты пізній ранок,
 передобїдня пора *СЛ*; скаме
 сне на лаві *СЛ*; Мейерин башы
 сне хонай ао хуш той птах сїдає
 на голову Меера *К*; кбпўр
 сне на мосту *СГ*; балабан օкмек,
 сне старвоз великий коровай,
 зверху хрест *М*; бунда сне д'е-
 же-гўндўз чыхайым я виходжу
 на це місце вдень і вночі *М*;
 омузларын сне на своїх плечах
СК; суфра сне на столі *СК*; *пор.*
 сине *IV*, сна, стне, *див. ўст.*
 снен *вих. в. сл. ім. ўст* з нього,
 над ним, через нього *СМ, Б, СГ*;
 абу тапшанчых снен мына аб-
 лай йьмыртаны гыдырлатый-
 ляр з оцієї гїрки отак котягь
 крашанку *СМ*; скаме снен тур-
 уставати з лави *Б*; тиг'енек снен
 чых- продратися через чагар-

ник *Б*; ат тэпе снен учай т'итий
 кїнь пролітає над горою *СГ*;
пор. стнен, стэн, *див. ўст.*
 соба піч; плита *СБФ*; лежанка *К*;
 соба авузу *ВН, СБ* / собаан ағы-
 зы устя печі, челюсті *Г, К, СК*;
 соба арасы запічок *О, К*; соба
 дўбўне під піччю *СГ*; соба тўбў
 черїнь, під печі *У*; урум собасы
 вар эди, бир алты-йеди օкмек
 алыр эди були урумські печі, ту-
 ди помїчалося шїсть-сїм хлі-
 бин *СЛ*; ўчт'ийев собаан чыра-
 йы осун приймак хай буде за-
 слоною до печі *СЛ*.
 собажы пічник, кочегар *О, К*.
 собалы з піччю *О, К*.
 сов- охолоняти, вистигати, вича-
 хати *К*; аш совған юшка вихо-
 лонула *К*; *пор.* сову-, сув-, суву-.
 Совакօз прїзв.
 сову- охолоняти, заспокоювати-
 ся [*Г*]; *пор.* сов-, сув-, суву-.
 совут- дати охолонути *СК*.
 совух холодний, холодно *М*; йе-
 жеїнїз совуғундан ўшўр иди вїн
 мерз від нічного холоду [*Г*], со-
 вух ол- холодати *М*; *пор.* сувух,
 суух; *див.* суп-сувух.
 совухлат- застуджувати *ВН*.
 соған 1. цибуля, цибулина. 2.
 шлунок курки, пупок; соған ха-
 бу(ғу) лушпиння цибулі; соған
 хавурма засмажка з цибулі *Б*.
 соғанлы приправлений цибулею
НБС, О, К.
 соғанла- приправляти цибулею
О, К.
 соғанлых *О*, соғанных *К* грядка
 цибулі, цибулинище.
 согах вулиця [*П*]; *пор.* согах.
 соғум 1. худоба на зарїз *О, К*. 2.
 пожертви людям, що прихо-
 дять на поминки *НБС*.
 соғумлұх *О*, соғумнұх *К* худоба,
 призначена на зарїз.
 соз- (созай) розтягати, розкачува-
 ти (тісто) *ВН, СМ, Б, К*.

создур- спон. *О, К.*
 создурт- спон. *О, К.*
 созул- розтягатися, бути розтягуним *О, К.*
 созулдур- спон. *О, К.*
 созулдурт- спон. *О, К.*
 созулмалы розтяжний, тягучий *О, К.*
 созулт- спон. *О, К.*
 сой 1. рід, родичі, рідня, родич, походження; Котя сойум мій родич Костянтин *К*; сойляр родичі *К, СК*; сойляры бар у нього (у них) є родичі *ВН, СБ*; авлах сой далекий родич *П*. 2. порода, вид, різновид, сорт; спосіб, чин; о йырлаан сойлярындан дөўль він не зі співаків *К*; абу сойу такого роду, такий *СМ*; аждар сойу айван тварина типу дракона *СЛ*; алай сойу такого роду *П, У*; аламайсын бир сойу да не отримаєш ні в який спосіб *К*; бу сойу так, таким чином *О*; не сойу який, яким чином *О*; не сойу бабасы? що в нього за батько? *СМ*; эр бир сой иши різноманітна робота *ВН*; эр бир сой метро дэрэнли олуй глибина метро буває різною *К*; бир т'ере бир сой айтый, бир т'ере бир сой один раз говорить так, другий раз говорить інакше *К*; о сойу таким чином *О*.
 сой- (сойай) різати, зарізати; сойдух домозну ми зарізали свиню *ВН*.
 сой-ахраба *СЛ*, сой-ахреби [*СГ*] рідня, родичі й близькі; див. ахраба, сой.
 сойдур- спон. *ВН, О, К, СГ*.
 сойдурт- спон. *О, К.*
 сойдуртур- спон. *О, К.*
 сойдуруш- порізати один одного, порізатися *О, К.*
 сойлу який має родичів, споріднений, певного роду *О, К.*

сойлух рідня, спорідненість *СМ, К.*
 сойлян- родичатися *СМ*.
 соймах забій, заріз *СБ, К.*
 сой-соп рідня, родичі, рід, сім'я; сой-соп билен аш-ич дэ иш тутма, алыш-бериш этме із ріднею пий-іж, але справ не май і не торгуй *СБЧ*.
 сойув забій, заріз *К.*
 сойувчу різник *СБ*.
 сойужу різник *О, К.*
 сойул- бути зарісаним, зарізатися, облязити, обдиратися, розшаровуватися, відлущуватися, роздягатися *СБ, СМ, У, К.*
 сойулуш різанина *О, К.*
 сойум різанина, заріз *СМ*.
 сойумлух худоба на заріз *О*.
 сойун- роздягатися *Г-СК*.
 сойундур- роздягати, розбирати *Г-СК*.
 сойундурул- бути роздягненим, роздягатися *К.*
 сойуш- різатися *О, К.*
 сол лівий; сол йан лівий бік *К*; сол холда йүрген лівий, підручний (про коня) *К*; сол эль ліва рука *М*.
 сол- (солай) в'янути, бліднути, блякнути; йүрек солду він помер, букв. серце зів'яло *СБ*; кўн солду сонце поблідло *О*.
 солабай лівша, неповороткий, неоковирний *О*.
 солабайлан- працювати лівою рукою, ставати або бути неоковирним *О*.
 солах I 1. лівша *О*; пор. чолах.
 солах II стільник, щільник *Г*; солах балы стільниковий, щільниковий мед *Г*. 2. вид мітки на вусі вівці *У, К*; див. шан.
 солахай лівша *М*; солахайна титьшити з лівої руки *М*.
 солған зів'ялий, хворий на задішку, астматик *О, К.*
 солгун в'ялий, зів'ялий *О*.

солдур- дати зів'янути, змусити зів'янути, збліднути, зблякнути *Б, К*; зменшити світло лампи, приглушити звук *К*; **жан солдур-** погубити *СБ*; **йаш жанымы** (дал бойуму) солдурдум я себе згубив *СЛ*; **чырай солдур-** зів'яли ти личко, засмутити *У*.

солдурт- спон. *О, К*.

солпу незграба, забрьоха, неоконевирний, неповороткий, неохайний *О*; роззява *БТ*.

солпулук незграбність, неохайність *О*.

солу- сопти, тяжко дихати, задихатися (про астматика) *О, К*.

солут- викликати задишку, стомлювати *О, К*.

солух I зів'ялий, виснажений, знеможений *О, К*; хто задихається, страждає на задишку, дихавичний, астматичний *К*.

солух II дихання, подих [*Г*]; **серинлик солуғу** вер тарлыхта оланнара дай перепочинок — свіжий подих тим, що перебувають у скруті [*Г*].

солухлан- переводити дух, передихнути, віддихатися, задихатися, стомлюватися, знемагати *О, К*.

солхоллу лівша *СБ, О, К*.

сом: **сом сырма** срібні або золоті нитки, канитель [*Г*]; **сом сырмадан тохун-** ткатися з металевими нитками [*Г*]; **сомлар** одяг із парчі, тафти [*Г*].

Сома *прізьв*.

сон кінець, потім, потому, відтак, після; **бири т'елий, бири т'итий** — сону олмай один приходить, другий іде — кінця немає *Г*; **сонуна эт'и хапу даа вар эт'ен** в кінці є ще двое дверей *СЛ*; **аан сондан** після того *СБ*; **сону наз олур?** яким буде його кінець, чим це для нього закінчиться? *Г*; **аслы чыхмаса, сону сана кўч**

олур якщо це виявиться неправдою, наслідки для тебе будуть тяжкими *СЛ*; **сачувдан сон** після сівби *П*; **ондан сон** потому, після того *Г*; **бир айдан сон** за місяць, через місяць *Б*; **бир афтадан сон** через тиждень *К*; **отуз метирдэн сон бир чызых таа** через тридцять метрів іще одна лінія *СМ*; **сондан** потому, після цього, після *СМ, К*; **сонна** після того, потім *Г, СЛ, СК*; **эн сонна** насамкінець *Г*; **сонуна** потому, врешті *Г-СГ*; **соннан** після цього *СМ*; *пор. соң. сона I ент. оса СГС*.

сона II після *П, СМ, У*; **көрген сона** побачивши *П*; **заре өзекйе минд'ен сона** після того, як злак (овес) вийде в стрілку *П*; **бурчак тохтаған сона** після того, як град перестав *У*; **ўч кўндэн сона** через три дні *У*.

сонгы останній *СЛ*.

сондат'и останній *К*.

сондур- гасити, припиняти *К*.

сонки останній [*М*].

сонра після *СМ*; **ашаған сонра су стэй** поївши, захотів пити *СМ*; *пор. зора, соңра, сора*.

сонтурлу рідкісний, дивовижний, екзотичний *К*.

сонт'и останній *Г-СГ*; **сонт'и кўндэ бана жанын ағырмасын** дивися, щоб потім ти на мене не ображалася [*Г*]; **сонт'и лаф** останне, остаточне слово *Г*.

сонундат'и останній, найостанніший *К*.

сонунжу останній, передостанній *К*.

сонунт'и останній, задній *Г-СГ*; **сонунт'и йыл Г, сонунт'и йылы** останнього року *К*.

соң кінець, потім, потому, відтак, після *ВН, СБ, СМ-У, [СГ]*; **айтхан соң айтмаа т'ерек доғру** якщо вже почав говорити, то роз-

казувати слід правдиво *СБ*; **соңдан** після цього, відтак *СБФ*, нарешті *О*, *СБФ*; **соңна** після цього *У*; **соңуна** насамкінець, потому *ВН*, *СМ*, *Б*; **чах соңуна** врешті *СБ*; **енди бостан соңуна** ось насамкінець баштанного сезону *СМ*.

соңғу останній *СБ*, *У*; **соңғусу** останній з них *У*.

соңғы останній *СБ*.

сонра після *П*, [*Кб.*]; *пор.* зора, сонра, сора.

сонундат и останній *О*.

сонунд и останній *О*.

сонунжу останній, кінцевий *СБ*, *О*.

соңғи останній *О*.

соңхорис прощення [*М*]; **соңхорис эт-** прощати [*М*]; *пор.* синхорис, суңхорис.

соп I цоб *К*.

соп II *див.* **сой-соп.**

сопа кий, ціпок, палиця *СБ-СГ*; **саа сопа т'ерек** тобі треба кийка, тебе треба бити *П*.

сопала- дубасити, лущувати, колошматити *СБ*, *П*, *Г*, *К*, *СГ*.

сопалан- бути побитому кием *О*, *К*.

сопалат- побити кием *О*, *К*.

сопалы озброєний кием *О*, *К*.

сор- (сорай) запитувати, питати *ВН-М*; **башладлар сормаға** вони почали питати *ВН*; **сорду Т'орнўн өзўне** він запитав самого Т'ороглу *П*; **мына, соруң** она ось, спитайте в нього *СМ*; **бела соруп т'ельмей** біда приходить, не питаючи *СМ*; **т'име сорсан** якщо кого запитаєш *СК*; *пор.* сора-.

сора *післяйм.* потім, потому, відтак, після *ВН*, *СМ*, *Б*, *Г-СК*, [*Кб.*]; **харпузлар пишт'ен** сора після того, як кавуни дозріли *СМ*; **аз сааттан сора** через кілька годин [*П*]; **он эт'и йыл т'еч-**

кен сора хайтты вона повернулася після того, як минуло дванадцять років *ВН*; **ондан сора** після цього, потому *М*, *СК*; **сорадан** потім *ВН*, *СМ*, *Б*; **ан сорадан** після цього *Б*; *пор.* зора, сонра, сонра.

сора- запитувати, вимагати *ВН*, *СБ*, *К*; **бела сорап т'ельмей** біда приходить, не питаючи *СБА*; **хайа мен сораған ший?** де те, про що я питав? *СБФ*; *пор.* сор-соров запитання *СБ*, *К*; **ырызсыз йисанға соров-сувал йох** з безсовісної людини нічого не питаєш *СБЧ*.

сорадын після *Б*; *пор.* соратын. **соралат-** відкладати на потім, відстрочувати *О*, *К*.

сорамах питання, запитування, запит, вимога *СБ*, *О*, *К*.

соратын після, потім *ВН*, *Б*, *У*, *К*; **ахшамдан соратын** як настане вечір *ВН*; **хырылған соратын** після того, як зламається *К*; *пор.* сорадын.

сорахла- розпитувати, допитуватися, випитувати, вивідувати *СБ*, *К*.

сорачых потім, зразу *СЛ*.

сораш- *сп.-вз.* *О*, *К*.

сораштыр- розпитувати *СБ*, *О*, *БТ*, *К*; **сораштырыш отур-** розпитувати *БТ*.

сорға сорго *К*.

сорғала- розпитувати, допитуватися, випитувати *О*.

сорғалат- *спон.* *О*.

сорғалаттыр- *спон.* *О*.

сорғу запитування, опитування, допит *О*.

сорғулаш- розпитувати *О*.

сорғулаштыр- змусити розпитувати *О*.

сордур- доручити запитати *О*, *К*.

сордурт- *спон.* *О*, *К*.

сормазлых безвідповідальність *О*, *К*.

сору запитання *О*.
сорув запитання, допит, розпитування, попит *О, К*; **сорув сор-**ставити запитання, розпитувати *Г*.
соружу розпитувач *О, К*.
сорул- питатися, бути запитуваним *О, Г, К*; **булар биздэн сорулур** про ці речі спитається з нас *Г*.
сорулт- спон. *О, К*.
сорулу питальний, запитальний, відповідальний *О, К*.
сорум запитання *К*.
сорумазлых безвідповідальність *О, К*.
сорумлу питальний, запитальний, відповідальний *О, К*.
сорумсуз безвідповідальний *О, К*.
сорумсузлук безвідповідальність *О, К*.
сорур- розпитувати *К*.
сорурт- розпитувати через когось *О, К*.
соруш розпитування, запитування *О, К*.
соруш- розпитувати один одного *О, СЛ-СГ*.
соруштур- розпитувати *П, О, К*.
софа піл.
софра низький круглий обідній стіл *СБ, У-СЛ*; трапезна *О*; **софра донат-Г, софра бах-СБ, софра хой-, софра хур-** накривати на стіл *У, Г*; *пор. суфра*.
сох- I (сохай) встромляти, всовувати, запахати, впахати, просовувати *Г-СГ, СК*.
сох- II валяти вовну, виготовляти валяне сукно, повсть, валянки *Г, К*.
сохажых вуличка *К*.
сохах вулиця; **сохах блен** вулицею *СМ*; **сохах лагабы** вулицею прізвисько *СБ*; **сохур сохах** глухий кут *СМ*; *пор. согах*.
сохахжас по-вуличному *К*.
сохахлы вуличний *О, К*.

сохахчас(ы)на по-вуличному *СМ, Б*.
сохахчы вуличний, квартальний, урядник *БТ*.
сохахчых вуличка, провулок *О*.
сохачых вуличка, провулок *СМ, Г*.
сохлан- захоплюватися, милуватися *О*; *пор. сухлан-*.
сохлуй див. сохул-.
сохма валяний, повсть, сукно, суконний *Г, К*; **сохма сарғы** валяна, суконна онуча *Г, К*.
сохранан кріт *СБ, СМ-У*; **сохранан** оба кротова купка *СМ, Б*; *пор. сохураман*.
сохул- влазити *Г*; **т'ерекмейен йерне сохулуй** влазить у непотрібні справи *Г*.
сохта колодочка пера *СБ, О, Г, К*; **сохта басхан ферик** худе курча — видно всі колодочки *К*; **чипчеэн сохтасы чыхты** курча вбилося в колодочки *К*.
сохта кров'яна ковбаса *О*.
сохта- набивати, натоптувати *О*; **бир чувал тобан сохтадым** я набив чувал соломи *О*.
сохтур- дати запахнути *О, К*.
сохул- (сохлуй) залазити, влазити, затикатися, втикатися, впахатися *СМ, Г-К*.
сохулан пронирилий *К*; **сохулан** адам кроноза, пролаза *К*.
сохуланних пронозливість, набридливість *К*.
сохулған набридливий, пролаза, пронира *О*.
сохулғанлых набридливість *О*.
сохулт- спон. *О, К*.
сохур 1. сліпий. 2. недосвідчений *К*.
сохурай- сліпнути *СБ*.
сохурайт- осліплювати *СБ*.
сохураман кріт *СБ, О*; *пор. сохранан*.
сохурла- сліпнути *БТ*.
сохурлан- сліпнути, втрачати пильність, глузд *НБЕ, Б, К*;

кӱзлери сохурланды очі в нього осліпли *СБ, Б*.
сохурлат- сліпити, осліплювати, робити незрячим, непильним, задурювати *О, К*.
сохурлаш- ставати сліпими разом, разом втрачати пильність, розум, розсудливість *О*.
сохурлаштыр- спон. *О, К*.
сохурлух сліпота, непильність, нерозсудливість, необачність *СБ, О, К*.
сохурчибин ент. сліпняк, мошва *НБЕ*.
сохуш- втискуватися, впахатися, пропахатися, протискуватися разом *О, К*.
сохуштур- спон. *О, К*.
сӱбет бесіда *У*; пор. себет, сӱрпет.
сӱвлеш- розмовляти між собою *К*; пор. севле-, сейле- *I*, селе-, сӱзле-, сӱйле-, сӱле-.
сӱг- див. сӱк- *II*.
сӱгмек лайка *У*.
сӱгӱль- бути виляяним, ображеним, скривдженим лайкою *О, К*.
сӱгӱль- бути розпоротим *СБ*.
сӱгӱн- лаятися, сваритися *ВН, Б, У, НКД*.
согӱнт- спон. *О, К*.
сӱгӱнч лайка *НБЕ, У*.
сӱгӱш лайка *СБ, О, Б, К*.
сӱгӱш- лаятися, сваритися між собою *О, Б, К*.
сӱгӱштӱр- спон. *О, К*.
сӱгӱштӱрт- спон. *О, К*.
Сӱдӱрке прізви.
сӱз слово, вислів, мовлення, мова, обіцянка; сӱз ал- брати слово, змушувати обіцяти *К*; сӱз бағы умова, домовленість угода *О*; сӱз бер- *СБ*, сӱз вер- *К* давати слово, обіцяти; сӱз бозпорушувати слово *К*; сӱз дӱгиш- обмінюватися умовами, заручатися взаємною підтримкою *К*; сӱз кӱтӱр- розводити балачки *К*; сӱз сӱзни ачай сло-

во відкриває розмову *СБФ*; сӱз т'елиш т'есийлер домовлятися й давати один одному слово *Б*; сӱз тут- дотримувати слова; слухатися *К, М*; сӱз т'ес- вирішувати, ухвалювати, домовлятися остаточно *О, К*; сӱз эт- говорити, казати *Г*, умовити, домовитися, погодити *О*; сӱзге т'ель- піддатися на умовляння *СБФ*; сӱздэн дӱн- відмовлятися від свого слова *СК*; сӱзге т'ель- *СБФ*, сӱзе т'ель- *К* піддатися на умовляння; сӱзе т'елиш- домовлятися, сходитися на чому *К*; сӱзиме йалан йох у моїх словах брехні немає *СБЧ*; сӱзлериндэн чыхмаз ыды він їх слухався [*М*]; сӱзне бах- довіритися слову *СМ, К*; сӱзне тур- дотримувати слова *К*; сӱзне хал- лишатися при своєму слові *К*; сӱзӱн йере ал- брати слово назад, відступати від свого слова *СГ*; йизли сӱз секретні розмови *Г*.
сӱзбирли одностайний *О*.
сӱзгӱч цідильник, друшляк *Б, К*; пор. сӱзгӱч.
сӱз-саз 1. слова й музика, пісні [*Г*]; сенин сӱзлерин-сазларын ахар суйу тохтатыр твої слова й музика зупиняють стрімку річку [*Г*]. 2. ірон. беззмістовні, високіпарні, недоречні балачки, теревені, якісь взагалі слова *Г*.
сӱзле- казати, говорити, розмовляти *Г-СК, [Кб.]*; пор. севле-, сейле- *I*, селе-, сӱвлеш-, сӱйле-, сӱле-.
сӱзлев розмова *О*.
сӱзлен- розмовляти, розговоритися *О*.
сӱзлендир- викликати на розмову *О*.
сӱзлет- схилити до розмови *О*.
сӱзлеш- розмовляти між собою, перемовлятися, домовлятися *СБ, О*; заручатися згодою *К*.

сӱзлештир- спон. *О, К*.
 сӱзлӱ балакучий *О, К*; який піддався на умовляння *СБФ*; який домовився *К*.
 сӱзлӱк думка, розуміння, дозвіл *НМ, К*; сӱзлӱк ал-/вер- брати/діставати дозвіл *К*; бир сӱзлӱк одностайність *К*.
 сӱзсӱз без слів, безумовно *О, Г*; див. лафсыз-сӱзсӱз.
 сӱзсӱзлӱк без єдиної думки, розбіжність, незгода *К*.
 сӱйле-говорити *Г-К, М*; пор. севле-, сейле-*І, селе-, сӱвлеш-, сӱзле-, сӱле-*.
 сӱйлениль- бути сказаним [*Кб.*].
 сӱйлеш- розмовляти *К*, обвогорувати між собою [*Кб.*].
 сӱйӱн- гаснути *СГ*.
 сӱк-*І* пороти, розпорювати, розпускати, розплітати *СБ, О, К, СГ*; сач сӱк- рвати на собі волосся *У*, розплутувати волосся *Г*; тәмель сӱк- руйнувати підвалини, зриватися з місця *Г*.
 сӱк-*ІІ* (сӱгей *ВН, сӱгий К, сӱгӱй Г*) лягати, сварити, ображати словами *ВН, СБ, О, Б, [Г], СЛ, М*.
 сӱккелеш- лягтися, сваритися між собою *СБФ*.
 сӱктӱр- спон. *О, К*.
 сӱкӱв розпорювання, розпускання, розплітання *О, К*.
 сӱкӱк розпоротий, розпущений *О, К*.
 сӱкӱль- (сӱклий *К*) бути розпущеним, розпоротим, розплетеним, розпускатися, розпорюватися, розплітатися, надриватися, обриватися, розриватися *СБ, Б, Г-К*; белим сӱкӱльдӱ я надірвався в попереці *Б*; кальчин сӱклий панчоха розпускається *К*.
 сӱле- (сӱлий *СЛ, сӱлий Г*) казати, розказувати, говорити, розмовляти *СМ, Б, Г-СК*; о би-зи сӱлер він нас викаже *СГ*;

тӱркӱ сӱле- співати пісню *П, СЛ-СГ, СК*; сӱлеп агла-голосити *К*; пор. севле-, сейле-*І, селе-, сӱвлеш-, сӱзле-, сӱйле-*.
 сӱлен- бути сказаним, називатися, говоритися, казатися розповідатися *Г, СГ, СК*.
 сӱлендир- давати привід говорити про себе *СГ*.
 сӱлет- змушувати розказувати, давати говорити, вмикати магнітофонний запис *О, СЛ, СК*.
 сӱлеш- розмовляти, говорити між собою, разом *О, СЛ, СК*.
 сӱлештир- спон. *О*.
 сӱлештирт- спон. *О*.
 сӱль 1. потік *СБ, [П]*. 2. слина *СБ*; сӱльер слина, потоки слини *СБФ*; пор. селъ.
 сӱльлӱ слинявий *НБЕ*.
 сӱльди він сказав [*СГ*]; див. сӱле-сӱмӱрӱк соплі *К*; пор. сӱмрӱк.
 сӱн- (сӱний; сӱней *Б*) гаснути, меркнути, мерхнути, тьмяніти, сідати, опускатися; кӱзлери сӱнмӱш очі в нього згасли *Г*; кӱпӱк сӱний піна сідає *К*.
 сӱндӱр- гасити, вимикати.
 сӱндӱрт- спон. *О, К*.
 сӱндӱрӱль- бути вимкненим, загашеним, згаснути *О, К*.
 сӱнӱк погаслий, згаслий, тьмянний, збляклий *СБ, О, К*.
 сӱнӱклӱк тьмянність, збляклість, блідість *О, К*.
 сӱрпет бесіда [*СЛ, СГ, СК*]; сӱрпет уй- знатися, мати справу [*СЛ*]; сӱрпет эт- бесідувати, гуляти [*СЛ*]; даймадым сӱрпетинин дадына я не виніс тону, змісту тих бесід [*СК*]; пор. себет, сӱбет.
 Сӱтӱр *прізв.*
 Сӱтӱр Хртоз свято Спаса, Христа Спасителя *Г*.
 спа- терти, молотити (зерно) *К*; пачавранен спа- витирати ганчіркою *К*; пор. сийпа-, сипа-, сӱйпа-, сӱпа-.

спап білизна Г; спаплары йайдыр- розвіщувати білизну Г; *пор.* эспап, эспап.

Спинжа *прізви.*

Спиридонов *прізви.*

спариш доручення [СК]; т'име спариш эттин ғонже д'ўлўнў? кому ти доручив свій нерозквітлий бутон? [СК].

спирт'е віник; *бот.* віники зелені, віниччя НКД; *пор.* сепирт'е, сибирт'е, сивирт'и, сипирт'е.

спонгос губка [Г].

срад'ель- траплятися, доводитися СГ; бизе срад'ележек айрылмаа нам доведеться розлучитися СГ.

срат'ель- траплятися, доводитися СБ, К; *див.* сыра т'ель.

сст вигук тсс, тихо О.

ставроз/ставрос хрест, хрестик; ставроз йаса- робити хрест (знак хреста), хрестити СМ; ставрос ол-/олун- бути розпнутим на хресті [Г/Кб].

Ставроз Воздвиження Чесного Хреста НБС; Ставроздан халған йылан змія, що лишилася після Воздвиження — про того, хто безнадійно запізнився НБС.

Ставиринов *прізви.*

Ставрунов *прізви.*

стакан склянка СБФ, К.

стамбух *див.* хамуш.

стан обійстя, маєток К; *див.* безистан.

Станбол Стамбул [СК].

старвоз хрест, хрестик М; *пор.* ставроз, ставрос.

Старно *прізви.*

старша страший, староста М.

стасиди церковна лава [Г].

Стати/Ефстафий ч.

стван вінець, вінок, вінчання Б, Г-СГ; стван ал- вінчатися Б, Г-СГ; стван алған ставрос вінчальний хрест Б; стван ол- вінчатися СЛ; стван хой- вінчати Б,

СЛ; ствана вар- іти до вінця СЛ; *пор.* истван, истэфан, стфан, стэфан, стэфанос, стэфен, ыстван.

стгий хоче П, СМ, У, СГ; *див.* стэ-стма пропасниці, малярія Г, СГС; стма чибин(и) малярійний комар Г; *пор.* ситме, сытма.

стмалан- захворіти на пропасницю, малярію, лихоманку К.

стмаландыр- *спон.* К.

стмаландырт- *спон.* К.

стмаландырыш- *сп.-вз.* К.

стмалат- *спон.* К.

стмалаш- захворіти на пропасницю, малярію, лихоманку разом, заразити один одного К.

стмалаштыр- *спон.* К.

стмалаштырт- *спон.* К.

стмалы хворий на пропасницю, малярію, лихоманку К.

стмалых захворювання на малярію, пропасницю, лихоманку К.

стне *дав. в. сл. ім.* ўст на ньому ВН, СЛ, НКД, СГС; буз стне на льоду ВН, СЛ; йип стне на нитку СГС; оон стне эди хара хумаш урба на ній була чорна шовкова сукня НКД; *пор.* сине IV, сна, сне, *див.* ўст.

стнен *вих. в. сл. ім.* ўст по ньому, з-над нього, понад ним ВН; стнен йўрий ходить по ньому ВН; биз стнен дэ т'итий снарядлар а над нами летять снаряди К; *пор.* снен, стэн, *див.* ўст.

сток-сток стук-стук Г.

стол стіл; стол őrтў скатерть; стол хой- накривати на стіл П.

стра СБ, СМ, стура СМ бритва; стра хайыш ремінь правити бритву СБ; *пор.* сутра, устра, устура.

Стрионов *прізви.*

стў *присв. форма сл. ім.* ўст верх чого-небудь; стўмўзге ший дэ йох эди у нас не було нічого, щоб одягти на себе ВН; стўмўзў

йувар буде нам прати *СГ*; адамнын стў зовнішність людини *Б*; софранын/софраан стў верх стола *Б/К*; холун стў *НМ*, *К*, элин стў *К* зворотний бік долоні; стў йалтрай зовні він сяе *П*; стў йылтрай, тўбў халтрай зовні блищить, а зі споду дрижить *К*; стў тэрлей тіло в нього пітніе *Б*; стўне над ним, над нього, на нього *ВН*; калата тутаі стэфен т'ийев стўне, нана да тутаі т'елин стне крещений батько тримае вінец над женихом, а хрещена мати — над нареченою *ВН*; двар стўне на стіну *ВН*; брычка стўне на возі *СБ*; стўн йув- прати чію білизну *СК*; стўн сув бле тўгер эдлер зверху поливали водою *СМ*; стўнў харап этти задрипав свій одяг *Б*; стўндэн зверху *О*; папий су стўндэн жойулан качки пропали з річки *У*; ♦ ахшам стў надвечір'я, надвечір *Б, К*; т'ельдим ахшам стў я прійшов надвечір *Б, К*; ахшам стў барый өзў ўйне надвечір доходить до своєї хати *СМ*; бир бириниздэн стў дўгўль ніхто з вас не є кращим — не переважить іншого *Б*; *пор.* стўн, сўт *П*, *див.* ўст.

стўн краций, ліпший *О, К*; ондан стўн болмағай щоб не був вищим за нього *СМ*; бу адам стўн өбүрүндэн ця людина є ліпшою за іншу *К.* *пор.* стў.

стўндэт'и верхній *СМ, К*; стўндэт'и урба верхня сорочка *К*.

стфаллы урба вінчальне плаття *НБЕ*.

стфан вінец *СБ-СМ*; стфан ал-*СБ-СМ*; стфан урба вінчальне плаття нареченої *СБ*; стфан хой-вінчати *СБ*; *пор.* истван, истэфан, стван, стэфан, стэфанос, стэфен, ыстван.

стгылялы мешканець Стили *СБ*.

стгых плесканий, сплесканий, похмурий, понурий *К*; *пор.* сыг-стэ- (стий; //стэй *Г, К*) хотіти, бажати, жадати, просити; стийлер хочуть *ВН*; өкмек стэдим халхтан я просила в людей хліба *ВН*; стэмий көрмеэ ону не хоче її шанувати, ненавидить її *Б*; не стэс — эпси дэ анда що хочеш, усе там є *СМ*; стэп алдыныз мы бир биринизни, стэмейип алдыныз мы? ви одружуєтеся за своїм бажанням чи не зі своєї волі? *Б*; стэп аша-істи з апетитом *У*; стэп йўрү- жебракувати *Г*; стэп эт- робити охоче *БТ*; стэсен уруп ольдўр хоч убий *Б*; *пор.* издэ-, здэ-, истэ-.

стэмебезлик небажання *Г*.

стэн *вих. в. присв. форми сл. ім.* ўст з чого-небудь зверху *Б*; мен мында стэн чыхамам я звідси не виберуся, не злізу *Б*; *пор.* снен, стнен, *див.* ўст.

стэн-бути бажаним, жаданим *О, К*.

стэниль-бути бажаним, жаданим *О, К*.

стэсе хоча б *ВН*; стэсе хыз бала босун, стэсе эр бала босун хоч дівчинка, хоч хлопчик *СМ*; стэсе ўч ай т'ечсин хоч би й три місяці минуло *Б*.

стэт-вимагати через когось *О, К*.

стэттир- *спон. О, К*.

стэфан *СМ, М, СК*, стэфанос (-зу) [*Г, М*], стэфен *ВН* 1. вінец; стэфан/стэфан ал-вінчатися *О/ВН*; стэфанға бар-т'ет- *СМ*, стэфана вар-т'ит- *М, СК* іти до вінця; папаз хойай стэфен оларға піп іх вінчае *ВН*; стэфанос эт-вінчати [*М*]. 2. законний чоловік, дружина, обвінчани у церкві [*Г*]; беним татлы стэфанозум мій милий чоловіче, дружино [*Г*]; *пор.* истван, истэфан, стван, стфан, ыстван.

ст'емле стілець *СБ*, ст'емне лава, ослін, стілець, табуретка *П, НМ*; узун ст'емне лава *НМ*; *пор.* іскемни, скаме, сками, скамли, скамне, скемне.

ст'емчек стручок *НМ*; *пор.* чемчек.

су 1. вода; су дәрмени водяний млин *СЛ*; су ич-пити воду *СМ*; су йолчу шукач води *[Г]*; сулар калсын хай зійде вода *[М]*; су стий хоче води *СМ*; су чек-діставати воду *СК*; су чине у воду *СМ*; суға бар-*СБ, СМ, СМ*, суйа вар-*Г* іти по воду; су ол-промокнути *Г*; айазма суйу свята, свячена вода *СК*; кӧтәрий атай о суйу вихлюпеуе ту воду *Г*; ахан су протічна вода *ВН*; йағ суйу скологини *Г, К*; салхым/салхын су *СБЧ/П* прохолодна вода; татлы су добра вода *СЛ*; ташхан су билен т'етсин нехай пропаде разом з паводком *СБЧ*; чӱрген су протухла вода *ВН*; суға альш т'етий, сусуз хайтый т'етирий повівши по воду, приведе без води *СБФ*. 2. річка *СБ, СЛ, К*; су т'енары берег річки *СБ*; суға артын тайаған — судан ӧзӱн айаған уперся задом у річку, а сам боїтьса води *СБА*.

суағар водостік, водогін *НМ*; *пор.* суағар, сувахар.

суайлянч вир *К*.

суал запитання *Г*; суал эт-запитувати *Г*; *пор.* сивал, сувал.

суана русалка *К*; *пор.* сувана.

субаха водяна жаба *К*.

субостан бот. тиква *СЛ*.

сув 1. вода *ВН, П, СМ, Б, СГС*; сув бле т'етсин нехай піде за водою — пропаде *П*; сувға бар-іти по воду *СМ, Б*; сува варып сувсуз д'елен пішовши по воду, прийшов без води *СГ*; сув тәрмен водяний млин *О*; сув чек-діставати воду *Б, У*; салхын сув

прохолодна вода *П*; эд'илий ичмед'е сувну нахиляється попити води *СМ*. 2. водойма, річка *ВН, СМ*; сув тӱбӱ дно річки *СМ*; дашан сув бурхлива річка *СБ*; сувун о йанна по той бік річки *У*; т'ечий сувну перепливає річку *У*; Ахменчигин суву річка Ахменчик *[ВН]*. 3. сік *О*; йӱзӱм сув виноградний сік *О*.

сув-охладжуватися, вистигати *О, Б, К, СГС*; *пор.* сов-, сову-, суву-.

сувағар водостік, водогін *П*; джерело *НМ*; *пор.* суағар, сувахар. сувағач коромисло *О*.

сувал запитання *СБ*; сувал әйле-ставити запитання *[Г]*; сувал эт-запитувати *[Г]*; *пор.* сивал, суал.

сувалчан дощовий черв'як *СМ*; *пор.* свалчан, сывалчан.

суван на воді, без дріжджів, пісний *ВН, СБ, СМ, БТ, СЛ, К*; неситний *О*; суван амур прісне тісто *СЛ, К*; суван аш пісна юшка, нескоромна їжа *СБ, ВН*; *пор.* сван.

сувана русалка *О*; *пор.* суана.

суванлых пісна пора, час посту *О*. сувар водопій *О, СГС*.

сувар-поливати водою, зрошувати, обливати, напувати; мал сувар-напувати худобу *Г*; тәмиз сувар-святити водою *Г*; *пор.* свар-.

суварт-спон. *СБ, О*.

сувартыр-спон. *О*.

суварыл-зрошуватися, поливатися, бути напоюваним *О, У, К*. суват водопій *СБ-У, СГ, М*; манха манханы суватха табай гундосий гундосого знайде на водопої *СБА*; *пор.* сват.

сувахар потік *СГ*; буйӱк сув ахар великий потік *СГ*; *пор.* суағар, сувағар.

сувбаха водяна жаба *О*.

суббашы джерело, витоки *О*.
 сувдур- студити *О*.
 сувдурт- спон. *О*.
 сувжу водовоз *О*.
 сувйылан вуж *О*; пор. суйылан.
 сувла- змочувати, зволожувати *О*.
 сувлан- зволожуватися, змочува-
 тися *О*; кӱзлери сувланды йо-
 го очі стали вологими *О*.
 сувлат- мочити, зволожувати *О*.
 сувлатгыр- спон. *О*.
 сувлаш- сп.-вз. *О*.
 сувлу пісний, на воді, соковитий
О, СЛ, водянистий СГС.
 сувлулх вологість *О*.
 сувма-сув промоклий наскрізь *О*.
 сувса- спрагнути, хотіти пити *О*.
 сувсав спрага *О*.
 сувсалы спраглий *О*.
 сувсалых спрага, спраглисть *О*.
 сувсан- спрагнути, прагнути пити,
 потерпати від спраги *О*.
 сувсант- викликати спрагу, зму-
 сити страждати від спраги *О*.
 сувсат- викликати спрагу *О*.
 сувсатгыр- спон. *О*.
 сувсуз без води *П*; сувсуз чӱльер
 безводний степ *О*.
 сувсузлх безводдя *О*.
 сувсун спрага *О*.
 сувсыйыр буйвол *О*.
 сувтӱгирмен водяний млин *О*.
 суву- охолоджуватися, вистига-
 ти, охолоняти *Б, СЛ, К, СК*;
 пор. сов-, сову-, сув-.
 сувул таємно, непомітно, ниш-
 ком, обережно *СБ*; сувул т'ет-
 тим андан я пішла звідти непо-
 мітно *СБФ*.
 сувул- випрочуватися, звиватися,
 вислизати, вириватися, виска-
 кувати, утікати *О*.
 сувун- охолоняти, охолоджува-
 тися, вистигати *СБ, О*.
 сувур- віяти *ВН, СБ, П, О*; кури-
 ти, здіймати куряву *П*; суворуй
 ачай пердӱлери вона рвучко
 розкриває завіси *СЛ*.

суворлуш- підхоплюватися разом
СЛ; суворлушуп кӱпеклер ми-
 ний бири бирне собаки разом
 наскакують один на одного *СЛ*.
 сувурт- спон. *О*.
 суворул- віятися, звиватися, бути
 віяним *О*.
 суворулт- спон. *О*.
 суворуш- віяти разом *О*.
 сувут- охолоджувати, студити, да-
 вати охолонути, віднаджувати
СБ, О, Б, СЛ, К.
 сувуттур- спон. *О, К*.
 сувух холод, холодний, холодно
ВН, СБ, СМ-СГС; сувух ал- за-
 студжуватися *К*; сувухлар холо-
 ди *ВН, К*; кӱч сувух дуже холодно
У; сувух ханлы холоднокров-
 ний, незворушний, байдужий
О, К; сувух чыхары надворі хо-
 лодно *У*; пор. совух, суух; див.
 суп-сувух.
 сувухалых застуда *СБФ*.
 сувухлан- охолоджуватися, хо-
 лодніпати, застуджуватися *ВН,*
СБ, О, К.
 сувухланмах застуда *СБФ, СГС*;
 арпачых чыхты сувухланмах-
 тан від застуди вискочив ячмі-
 нець *СБФ*.
 сувухлат- охолоджувати, засту-
 джувати *О, К*.
 сувухлатгыр- спон. *О, К*.
 сувухлаш- охолоджуватися, за-
 студжуватися *О, К*.
 сувухлаштыр- спон. *О, К*.
 сувухлхх холод, холодні часи, хо-
 лоднеца, мороз *СБ, О, К*.
 сувухханлых холоднокровність,
 байдужість *О, К*.
 сувуш- охолоджуватися одне до
 одного, байдужіти *О, К*.
 сувчух водичка *ВН*.
 сувжух тельбухи; ковбаса (кінська)
СК; ◇ сувжух т'ибик сых густе,
 як тельбухи (про гілки) *К*; пор.
 сыжых.
 суйылан вуж *К*; пор. сувйылан.

суқырса водяна крися *К*.
сула сула *НМ, Г*; сула балых риба сула *НМ, Г*.
султан султан, цар, цариця, князь; султан Валитуллах [*Г*], султан Панайа цариця Богородиця [*Г*]; султаным мій князю *Г*; эвленин-жез — бининин султаны, эвлениген сон — биринин султаны, айырылган сон — дўняан масхарасы поки не женився — князь для тисячі, як женився — князь для однієї, а як розвівся — ганьба на весь світ *СЛ*.
сулу водянистий *СБФ, К*.
сулух водянисте місце, багато води, повідь *К*.
сума обличчя, зовнішність, зовнішній вигляд *НБЕ, [У]*; биз экимиз бир бойда, бир дэ сумада ми обое одного зросту, однакові й на обличчя [*У*]; *пор. сына, сына, див. бет-сума*.
сумаки порфир [*Г*]; сумаки дирек порфиrowий стовп [*Г*]; сумаки мермер порфиrowий мармур [*Г*].
сумарла-наказувати, доручати *Б, [М]*; *пор. ситар, ситар, ситар*.
сун-пропонувати [*Г*].
сундух скриня *СБ*; *див. сандух, сандых*.
суңхарис *див. суңхарис*.
суңхарис прощення [*М*]; суңхарис (=суңхарис) ол-просити прощення, вибачення, перепрошувати [*М*]; суңхарис эт-прощати [*М*]; *пор. синхарис, соңхарис*.
суот, суоту осока *СЛ, К*.
суп-сувух зовсім холодний *О, К*; *див. сувух*.
супу ряджений, вертепник *НМ*.
Супу *прізви*.
сурайли глек для води із вузькою шийкою *Г*.
сурат обличчя *П, Б, Г, СЛ, СГ, СК*; сурат йазулу з писаним обличчям *СБ*; сурат чыхар-фото-

графувати *Г*; *пор. суретчи, сурет*.
суратлы ставний, гарний *БТ*.
суретчи фотограф, портретист; фізіономіст *К*; *пор. сурат, сурет*.
сурка цурка — кругла або чотиригранна — тоді на гранях вирізуються цифри 0, 6, 9, 12; гра в цурки — розігравач намагається вибити цурку з города якомога далі й набирає очки залежно від того, яким боком угору впаде цурка; інші ловлять, і той, хто спіймає, заміноє розігравача; якщо не спіймають, то найближчий намагається вкинути цурку в город *К*.
сурла морда, сурло *О*.
сурумбу *бот. васильки, базилік* — кладуть до фаршу як прянощі *НБЕ*.
сурух жердина, вудлице, жердка *СБ*, ручка ковальського міха *К*; хармах сырых вудлице *О*; *пор. сырых*.
сус бол-замовкати *О*.
сус-мовчати *О, Г, К, СГ*.
суса-спрагнути; сусап т'ельдим — су ичтим бал чанахтан я прийшов спраглий — випив води з миски від меду *К*; сусайып д'ельдим — бир рахы вер я прийшов спраглий — дай горілки [*Г*].
сусамах спрага *СБ, К*.
сусан-спрагнути, схотіти пити *К*.
сусана I *бот. молочай СЛ, СГ*.
сусана II *ент. сонечко Г*.
сусандыр-спон. *К*.
сусандырт-спон. *К*.
Сусанна *ж*.
сусат-викликати спрагу *СБ, К*.
сусаттыр-спон. *К*.
суслан-ставати мовчазним, хмуритися, похмурніти *О, К*.
суслат-змусити замовкнути, заспокоїти *О, К*.
суслу мовчазний *О, К*.

Сусуғуров *прі́зв.*; *пор.* сусығыр. сусуз без води *СБ*; суға барып сусуз хайтый пішовши по воду, повертається без води *СБЧ*. сусузлух (-ғу) безводдя *К, М*. сустур- змусити мовчати *О, К*. сустурт- *спон.* *О, К*. сустурул- бути змушеним замовкнути *О, К*. сустурулт- *спон.* *О, К*. сусығыр буйвол *Г*. сута майстер, пічник *К*; *пор.* уста, устаз. суталых майстерність *К*. суташйан водовоз *К*. суташйанных водовозництво *К*. сутра бритва *К*; сутра хутусу футляр для бритви *К*; сутра хуша (-ғы) ремінь правити бритву *К*; *пор.* стра, стура, устра, устура. суух холод *ВН*; суухлар холоди *ВН*; *пор.* совух, сувух; *див.* суп-сувух. суфат лик, вид, обрис, обличчя [*Г, М*]; йўзўнўн суфаты харарды обличчя його почорніло [*Г*]. суфра низький круглий обідній стіл *ВН-П, СК, [Кб.]*; суфра башына кōзици ач, коп лафлама — халыс ач за столом будь пильним, багато не балакай — лишися голодним *СБЧ*; биз суфра башына коп дўгўль: тайфа-хоранда, сой-соп, харт-хурт, бала-чала, хонушу-холум, т'ельген-т'еткен — ашав сорма, лаф сат, кўль за столом нас небагато: сiм'я й родина, родичи й свояки, стари й пристаркуватi, дiти й дiтлахи, сусiди й сусiдки, мандрiвнi й перехожi — їсти не питай, гомони, смiйся *СБЧ*; суфра хой- накривати слiл *ВН*; суфра хойул- бути накритим, накриватися — про стiл *П*; суфра хур- накривати стiл *П, СК*; суфраға отур- сiдати до столу *П*; зенгинниң суфрасы ашай — та-

шай, ғарип сычан кōзўне сепмеге ун тапмай стiл у багатого — що не їсть, а все через край, а бiдний не знайде борошна сипнути мишцi в око *СБЧ*; *пор.* софра.

сухлан- захоплюватися, спокушатися, дивуватися, чудуватися, милуватися, пристрасно хотіти, жадати, прагнути *СБ, Б-СК*; заздрити *НБЄ, СГС*; мен она бек сухланныйм я дуже їй заздрю *СГС*; *пор.* сохлан-.

сухландыр- викликати бажання, потяг, спокушати *О, К*.

сухландырт- захоплювати, викликати заздрість *О, К*.

сухланч заздрість *НБЄ*.

сухланлы вартий захоплення, заздрості, завидний *СБФ, К*.

суч вина, провинна, помилка, похибка; сучуң йох твоеї провини немає *СБ*; суч бойна ал- брати вину на себе *О, К*; суч бол- ол- бути винним *О/К*; суч айле- завинити [*Г*]; суч эт- завинити, припуститися помилки *О, [Г], К*.

сучичеги, сучичеи, сучичек (-ги) віспа, вітрянка *СЛ*; *пор.* чичек.

сучла- звинувачувати; карати; рызсыз кишид'е бир ший дэ этамаз, тэк сучлама т'ерек безчесній людині нічого не вдієш, тільки треба карати *НМ*.

сучлат- звинувачувати, карати *О, Б, К*.

сучлаттыр- *спон.* *О, К*.

сучлаш- завинити разом, бути винним один перед другим *О*. сучлаштыр- *спон.* *О, К*.

сучлу винний; эм сучлу, эм кўчлў і винний, і сильний *СБЧ*.

сучлух винність, становище винного *О, К*.

сучлухсуз невинність, безневинність *О, К*.

сучсуз безвинний, невинний.

сучсузлук (-ғу) безвинність, невинність *К, М*.

сү- любити, кохати *СБ*; *пор. сев-, сүй- I*.

сүгильли, сүгүльли коханий *СБ*; башым, айлян, көзүм, байлян, сүгильли хызым, маңа айлян хай голова крутиться, хай очі будуть зав'язані, кохана дівчино, повернися до мене *СБЧ*.

сүгүт верба [*СК*]; сүгүт йапрачығы бойа бек тутар вербові листочки добре зберігають колір [*СК*].

сүз- (сүзей, сүзий) цідити; наливати, розливати; долу сүз-, рахы сүз- розливати горілку, частувати горілкою *Б*; електән сүз- цідити через сито *К*; ◇ эла көзлер сүзе-сүзе карі очі мліють, примружуються від знемоги *СЛ*.

сүзгүч цідило, цідилко, цідильник, друшляк *СБ, СМ, Б, К*.

сүздүр- дати процідити *О, К*.

сүздүрт- змусити цідити *СБ, О, К*. сүзме проціджений *О*; цідило, цідильник *ВН*.

сүзүк проціджений, прозорий *К, О*.

сүзүль- (сүзлүй) бути процідженим, цідитися, витікати *ВН, П, У, К*; гөзүм сүзүльдү мої очі розімліли *У*; эла гөзлерин сүзүльдү твої карі очі розімліли *СК*.

сүзүльт- спон. *О, К*.

сүй- I (сүйер, сүйий, сүйей) любити, кохати *ВН-П*; сүй сени сүйгенни кохай того, хто тебе кохає *СБФ*; сүйейлер бир бирин вони кохають одне одного *П*; *пор. сев-, сүй-*.

сүй- II різати *Б, К*.

сүйев підпора *О, К*.

сүйек (-ғи) кістка *ВН, СБ, СМ, Б, СЛ*; арха сүйек хребет *СБ*; баш сүйек череп *НМ*; бойун сүйек-

лер шийні хребці *О*; жан сүйек грудна кістка *К*.

сүйекли костистий, кістлявий *О*. сүйель бородавка *Г, К, СГ*.

сүйель- спиратися *О*; тайахна сүйель- спиратися на ціпок, на палицю *О*.

сүйельд'ен *див. көпексүйельд'ен*. сүйельлен- укритися бородавками *К*.

сүйельлендир- допустити появу бородавок *К*.

сүйем I п'ядь — відстань між розтягнутими кінцями великого і вказівного пальців *К*.

сүйем II: сүйем/сийа хан төк- проливати чорну кров *ВН*.

сүйемле- міряти п'ядями *К*.

сүйемлен- вимірюватися п'ядями *К*.

сүйемлет- вимірювати п'ядями *К*.

сүйемли довжиною з п'ядь *К*; беш сүйемли п'ять п'ядей удовжки *К*.

сүйечик кісточка *СБ*; *див. сүйек*. сүйеме міль *СБ*; *пор. сүме*.

сүйүвчү коханець *СБФ*.

сүйүль- бути коханим *СБ, [СМ]*. сүйүмлү коханий, любий, милий *СБ, О*.

сүйүмлүк кохання *НБЕ*.

сүйүмсүз нелюбий, немилый *НБЕ, О*.

сүйүн- радіти *ВН, П, СМ*; *пор. севин-*.

сүйүндүр- тішити, утішати, радувати *СМ*.

сүйүндүрт- спон. *О*.

сүйүндүртгүр- спон. *О*.

сүйүнемклик радісний стан, захоплення, натхнення *О*.

сүйүнт- радувати *О*.

сүйүнүш- радіти разом *О*.

сүйүнч радість, утіха *СМ*; радісна звістка *О*.

сүйүнчлү радісний *О*.

сүйүнч-хуванч велика радість *ВН*.

сүйүш кохання, пристрасть *СБ*.
 сүйүш- кохати одне одного *ВН*,
СБ; сүйүший бир олан хыз би-
 лен один хлопец і одна дівчи-
 на покохали одне одного *ВН*.
 сүкүлү льон *СБ*, *О*; *пор.* скүлү.
 Сүкүлүкөт *прізви.*
 сүкүлүлү з льоном *О*.
 сүкүр- сякатися *О*.
 сүкүрт- *спон. О*.
 сүкүртүр- *спон. О*.
 сүлүк п'явка *СБ*, *О*, *К*; слимак
СМ.
 сүме міль *СБ*, *О*; *пор.* сүйме.
 сүмек куделя, пучок *О*.
 сүмрүк соплі [*Г*]; *пор.* сөмүрүк.
 сүм-сүр зовсім сірий [*Б*]; *сычан-*
нарын сүм-сүрү дә көзме топрах
савуруй найсіріша з мишей ки-
*дає землю мені в очі [*Б*]; көрал-*
мадым шу т'афир(н)ин сүм-сүр
суратын я не зміг розглядіти
зовсім сіре (в борошні) облич-
*чя цього невірною [*Б*].*
 сүмүр- сякатися *К*; бурун сүмүр-
 всякати нося *К*.
 сүмүрдүр- допомогти всякати-
 ся, всякати *К*.
 сүмүрт- *спон. К*.
 сүмүртүрт- *спон. К*.
 сүмүрүк соплі *К*; *пор.* сөмүрүк.
 сүмүрүклү сопливий *К*.
 сүнгү спис, піка, дротик, стріла,
 багнет, шпага *О*, *Г*, *СЛ*, *СГ*.
 сүнгүле- заколоти багнетом *О*.
 сүнгүлеш- битися на багнетах *О*.
 сүнгүлештир- *спон. О*.
 сүнгүлү з багнетом *О*.
 сүр сірий, попелястий [*Б*]; *див.*
 сүм-сүр.
 сүр- (сүрей *Б*, сүрий *Г*, *К*, сүрүй
СБ) тягти, волочити, гнати; ора-
 ти землю; проводити; бу ший
 чох заман сүрдү тяглося це дуж-
 е довго *Г*; сүре-сүре хызлар д'е-
 лир бахмайа підходять все нові
 й нові дівчата подивитися [*СК*];
 ардына сүр- відкидати назад

СК; зевх/сефа сүр- *див.* зевх, се-
 фа; йер сүр- орати землю; йүз-
 лен сүр- *див.* йүз *І*; күн сүр- про-
 водити дні *СК*; сабан сүр- ора-
 ти поле.
 сүргүн вигнанець [*Г*]; сүргүн ол-
 бути вигнаним [*Г*]; сүргүн эт- ви-
 ганяти [*Г*].
 сүрдүр- *спон. О*, *К*.
 сүрдүрт- *спон. О*, *К*.
 сүрд'еле- волочити *СМ*.
 сүрев оранка, волочиння *О*.
 сүрекле- волочити [*Г*]; *пор.* сүр-
 йекле-
 сүреклен- волочитися [*Г*]; *хур-*
сағың сүрекленип кезесин пов-
*затимеш на своєму череві [*Г*].*
 сүрет обличчя, зовнішність, кар-
 тина, зображення, образ, пор-
 трет, фотокартка *О*, *СЛ*, *К*, *СГС*,
СК; сүрет йаз- малювати порт-
 рет, картину *О*, *К*; йаз(ы)лы/йа-
 зылымыш сүрет *К/СК* писане
 обличчя; *пор.* сурат, суретчи.
 сүретле- робити портрет, фотогра-
 фувати *О*.
 сүретлен- фотографуватися *О*.
 сүретлет- змусити фотографува-
 ти *О*.
 сүретли ілюстрований, з малон-
 ками *О*.
 сүретсиз негарний, потворний *О*.
 сүрйе- тягти, волочити *СМ*, *К*;
 сүрйеп чыхар витягати воло-
 ком *К*; *пор.* сүрке-, сүрт'е-
 сүрйев волочиння *О*, *К*.
 сүрйекле- тягти по землі, волочи-
 ти *О*.
 сүрйеле- волочити, тягати воло-
 ком у різні боки *О*, *К*.
 сүрйелен- волочитися *О*, *К*.
 сүрйелег- *спон. О*.
 сүрйель- волочитися *О*.
 сүрйет- примушувати тягти на
 собі, волочити *О*, *СЛ*, *К*.
 сүрйетиль- волочитися, бути во-
 лоченим *О*, *К*.
 сүрйеттир- *спон. О*, *К*.

сӱрйеш-насилу пересуватися, ледве волочитися *О, К*; розтягати разом *К*.

сӱрйештир- *спон. О, К*.

сӱрйӱ гострий, колючий; гостряк, шпичак, остеохондроз *О*; сӱрйӱ тухум рід "гостроносих" комах *НМ*; сӱрйӱ чыхсын тизце що у тебе в колінах вискочили шипи *У*.

сӱрйӱ- тягти *ВН*; дорт ат сӱрйер эди арабаны четверо коней тягли воза *ВН*.

сӱрйӱлен- гострити, загострюватися *О*.

сӱрйӱлет- гострити, робити гостроносим *О*.

сӱрйӱчибин комар *НМ*; *пор. сӱрӱчибин*.

сӱрке- тягати, волочити *СБ*; *пор. сӱрйе- сӱрт'е-*

сӱркелен- тягатися, волочитися, шастати, швендяти *СБ*.

сӱрме I засув, засувка *СБ*; шухляда *СБ*.

сӱрме II сурма, фарба для вій *Г*; сӱрмелер чекильмиш эла кӱзӱне твої карі очі підведено сурмою *Г*.

сӱрмели підведений, підмальований *У*; гӱзельлери сӱрмели їхні красуні підмальовані *У*.

сӱрт (сӱртий) терти, витирати, натирати, мазати, вимазувати *СБ, СМ, Б, Г, К*; сабуннен сӱрт- намилувати, натирати милом *К*.

сӱртӱв витирання *О, К*.

сӱртӱк витертий, обтертий *О, К*.

сӱртӱль- бути тертим, витертим, витиратися, обтиратися, стиратися, зітертися *СБ, О, К*.

сӱртӱльт- *спон. О, К*.

сӱртӱмлӱ витертий *СБ, К*.

сӱртӱн- тертися, витиратися, намазуватися *О, К*.

сӱртӱндӱр- терти *К*.

сӱртӱнт- *спон. О, К*.

сӱртӱш- *сп.-вз. О, К*.

сӱртӱшт- *спон. О, К*.

сӱртӱштӱр- *спон. О, К*.

сӱртӱштӱрт- *спон. О, К*.

сӱрт'е- тягти, волочити *О*; *пор. сӱрйе-, сӱрке-*

сӱрт'еле- тягати, волочити *О*.

сӱрт'елет- змусити тягати, волочити *О*.

сӱрт'елеттир- *спон. О*.

сӱрт'ет- *спон. О*.

сӱрӱ 1. череда, табун, гурт *Г-К*; сычан сӱрӱсӱ згряя мишей *Г*; сӱрӱ-сӱрӱ хызлар т'елир бахмайя дівчата підходять групами подивитися *СЛ*. 2. намолот; сӱрӱ алвибирати намолот *ВН*.

сӱрӱчибин комар *О*; *пор. сӱрйӱчибин*.

сӱрӱкле- волочити, тягати *СЛ*.

сӱрӱклен- повзати *Г*; сӱрӱкленип т'ель- приповзати, підповзати *Г*; айахларне сӱрӱкленип т'ет- поповзти навкарачках *Б*; йӱзӱ хойун сӱрӱклений повзати, дістачи землі лицем і грудьми *Г*.

сӱрӱлӱ зораний *О, СЛ*.

сӱрӱль- бути вигнаним *[П]*; бути ораним, оратися *СБ, П, О, К*; сӱрӱльген зан зоране поле *ВН*; йер сӱрӱльмез эди земля не була поорана *СМ*.

сӱрӱльт- *спон. О, К*.

сӱрӱн- (сӱрнӱй) спотикатися, зашпортуватися *СБ, СМ, Г-СГ, СК*; тырнаым сӱрӱнӱп урулған я спіткнувсь і забив ніготь *Г*.

сӱрӱндӱр- дати спіткнутися *СГ*.

сӱрӱндӱрт- *спон. О, К*.

сӱрӱндӱртӱр- *спон. О, К*.

сӱрӱнт- *спон. О, К*.

сӱрӱнӱш- спіткнутися разом *О, К*.

сӱрӱш- орати разом *О, К*.

сӱт I молоко; ах сӱтӱн, ах анем, элал эт бана ой мамо, прости мені твоє святе молоко *Г, СК*; ачид'ен, екшид'ен сӱт *СМ, Б*, майғуш сӱт, екши сӱт *К* кисле молоко, кисляк; сӱт энди йу-

- тулған молоко вже скисло й сіло *К*; сўт даа йутулмаан молоко ще не сіло *К*; сўт эқшимеэ башлаған молоко почало скисати *К*; сўт эқшип тохтаған молоко скисло й сіло *К*; сўт тиш молочний зуб *О*; сўт т'есиль-припинятися молоку *К*; сўт т'есими відлучення немовляти від грудного молока *О*.
- сўт II (сўтү) *фонет. варіант сл. ім.* ўст верх чого-небудь, поверхня, верхня частина; сўттэн зверху *СГ*; сўтлери йара вони укріті ранами *СК*; сўтлерне бир талай фишне эди на ньому було багато вишень *У*; сўтме на мені *К*; сўтмү хум басты мене накрив пісок *Б*; сўтне зверху, на ньому *СМ, СЛ*; сўтне օртүм татар т'ирамит зверху я укрив татарською черепицею *П*; хашыный йабан сўтне чухається на чужому *П*; сўтне чыхты випало зверху *СМ*; о тэрэк сўтне на тому дереві *СМ*; дэрийанын сўтне буз на річці крига *Б*; он йылын сўтне т'елий бу эриф на кінець десятого року приходить цей чоловік *У*; дирек сўтне фишне-лер ал-хырмызы пишерлер вишні на дереві яскраво-червоні, визрівають *Г*; он чувал боғдай хойду сўтне поклав зверху десять чувалів пшениці *Г*; буз сўтне на льоду *СЛ*; хырайсы таш сўтне розбиваеш на камені *К*; баштан собаын сўтүндэ йа-тыйдых раніше ми лягали на печі *М*; сўтүндэн йығылдым я упав через нього *ВН*; буз сўтүндэн по льоду *ВН*; *пор. стў.*
- сўт-бийаз молочно-білий *О, К*.
сўтле-приправляти молоком *О, К*.
сўтлед'ен *бот. молочай О*; *пор. зифтлед'ен, көпексўйельд'ен, көпексўт'ельд'ен, сўйельд'ен, сўт'ўльд'ен.*
- сўтлен-бути приправленим молоком *О, К*.
сўтлешлер молочні брати, сестри *О*.
сўтли молочний, з молоком *СБ*; օльген сыйыр сўтли болий померла корова вважається молочною *СБЧ*.
сўтлү молочний, з молоком; сўтлү аш молочний кисіль, молочний суп *СБ, Г, К*; օлен сығыр сўтлү олуй померла корова вважається молочною *СГ*; сыйырлар сўтлү босын хай ваші корови будуть молочними *СБЧ*.
сўтлүк I посуд для молока, дійниця *О, К*.
сўтлүк II наволочка *К*; *див. сўт II*.
сўтне *див. сўт II*.
сўтнен *див. сўт II*.
сўтүндэт'и верхній *СМ*.
сўтэльмач бизимчасна точно понашому *НМ*.
сўт'ўльд'ен *бот. молочай У, Г*; *пор. зифтлед'ен, көпексўйельд'ен, көпексўт'ельд'ен, сўйельд'ен, сўтлед'ен.*
сўфет обличчя *ВН*; *пор. сыпат, сыфат*.
сўфтэ перше, раніше, спочатку, перший, передній *ВН, П, Б-СГ*; сўфтэ օльмеэ чареси бар він може померти раніше *П*; т'им сўфтэ хағап алый ао օкмекни — качай хто першим ухопить той хліб — тікає *СМ*; мен сўфтэ этэрим, сен сора спочатку зроблю я, а ти потім *К*; сўфтэдэн спершу, спочатку *ВН, Б, СК*; сўфтэдэн тўшўн спершу подумай *Б*; *пор. зўфтэ, сифтэ*.
сўфтэлен-ставати першим, ви-переджати *К*.
сўфтэлендир-пропускати вперед, попереду себе *К*.
сўфтэлендирт-*спон. К*.
сўфтэлет-поставити попереду *К*.

сүфтэлеттир- спон. К.
 сүфтэлеш- висуватися наперед разом К.
 сүфтэлештир- спон. К.
 сүфтэлештирт- спон. К.
 сүфтэлик призначений для початку, становище переднього, аванс К.
 сүфтэнд'и БТ, сүфтэнт'и П, Б, К перший; сүфтэнт'и т'ерет першого разу П.
 сүфтэт'и перший ВН, Г-СГ; сүфтэт'и йыл перший рік Г; пек сүфтэт'и лаф стародавнє слово СЛ, схолио [Г], схолиос [М] школа; пор. сколиос, сколя.
 сывалчан черв'як О; пор. свалчан, сувалчан.
 сывыр- розпускати панчохо, тканину, розмотувати клубок К.
 сывырт- спон. К.
 сывырыл- пас. К.
 сывырылт- спон. К.
 сывырын- зв. К.
 сывырындыр- спон. К.
 сывырынт- спон. К.
 сывырынтыр- спон. К.
 сывырынтырт- спон. К.
 сывырых розпущений К.
 сывырыхлых призначений для розпускання К.
 сывырыш- сп.-вз. К.
 сывырыштыр- спон. К.
 сывырыштырт- спон. К.
 сыг- (сығай) влазити, уміщуватися, налазити Г, СГ, М; анд'иин йүзүгү анд'ине сығай, о оон харырысы олуй, она эвлений чия обручка котрій налізе, того жінкою вона й буде, на ній жениться СГ; бир йере сығаймайым не можу вгамувати Г; пор. сый-
 сығар цигарка СБ, К, М; сығар ич- СБ, К, сығар чек- К-М палити цигарки.
 сығдыр- уміщувати Г; не хадар чареси вар сығдырмаа скільки можна вмістити Г.

сығын- укриватися, знаходити притулок, рятуватися О, [Г].
 сығындыр- уміщувати, вселяти О.
 сығынт- спон. О.
 сығынч притулок, сховище О.
 сығыр корова ВН, Б, Г-СК; сығыр бох коров'ячий кізак Г; сығыр йағы вершкове масло Г; пор. сийир I, сийыр, сыйыр.
 сығырбаш налигач для корови К.
 сығырсаған доярка СГС.
 сығырхурйуғу бот. ведмеже вухо, дивина ведмежа, царська свічка, коров'як Г, БК.
 сығырчых шпак СМ, Г, СЛ, СГ; пор. сийирчых, сызғырчых.
 сығыш- втискуватися, насилу поміщатися О.
 сыдыр- здирати, грабувати СБ-СМ, У-СГ, СК; тэри сыдыр- здирати шкуру, обдирати шкіру Г; т'есип сыдыр- зризати У; пор. сийыр-, сыр-
 сыдырғы завжди, постійно, постійний, вічний Г-СГ, СК; сыдырғы т'еий приходить постійно Г; сыдырғы да завжди К; о сыдырғы да йалан сөлий эт'ен він завжди бреше СГ.
 сыдырғылых назавжди, призначений навіки К, СГ.
 сыдырт- спон. СБ, О, К.
 сыдырыл- обдиратися, облазити, злазити, бути зідраним, обідраним СБ, О, Б, Г, К.
 сыдырылдыр- спон. К.
 сыдырылдырт- спон. К.
 сыдырылдырттыр- спон. К.
 сыдырыш- вз. К.
 сыдырыштыр- спон. К.
 сыдырыштырт- спон. К.
 сыжажых гаряченький, тепленький ВН, К; див. сыжах.
 сыжак теплий, гарячий [М]; бираз сыжаклар олсун хай стане трохи тепліше [М]; пор. сыжах.
 сыжаклых (-ғы) теплота, тепло, завзяття [М].

сыжрах (-ғы) гарячий, теплий; гаряче, тепло; спека; хойайсы сыжаға ставиш у гаряче місце *К*; сыжағна у спеку *СК*; сыжрах өкмек гарячий хліб *НКД*; сыжрах тут- тримати тепло *СЛ*; сыжрах халх палкий народ *СМ*; сыжрах шапка тепла шапка *СМ*; сыжрах ший теплі речі *ВН*; гүнеш сыжағы д'ирмесин щоб не заходив жар від сонця *СК*; күнешің сыжағындан йанар иди він знемагав від спеки на сонці [*Г*]; собанын сыжағына коло гарячої печі *Б*; *пор.* сыжак.

сыжыхлан- грітися, нагріватися, теплішати, тепліти *О, К, СГС*.

сыжахлат- нагрівати, утеплювати *О, К*.

сыжахлаш- гріти один одного *О, К*.

сыжыхлаштыр- *спон. О, К*.

сыжахлы гарячий *СГ*; сыжахлы-салхынны теплуватий *СГ*.

сыжахлых тепло, теплота, спека, тепла пора *О, У, К*.

сыжачых тепленький *О*.

сыжыр- ковзати, послизнутися *СМ, К*.

сыжырт- змусити ковзати, послизнутися *СМ, К*.

сыжырттыр- *спон. СМ, К*.

сыжыртыр- *спон. СМ, К*.

сыжых кишка, нутроші, тельбухи *О*; *пор.* сужух.

сыз- (сызай) 1. проводить лінію, риску, креслити *СБ*. 2. нити, боліти *Б*. 3. сочитися, точитися, стікати *О, К*.

сыза канава, канавка *Г*.

сызах смуга *О*.

сызахлы смугастий *О*.

сызыр- 1. прожирати *СБФ*. 2. свистіти, сичати *ВН, СБ, СМ, БТ, У, К, СГС*

сызыравух свисток, пищик *К*.

сызырма освистування, глум, висміювання *СБФ*.

сызырт- *спон. О, К*.

сызырттыр- *спон. О, К*.

сызырчых шпак *О*; свистун *К*; *пор.* сийирчых, сығырчых.

сызырых свисток, пищик *О*; свистячий, який свистить *К*.

сызырыш- свистіти разом, пересвистуватися *О, К*.

сызырыштыр- *спон. О, К*.

сызырыштырт- *спон. О, К*.

сыздыр- викликати течу *К*, зливати по краплі *О*.

сыздырт- *спон. О, К*.

сызла- зудіти, свербіти, крутити, нити *СБ, СЛ-СГ*; страждати, мучитися *СЛ, К*; табаннарым сызлады у мене засвербіли підшви *СЛ*.

сызлав налив *СБ*; зуд, ниючий біль, сверблячка *О, К*.

сызлавлу болочий, сверблячий, хто зазнає сверблячки *СБ, О, К*.

сызлавух чиряк, фурункул, налив, прищ *НБЕ, О, К*.

сызлат- викликати зуд, свербіня, ниючий біль, завдавати чухати *СБ, О, К*; не тримати молоко (про корову) *К*.

Сызмаз *прізви.*

сызмах теча, пробоїна *О, К*.

сызы терпкий, тупий, ниючий біль [*СЛ, М*]; ах, не мұшкұль шейдир шу диль йарасы — йахшолду йарасы, халды сызысы ой, яка дошкульна річ ця рана від язика — рана зажила, але все ще ние [*СЛ*].

сызых 1. лінія, риска, штрих, смуга, вузька щілина *СБ, СМ, К*; сызых чыз- накреслити лінію *СМ*. 2. вишварки *СБ, О, К*.

сый I дар, подарунок, гостинець, почапунок *Б, СЛ-СГ*; Ғарибин үстүне аллагын сыйы вар на Ғарібові лежить дар божий *СЛ*; сый бах- готувати подарунки *Б*; сый эт- пригощати, частувати *СГ*; *пор.* сий I.

сый II мілкий *Б*; *пор.* сай, сий II.
 сый- умішуватися *СБ, О, Б*; *пор.*
 сьг-.
 сыйа-сыйа по порядку, за чергою
СБФ; *див.* сыра-сыра.
 сыйдыр- вмішувати *О*.
 сыйдырт- *спон. О*.
 сыйдырыл- бути вмішуваним *О*.
 сыйдырын- умішуватися *О*.
 сыйла- пригощати *О, Б, СГС*; *пор.*
 сийла-, сийля-, сила-, сыйля-,
 сыла- II.
 сыйлав пригощання, гостина *О*.
 сыйлан- пригощатися *О*.
 сыйландыр- *спон. О*.
 сыйлат- змусити пригощати *О*.
 сыйлаттыр- *спон. О*.
 сыйлаш- пригощати один одно-
 го, пригощатися *О*.
 сыйлаштыр- *спон. О*.
 сыйлы ситий, якого пригостили
О.
 сыйля- пригощати *Б, У, Г*; *пор:*
 сийла-, сийля-, сила-, сыйла-,
 сыла- II.
 сыйпа- гладити, терти, масувати,
 витирати, натирати, змазувати,
 пестити *СБ, СМ-К*; *тозну сый-*
па- витирати пилюку *У*; *пор.*
 сийпа-, сипа-, спа-, сыпа-.
 сыйпав гладіння, масування *О*.
 сыйпал- бути гладженим *О*.
 сыйпала- гладити *СБ*.
 сыйпалан- бути гладженим *О*.
 сыйпалат- дати гладити *О*.
 сыйпалаттыр- *спон. О*.
 сыйпалаш- *сп.-вз. О*.
 сыйпалаштыр- *спон. О*.
 сыйпалаштырт- *спон. О*.
 сыйпан- погладжуватися *О*.
 сыйпандыр- погладжувати *О*.
 сыйпандырт- *спон. О*.
 сыйпат- дати гладити *О*.
 сыйпаттыр- *спон. О*.
 сыйыл- бути вміщеним *О*.
 сыйын- вмішуватися *О*.
 сыйындыр- умішувати, давати
 притулок *О*.

сыйыр корова *ВН-У, СЛ*; сыйыр
 берет'ет молочні продукти
СБФ; сыйыр сахалы воло,
 підгорля, підгорлина корови
НМ; сыйырын бош йери взду-
 ховини корови *НМ*; *пор.* сийир
 I, сийыр, сығыр.
 сыйыр- здирати *О, Б, У, К*; *пор.*
 сыдыр-, сыр-.
 сыйырбаш(ы) налігач корови *Б*.
 сыйырт- дати здирати *О*.
 сыйырттыр- *спон. О*.
 сыйырухур'ух *бот.* ведмеже ву-
 хо, дивина ведмежа, царська
 свічка, коров'як *НМ*.
 сыйыш- умішуватися *О*.
 сыйыштыр- *спон. О*.
 сыйыштырт- *спон. О*.
 сыклет сутужний, скрутний [*М*];
пор. сихлет, сыхлет.
 сыла- I мазати, тинькувати *СБ, О*;
 білити *СБФ*; *пор.* сла-.
 сыла- II пригощати *СБ*; *пор:* си-
 йла-, сийля-, сила-, сыйла-, сы-
 йля-.
 сылав тинькування, тиньк *СБ, О*;
 біління *СБФ*.
 сылавжы тинькар, маляр *О*.
 сылавлы обмазаний, потинько-
 ваний *О*.
 сылавчы тинькар, маляр *СБ*.
 сылан- 1. мокнути *О, БТ*. 2. бути
 мазаним, тинькованим *СБ, О*.
 сылат- 1. розмочувати *ВН, О, БТ*.
 2. змусити мазати, тинькувати
СБ, О.
 сылаттыр- *спон. О*.
 сылах мокрий, сирий, вологий,
 вогкий *ВН, БТ, У*; *пор.* слах,
див. сыр-сылах.
 Сылах Йалы річка Мокрі Яли *У*.
 сылахлан- намокнути *О*.
 сылахлых вологість, мокрота,
 сирість *О*.
 сылах-савут зброя, бойове спо-
 рядження [*Г*]; *пор.* сила-савут.
 сылахча мокруватий, сируватий,
 вогкуватий *О*.

сыма обличчя [СК]; **йар**, **биз** ети-миз — бир бой да, бир дэ сыма да кохана, ми з тобою і поста-вою однакові, і на обличчя [СК]; *пор.* сума, сына.

сымар доручення, вимога, наказ, прохання *О, СЛ*; **Ахчахыз**, **сөле**, **недир** о т'и, о хадар буйук сымарнен? Ахчахиз, скажи, в чо-му річ, щоб удаватися до таких великих вимог? *СЛ*; *пор.* с-мар, смар, сумарла-

сымарла- доручати, замовляти, вимагати, наказувати, запові-дати *О, Г-СК, [КБ]*.

сымарлан- діставати доручення, наказ *О*.

сымарлат- давати доручення *О*.

сым-слах зовсім мокрий *К*.

сым-сых дуже тісний *К*.

сын- (сынай) ламатися, руйнува-тися, знищуватися *ВН-У*; **көчер** **сынды** — араба авды вісь зла-малася — віз перекинувся *СБЧ*.

сына ознака, прикмета, зовніш-ній вигляд *О*; *пор.* сума, сыма.

сына- випробовувати, пробувати, спостерігати, помічати, відзна-чати, досліджувати, стежити, вистежувати *СБ, СМ-К*; **сына-**масы бедава проба не коштує нічого *СБА*; **ахыл сынап** сора-вивірати ума, випитувати дум-ку *СБЧ*.

сынав випробування, досліджен-ня *СБ, К*; стеження, вистежу-вання *СБФ, К*.

сынавлы помітний *О, К*; випро-буваний, відомий *К*.

сынал- бути поміченим, упізна-ним, зауваженим, досліджува-ним, вивченим *О, К*.

сыналы помітний *О*.

сынан- бути досліджуваним *К*.

сынандыр- спон. *К*.

сынандырт- спон. *К*.

сынасыз непомітний, непоказ-ний *О*.

сынат- дати помітити, зауважи-ти *О, К*.

сынаттыр- спон. *О, К*.

сынаш- сп.-вз. *К*.

сынаштыр- спон. *К*.

сындыр- ламати, розбивати, руй-нувати, знищувати *ВН, СБ, СМ, У*; **йымырта сындыр-** розбива-ти яйце *ВН*.

сындырғала- ламати навсібіч, роз-ламувати, виламувати, залом-лювати, вивертати *О*.

сындырмах ламання, руйнування *СБ*.

сындырт- змусити ламати, руйну-вати *СБ, О*.

сындырыл- ламатися, руйнувати-ся, бути поламаним *СБ, О*.

сындырыш- сп.-вз. *О*.

сынжыр ланцюг, смуга, ряд *СБ*, обвідка, кайма долівки *НБЕ*; *пор.* **зенжир**, **зингиль**, **зинжир**.

сынса- скавчати, скиглити, кви-лити, хникати, нити *О*.

сынсат- дати скиглити *О*.

сынсаттыр- спон. *О*.

сынташ пам'ятний камінь, пам'-ятник *О*.

сынчлалы спостережливий *О*.

сыныл- відлагатися, відвалитися *СБ*.

сыных (-ғы) зламаний, полама-ний, переламаний, зруйнова-ний, сумний *СБ, СМ, Б, [Г], К*; тихий, сумирний, спокійний *К*; **ханаты сыных див.** ханат; **сы-**ных чырай смутне обличчя *К*. **сыпа-** витирати *К*; *пор.* **сийпа-**, **си-**па-, спа-, **сыйпа-**.

сыпарыш доручення, наказ *[Г]*; **сыпарыш әйле-** доручати, на-казувати *[Г]*; *пор.* **сымар**.

сыпат зовнішній вигляд, стан, становище *О*; *пор.* **сүфет**, **сы-**фат.

сыпатлы гарний, привабливий, ввічливий, шанобливий, делі-катний *О*.

сыпатсыз негарний, непривабливий, неприемний, огидний *О, К*.
сып-сылах зовсім мокрий *ВН*.

сып-сых дуже тісний, вузький, частий *О*.

сыптыр- смикати, відчіпляти, виплутувати, розплутувати *СГ*, здирати шкуру *О*; атлары сыптыр- відчіпляти, розплутувати коней *СГ*.

сыптырыл- виплутуватися, вислизати, рятуватися *СГ*.

сыпырлан- утекти, ушитися *О*.

сыр таемница, секрет; сыр ач-поділитися таємницею *ВН*; сыр тут- оберігати таємницю *ВН, П, Г, СК*; сыр эт- тримати в таємниці *СК*.

сыр- драти, здирати (шкуру) *У, Г, СЛ*; сырдым алдым тэрисин я зідрав з нього шкуру *СЛ*; пор. сыдыр-, сыйыр-.

сыра 1. ряд, лава, лаштунок, порядок, черга; алчах сыра низька верства *СМ*; арт сыра задній ряд *О, К*; сыра бе тур- стояти в черзі *ВН*; сыра бе шлий ми, сырачасна шлий ми до діла працює, чи як слід працює *СМ*; сыра билен тэшик йаса- робити ямки в ряд *СБ*; сыра д'ель- доводиться *СГ*; сыра т'елий доводиться *СБ, СМ, К*; сыра т'ельди ишлемеэ довелось попрацювати *СМ*; сыра т'ельмеди не доводилося *СБ, НМ, К*; сыра т'ельсе якщо доведеться *СМ*; утанма сыра т'ележек ми саа? чи й тобі доведеться соромитися? *СБ*; сыра т'есе як прийде пораб *Б*; сырадан по порядку, за чергою *СГ*, підряд, без розбору *О*; сырадан чых- виходити з ряду *К*; сырайа дур- дотримуватися цноти, чеснот, добропорядності *У*; отур сыра(й)а сідай поряд *СЛ, К*; сырайлен підряд, по порядку *СК*; сиз сырайы би-

лийсиниз ви порядок знаєте *СК*; сырален/сыранен у ряд, по порядку *У*; сырален айт- казати по порядку *У*; сырам сендэн алчах дүгүль я не нижча за тебе — не можна свазати, що я тобі не рівня *Б*; дүгүн сырасы түркүнөн йарашыр весільний обряд гарний піснями *СЛ*; Ашых Ғариб т'ечти сазжыларын сырасына Аших Ғаріб пройшов до лави співаків *СЛ*; лаф сырасына під час розмови *Г*; сыра-сыра в один ряд, підряд, ряд за рядом, рядами *СМ, Б, У, СЛ*; сыра-сыра хызлар т'етий дівчата йдуть рядами *У*. 2. змога; сө-леме сырам вар я можу розказати *СК*; меэм сизнен лафетмеэ сырам йох, балам, мен шитмейим мені, синку, не випадає з тобою говорити, я не чую *М*; ийи исан тапмайсын, өле сыран хальый, лазым саа; бет'им, о йарамай исан ама, сеэн сыран она хальый хорошої людини знайти не можеш, такий твій вибір, він тобі треба; можливо, це людина непорядна, але це твій єдиний вибір *СК*; йарамай да олма сырасы вар, гүзель дэ олмаа сырасы вар исана людина може бути й негідною, може бути й гарною *СК*.

сырала- шикувати, упорядковувати, ставити в ряд *О, БТ, У, К*.

сыралан- ставати в ряд, у чергу, шикуватися, упорядковуватися *ВН, О, СЛ, К*.

сыралат- ставити в ряд, упорядковувати *О, К*.

сыралаш- ставати рядами *О, К*.

сыралаштыр- спон. *О, К*.

сырале- складати по порядку *[СГ]*.

сыралы поставлений у ряд, упорядкований, порядний *СБ, О, К*; сыралы йисан порядна людина *СБЧ*.

сыралых порядок, упорядкованість *О, К*; порядність *К*.
 сырасыз безладний *О, К*; непо-
 рядний *К*.
 сырачасна як слід *СМ*.
 сырачых рядок, рядочок *ВН, СБ*;
 сырачых блен отруймуз живе-
 мо рядочком *ВН*; сырачых блен
 көмий ховае рядком *СБ*.
 сырға сережка *ВН, СБ, БТ*.
 сырдар утаемничений, потаєм-
 ний [*Г*]; базы кимселерин сыр-
 дар йунахларыны бейан эйле-
 ди айры эр кезе, бирер-бирер,
 олары ки рабби буна бейан эй-
 леди він розказав потаємні грі-
 хи декотрих із них, кожному ок-
 ремо, по одному, ті, котрі бог
 йому відкрив [*Г*].
 сырдаш- радитися *НМ*.
 сырйах лапа *О*.
 сырла- I бризкати, обприскувати,
 кропити *О*.
 сырла- I заховати, приховати, зро-
 бити таємницею *У*.
 сырлан- I бути оббризуваным,
 обприскуваным, окропленым *О*.
 сырлан- II ділитися думкою, таєм-
 ницею, секретом *К*.
 сырлат- I дати бризкати, обпри-
 скувати, окроплювати *О*.
 сырлат- II змушувати поділити-
 ся думкою, таємницею *К, СК*.
 сырлаттыр- спон. *О*.
 сырлатыл- I бризкатися *О*.
 сырлатыл- II бути змушеним по-
 ділитися думкою *К*.
 сырлаш- I бризкати один на од-
 ного *О*.
 сырлаш- II ділитися думками,
 таємницями *К*.
 сырлаштыр- спон. *К*.
 сырлаштырт- спон. *К*.
 сырлы I строкатий, рябий, сірий
Г-К; сырлы гөз сірі очі *СК*.
 сырлы II таємний, який має та-
 емниці; тәрен сырлы потаєм-
 ний, дуже секретний *ВН*.

сырлыгага *СБ, Г*, сырлыгага *СБФ*
 бот. агрус.

сырлы-мырлы рябий, строкатий
ВН, НМ, К; сырлы-мырлы чал
 сычан сіра, попеляста миша
НМ.

сырма 1. канитель, золотисті або
 сріблясті нитки, сухозлітка, мі-
 шура, галун, вишивка золотом,
 сріблом, парча, тафта, виткий,
 кучерявий *СБ, У-СК*; сырма
 гүмүш канительне срібло *У, К,*
СК; сырма мыйых кучеряві ву-
 са *СЛ, СГ*; сырма фистан сук-
 ня, розшита сухозліткою *СК*;
 сырма хафтан каптан, жупан,
 розшитий канителлю *СБ*; эль
 узаттым йар жөбүне — сырма-
 дан йавлух я просунула руку
 до кишені моего милого — хуст-
 ка із тафти *СК*; халдырды үс-
 түндән сом сырмалары він ски-
 нув із себе парчові шати [*Г*]; сом
 сырма див. сом. 2. домашня
 ковбаса з овечих кишок *П*.

сырмалы вишитий сухозліткою
У; сырмалы йавлух вишита су-
 хозліткою хустка *У*.

сырран таємно [*Г*].

сыр-сылах зовсім мокрий *О*.

сырт спина, хребет, гребінь, вер-
 шина, схил гори *ВН-Г*; зворот-
 ний бік *СБ*; сыртна т'ий- о-
 дягати на себе *Б*; сыртыңа йох эди
 т'иймеге биший не було тобі
 навіть у що одягтися *ВН*; сырт-
 ма т'иймейе ший йох эди у ме-
 не не було що надіти на себе
П; эд' ерими сыртыма уруп оба-
 йа жьвырдым поклавши сідло
 собі на спину, я вибіг на гору
[СК]; сырттан ззаду *СБ*; сырты
 да йер танымасын щоб його й
 земля не прийняла *ВН*.

сырт- скалитися *НБЕ, Г*; пор. сы-
 рыт-.

сыртла- брати на спину *О*.

сыртлы пагорбистий *О*.

сыры- посміхатися *К*.
 сырым провалля *СЛ*; саха хайан түбүндөн тэшиге титти, тэшиктэн чыхты — сырыма варды, варды сырым түбүне, сохулду бир хайалығын арасна битка закотилася в отвір під скелею, вискочила з отвору — покотилася у провалля, залетіла на дно провалля й уткнулася в щілину між скелями *СЛ*.
 сырын- посміхатися, усміхатися *К*.
 сырындыр- спон. *К*.
 сырындырт- спон. *К*.
 сырыт- (сыртый) усміхатися, либитися, скалится, вишкіряти зуби, вишкіряться *СБ, СМ, БТ-К*; сырыттың пишкен пача тарзы чоґо вискалився, як печений кендюх *СБЧ*; пор. сырт-.
 сырыттыр- спон. *О, К*.
 сырыттырт- спон. *О, К*.
 сырытыш- сп. *О, К*.
 сырых жердина, жердка, вудлице *У-К*, жердка ткацького верстага *Г*; пор. сурух.
 сырыш- сп. *К*.
 сырыштыр- спон. *К*.
 сырыштырт- спон. *К*.
 сысылда- сичати *У*.
 сыт- (сытай) стискати, чавити, вичавлювати, зводить докупи, хмурити, морщити, кривити *О, К, СГ*; бет/чырай сыт- хмурити обличчя *К*; бүртүк сыт- видавлювати прищ *Б*; хаш сыт- насуплювати брови *У*.
 сытарасыз [*Г*], сытаресиз [*К*] не передаваний словами, неопи- санний.
 сытма пропасниця, малярія *ВН, СБ, П, О*; йеди йыл сытма тут- сун щоб його сім літ лихоманило *ВН*; пор. ситме, стма.
 сытмалан- захворіти на пропасни- цю, малярію, лихоманку *О*.
 сытмалы хворий на пропасни- цю, малярію, лихоманку *О*.

сытхы молитва *Г*; пор. сетхы.
 сытыл- бути придавленим, при- тиснутим, стиснутим, примру- жуватися *ВН, П, К*.
 сытыш- здавлюватися, стискува- тися *К*.
 сыфат обличчя, образ, лик, іпо- стась *О, [Г]*; аллахтаалле үч сы- фаттадыр господь бог існує в трьох іпостасях [*Г*]; пор. сүфет, сыпат.
 сыфатлы з ликом, ликами, іпо- стасями [*Г*]; үч сыфатлы аллах бог у трьох іпостасях [*Г*].
 сых частий, густий, тугий, тісний, щільний, часто, густо, туго, ті- сно, щільно; заре чыхкан сых зерно зійшло густо *П*; шорба- жилигин да, хоранданы да сых тутай жорстко тримає і госпо- дарство, і родину *П*; дизгини сых тартылмыш, чекильмиш повід натягнуто туго [*СБ*].
 сых- (сыхар, сыхай) стискати, здавлювати, притискати; көз сых- заплющувати, скліплюва- ти очі, кліпати очима *У-К*; сых көзүнү заплющ очі *К*; хаш сых- хмурити брови *НМ, Б, К*; хол/ эль сых- *О/Г* тиснути руку; хыс- хач сыхай рак здавлює *Б*.
 сыхараґач затискувач, що притис- кає тканину до вала ткацького верстага *НМ*.
 сыхарла- змушувати поспішати, підганяти *Г*.
 сыхарлан- поспішати *К*.
 сыхарландыр- спон. *К*.
 сыхарлат- спон. *К*.
 сыхарлаттыр- спон. *К*.
 сыхарлаш- сп.-вз. *К*.
 сыхарлаштыр- спон. *К*.
 сыхарлаштырт- спон. *К*.
 сыхкала- притискувати, притис- кати (до себе) *О, К*.
 сыхкалан- пас.-зв. *К*.
 сыхкаландыр- спон. *К*.
 сыхкалат- спон. *К*.

сыхкалаттыр- спон. К.
 сыхкалаш- сп.-вз. К.
 сыхкалаштыр- спон. К.
 сыхкалаштырт- спон. К.
 сыхлан- притискатися СБ.
 сыхлат- потісняти О, К.
 сыхлаттыр- спон. О, К.
 сыхлаш- щільнішати, ставати тісніше, густішати, влазити разом, притискатися один до одного О, Б, К, СК; сахыз сыхлашый смола гусне, твердне К.
 сыхлыштыр- спон. О, К.
 сыхлет 1. тягар, гніт, турбота [Г]; анди сыхлетлер сени о хадар сыхай, ана? що за турботи тебе так діймають, що тебе гнітять, матінко? Г. 2. терміновий, швидко, терміново СБ, О, Б-К; не буйук сыхлет абердир? що за термінова звістка? СЛ; быхадар сыхлет иштерин вар эди — не учун солемедин бана? у тебе, виявляється, такі невідкладні справи,— чому не казав мені? [Г]; пор. сихлет, сыклет.
 сыхлетле- поспішати НБЕ, О, К.
 сыхлетлен- пас.-зв. К.
 сыхлетлендир- спон. К.
 сыхлетлет- змушувати поспішати О, К.
 сыхлетлеш- сп.-вз. К.
 сыхлетлештир- спон. К.
 сыхлетлештирт- спон. К.
 сыхлетлик поспішність, терміновість О, К.
 сыхлетсиз непоспішний, нетерміновий, без поспіху О, К.
 сыхлых тіснота, щільність, скрута О, К.
 сыхма-сых дуже тісно, щільно СБ, О, К.
 сыхта- переслідувати, заганяти в глухий кут, притісняти, притискати СБ, О, К; ачлыпына тиленчи дә сыхтай у голод і жебраки натискають СБА.

сыхтав притиск, тиск, утиски, переслідування, примус О.
 сыхтал- бути переслідуваням, переслідуватися, занепадати духом О.
 сыхтан- бути переслідуваням О.
 сыхтандыр- притискати, переслідувати О.
 сыхтыл- стискуватися, переслідуватися, зазнавати утисків, переслідувань О, К.
 сыхтыр- дати здавити, стиснути, причавити тощо О, БТ.
 сыхтырт- спон. О, К.
 сыхтырттыр- спон. О, К.
 сыхтырыл- пас.-зв. О.
 сыхча частенько О.
 сыхыл- (сыхлый) стискатися, зібгатися, ніяковіти, знітитися, соромитися, бути придавленим, притиснутим, ущемленим, прицикнути, зазнавати утисків, скрути СБ, СМ, У, СЛ, К; жаны сыхлый він сердиться (в собі) У, СЛ; йүреги сыхылды халды серце стислося, завмерло СМ, К; сыхылган халған він знітився, засоромився У; мен сыхылдым айтмаа я не зважився сказати К.
 сыхылдыр- спон. К.
 сыхылдырт- спон. К.
 сыхылт- спон. О, К.
 сыхылыш- втискуватися К; олар сыхылышыйлер вони влазять К.
 сыхын- бути стискуваням К.
 сыхындыр- спон. К.
 сыхындырт- спон. К.
 сыхынлы тіснуватий О, К.
 сыхыных стиснутий, обмежений, скругний К.
 сыхыныхлых тіснота, обмеженість, утрудненість О, К.
 сыхыт- спон. К.
 сыхыттыр- спон. К.
 сыхых стиснутий, здавлений, вузький, тісний, притиснутий, примружений О, К.

сыхыш- стискатися, тлумитися, тиснутися, штовхатися, притискуватися *О, К*.

сыхышлых тіснота, стлумленість *О, К*.

сыхыштыр- *спон. О, К*.

сыхыштырт- *спон. О, К*.

сыхышых тісний, щільний, стиснутий, набитий битком *О*.

сыг- (сычай) випорожнятися.

сыгав випороження *О, К*.

сыгавлу пацюк *П, СМ*.

сыган миша; **сыган тэшиги** мишача нора *СГ*; **ґарип сыган кѳзѳне сепмеге ун тапмай бідняк** не знаходить борошна сипнути миші в око *СБЧ*.

сыганжых мишка — танець *К*.

Сыганжых Переполовинення Пахи *К*.

сыгантик кольору мишачої шерсті, мишастий, сірий *К*.

сыганчых мишка — назва танцю, пісні, дитячої гри в кішки-мишки.

Сыганчых Переполовинення Пахи.

сыгча- скакати, підскакувати, стрибати, бити фонтаном *СБ, СМ-СК*; **сыгчады** халхты він підскочив *Г, СЛ*; **сыгчай тѳший атындан зскакуе з коня Б; **йаш хойун тѳбик сыгчай** вистрибує, як молода вівця *НКД*.**

сыгчравух який підскакує, підстрибує, стрибун *О, К*.

сыгчан- стрибати, казитися *К*.

сыгчрандыр- *спон. К*.

сыгчрандырт- *спон. К*.

сыгчрат- бризкати *О, К, СГ*.

сыгчрахла- підскакувати, підстрибувати *О, К*.

сыгчрахлан- підстрибувати, казитися *К*.

сыгчрахландыр- *спон. К*.

сыгчрахландырт- *спон. К*.

сыгчрахлат- *спон. О, К*.

сыгчрахлаттыр- *спон. К*.

сыгчрахлатын- бути змушеним підстрибувати *К*.

сыгчрахлаш- *сп.-вз. К*.

сыгчрахлаштыр- *спон. К*.

сыгчрахлаштырт- *спон. К*.

сыгчтыр- викликати понос; перепудити, перелякати *О, К*.

сыгчтырт- *спон. О, К*.

сыгчтырыл- бути змушеним випорожнитися *К*.

сыгчхах дристун; боягуз *НБЕ, О, Б, Г, К*; **сыгчхах тай** засране, задрипане лоша *Б*.

сыгчхахла- обпаскудитися *К*.

сыгчхахлан- обпаскудитися, обдристатися *К*.

сыгчхахландыр- *спон. К*.

сыгчхахландырт- *спон. К*.

сыгчат- *спон. К*.

сыгчаттыр- *спон. К*.

сыгчхаш- обпаскудитися, обдристатися *К*.

сыгчхаштыр- *спон. К*.

сыгчхаштырт- *спон. К*.

сыгчырна коник *О*; *пор. цырцырна, чырчырна, чыгырна.*

Т

та 1. *посил. частка*; о да ич та да бильмер эди хазахчазна він же тоді зовсім не знав по-російськи *У*; бир ат та йохтур жоднісного коня немає *СГ*; мен бильдиги шийлерим дэ энди сѳлемэ сырам йох та, унуттум я вже навіть про відомі речі не

можу розмовляти, забула *М*; эпс[и] та усі повністю, геть усі *У*. 2. *у складі допуст. форми на-са; ахмах та боса, о лафетий бир йорух* хоч і дурень, але говорить він чимало *П*: йаш та оса, о мында хоч і молодий, але він тут *Г*. 3. *ритмічна част-*